Agnes

Emiel van Hemeldonck

bron
Emiel van Hemeldonck, *Agnes*. Davidsfonds, Leuven 1946

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/heme003agne01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

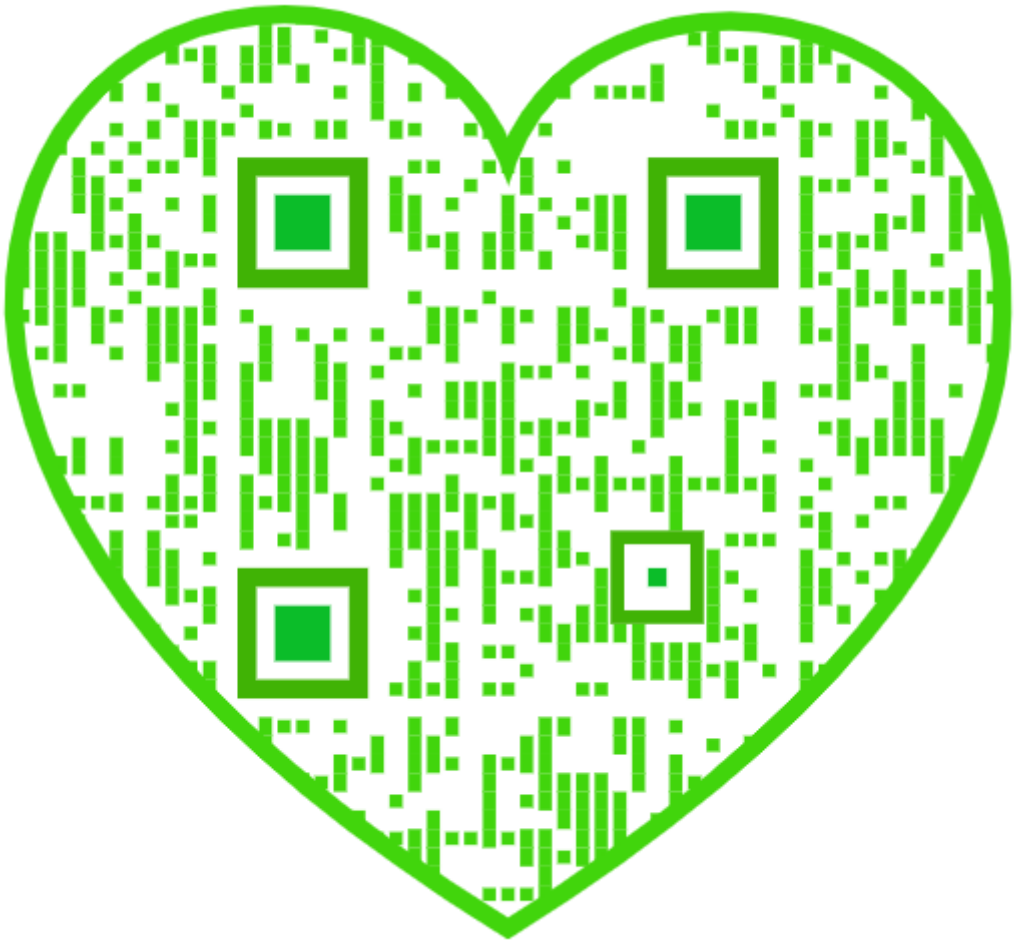

I.

HET WAS OP MIJN DUIVENHOK AL ZOO HEET ALS OP DEN akker, waar de zon heel den langen nanoen op mijn rug gebrand had. Lange uren, waar geen eind aan scheen te komen, en ik kon niet klagen; mijn vader moest mij niet uitlachen voor den eersten keer dat ik met hem den vollen dag op den akker in 't koren stond. Ik weet wel, hij zou er niet veel woorden aan verspild hebben, dat lag niet in zijn aard; maar hij zou mij aangekeken hebben, een beetje spotlachend, met zijn kleine, grijze oogen, en dat was erger dan een vloed woorden met wat vloeken, of een paar harde klappen.

Maar nu zat ik op mijn duivenhok, een donker kot onder de heete pannen, maar de brand van de zon was weg, en als ik roerloos zat, voelde ik niet langer hoe de beet van de vermoeienis in armen en schouders knaagde. Er hing een stilte die rust was, en meer zocht ik niet; het gonsde in mijn hoofd, de donkere slag van mijn bloed, heetgestoofd in de ongenadige zon; misschien kwam dat nu wel tot rust.

Door de nauwe spleet boven den duivenkijker kon ik de donkere bosschen zien en de grauwe flank van den Konijnenberg, die in scherpe helling klom naar de avondlucht; donkere wolken kwamen aangedreven in geweldige, trage

stoeten. Misschien groeide er wel onweer; den heelen dag had de broeihitte over de hei gehangen en over den korenakker, waar de schooven gerijd stonden.

En nu was het stil geworden; alleen nog het dorre geluid van de trippelende duiven. Het was een stil genot den hupschen gang van de vogels te volgen, het tooverspel van het invallende licht op de groenmetalen halsveeren. Als ik mijn hand uitstak, bogen de vogels schuw weg; maar ik kon ze zonder moeite grijpen, en zij rustten in mijn hand. De gladde veeren voelden koel aan; peinzend volgde ik dat schuw flikkerende oog, en in mijn hand sloeg gejaagd de angstige hartklop.

Er was gerucht beneden op de werf, ik meende stemmen gehoord te hebben. Misschien was het niets anders dan het zeurend geneuzel van den groeienden avondwind in het pannendak. Het was nu wel haast zeker dat er onweer zou komen. Doorheen den kijker kon ik de volgeloopen lucht zien, de zware wolkenbanken, grootsche karavanen vreemdsoortige dieren, en bijwijlen gaapte een opening in den stoet en gleden verten open, verrukkelijk van kleur, teergroen en goudgeel, grotten van zeer zuiver licht. Ik moest de oogen half toeknijpen, ik zag niets meer dan waaierende vuren, een grillig spel van dartele vlammen.

Weer hoorde ik stemmen, en ik deed de oogen open. Door een breede barst van aschgrauwe, goudberande wolken spoelde het licht van de ondergaande zon, een stortvloed als een gulp, een grot vol feestelijken luister en verrukkelijke geneugten. En in dat licht groeide een donker punt, een vlek die gaandeweg heel de grot vulde, angstwekkend grooter werd en groeiend op mij toekwam. Toen zag ik plots paarden en hoorde den driftigen slag van de hoeven op de keien van den straatweg. Een rijtuig stond stil op de werf.

Het kon mij niet schelen, ik was moe en hier was het rustig, en niemand kwam mij lastig vallen, noch vader, noch moeder, noch een van die kleine soort, die ik niet van mijn jas kon schudden als ik mij vertoonen durfde. Maar de nieuwsgierigheid prikkelde mij en ik kroop recht; een oogenblik moest ik inhouden, het was al groen en goud wat ik voor mijn oogen zag, en in mijn rug beet de pijn. Als ik scherp toekeek, kon ik beweging van menschen zien en twee paarden, grijze schimmels.

'De heer,' dacht ik, en ik voelde er meer voor, hier op mijn hok te blijven zitten. Ik wist bij ervaring hoe kort aangebonden vader was, als dit ongewenscht bezoek weer weg was; klappen vielen dicht en hij keek donker, zóó dat moeder zwijgend en gesloten rondliep, en de kleine, lastige kinderen vroeg in bed stopte. Maar de lust om de schoone paarden van dichterbij te zien, met de hand over de glanzende, sierlijk welvende ruggen te gaan, was grooter dan mijn verlangen naar rust en stilte. Traag sukkelde ik de trap af; ik voelde wel dat ik morgen stijf zou zijn, en als mijn hand om de ruwhouten leuning greep, brandden de pijnlijke weeren in mijn handpalmen.

De warme geur van zomerstof en gesloten stallen kwam mij te gemoet, en daar stonden de paarden, rusteloos scharrelend met de voorpooten in het mulle zand.

'Breng wat hooi!' gebood een stem.

Toen zag ik den heer. Ik kende hem niet dan door de beschrijving die moeder vaak van hem gegeven had, maar ik herkende hem onmiddellijk, het gladgeschoren, roode aangezicht, de harde, grijsblauwe oogen en den halven hoogen hoed. Als hij met het korte rijzweepje achteloos tegen de bruinroode rijbotten sloeg, zag ik de ringen aan zijn hand flikkeren.

'Wat hooi!' herhaalde hij, en zonder te antwoorden ge-

hoorzaamde ik; ik voelde dat deze stem geen tegenspraak, geen uitstel duldde. Wanneer ik naar den stal toeging, voelde ik zijn oogen op mijn rug en ik was blij dat ik in den stal verdween, waar vertrouwelijke duisternis was en de goede geur van versch hooi. Ik draalde opzettelijk, maar het was niet noodig geweest, want wanneer ik op de werf kwam, was de heer verdwenen. Ik hoorde stemmen in huis, en moeder joeg de kinderen en de hennen buiten.

Ik wierp het hooi vóór de paarden. De koppen bogen, en gulzig vraten de zoekende lippen. De dieren hadden geen ooglappen aan en ik zag de rustige, glanzende oogen. Ik kon niet nalaten met de hand streelend over de gestrekte nekken te gaan. Onder mijn hand rilde de gespannen, warme huid.

'Oppassen, ze zijn wild!' Het was een kinderstem, die mij vanuit het rijtuig bereikte. Ik keek onwillig op; een meisje keek mij met groote, donkere oogen aan. Een bleek stroohoedje was van haar hoofd gegleden, hing op haar rug; ik kon de korenbloemen zien. Ik haalde achteloos de schouders op en deed alsof ik die stem niet gehoord had. Ik streek de paarden over den rug, het zachte haar leefde onder mijn hand. Dieren waren mij vertrouwd, van jongsaf had ik er mee omgegaan, ons eigen paard luisterde naar mij als een gehoorzaam hondje. Moest dat steedsch ding mij bezorgd komen waarschuwen? Een beetje driest streelde ik de dieren over de rillende flanken, over de slanke, gespierde pooten. Er was een strakke spanning in mij, maar schijnbaar rustig bleef ik gebogen staan.

'Ze zijn wild!' herhaalde de kinderstem. Ik keek woedend op; was ik dan nog een kind, dat moest bemoederd worden? Op hetzelfde oogenblik sloeg het paard; de hoef raakte mijn broek, meer niet, maar ik wankelde. Ik deed moeite om te glimlachen, onverschillig en driest, maar ik

moet bleek geworden zijn. Ze zei: ‘Had ik het wel gezegd?’ Er was iets zacht verwijtend in haar stem, dat mij prikkelde. Goed, ze had mij verwittigd, en dan? Er was geen mensch die naar haar woorden gevraagd had; ik was wel oud en wijs genoeg om te weten dat een paard gemakkelijk slaat als het te eten staat, als 't warm is en de dazeriken plagen. Zocht ze nu misschien naar een geparfumeerd zakdoekje om de wonde aan mijn been - er was nog geen haak uit mijn broek, - te verbinden? Dat gaat zoo met die heeren: ze hebben alles te zeggen, en waar zij komen, voeren zij het hooge woord. En omdat die nu in een wonderkoets, met twee vurige paarden bespannen, van uit de zonoverspoelde lichtgrot op de werf gereden was?

Ik keek haar aan, en als ik haar oogen zag, die rustig en diep waren, viel mijn toorn. Ik haalde de schouders op, en fluitend trok ik naar de schuur toe. Er was niets te doen, maar ik wilde hier weg zijn.

Stemmen bereikten mij, en vader en de heer stonden op de werf, bij de huisdeur. Ik kon niet verstaan wat zij zegden, maar ik voelde dat zij over mij spraken. Wanneer ik omkeek, wenkte vader mij.

‘Gij zult morgen naar de stad gaan!’ Ik knikte zwijgend. Het was zijn aard kort te bevelen, hij was spaarzaam met zijn woorden.

De heer bekeek mij scherp en glimlachte voldaan. Ik weet niet waarom, maar ik voelde mij rustig en zeker. Het duurde niet lang.

‘Zorg dat hij op tijd is!’ Mijn vader knikte; er was iets in zijn oogen dat mij onrustig maakte, maar nu kon ik niet vragen.

Het was donkerder geworden, er vielen reeds druppels; maar het zag er niet naar uit alsof het hard regenen zou, want de lucht was niet volgeschoten. De heer keek omhoog,

hij stak zijn hand uit, en ik kon duidelijk den gouden ring met den schitterenden steen zien. ‘We zullen de kap moeten opzetten,’ zegde hij.

Het was geen bevel en hij keek mij niet aan, noch mijn vader. Maar ik maakte de riemen los, ik had spoedig gezien hoe dat ding werkte. Als de kap strak gespannen stond, hoorde ik de druppels, met dof geluid, als op een trommel, openpletsen. Ik kon het strooien hoedje zien en de blauwe korenbloemen. De heer knikte glimlachend en zei: ‘Ziet ge, het zal niet lang duren of hij is een eerste klas koetsier!’

Hij stapte in het rijtuig en greep de teugels, die op de dwarsstang hingen. Naar het meisje buigend, zei hij iets, maar ik kon niet verstaan wat hij zegde. Hij trok met plots, energiek gebaar de teugels aan, de schimmels wierpen den kop in de lucht en steigerden. Wild stoven ze de werf af; een stofwolk sloeg achter hen op, als ze buiten de haag in den zandweg bogen. De geur van gebluscht stof hing zwaar in de lucht, het regende nu zacht, en er floot een vogel, lang en gerekt.

Toen zei mijn vader: ‘Gij zult morgen naar de stad gaan en er blijven...’ De laatste woorden troffen mij als een slag in 't gelaat, en hij moest het gemerkt hebben, want hij voegde er aan toe: ‘Het is immers geen eeuwigheid van hier!’

Ik wachtte op wat verder nog komen zou, maar tevergeefs. Het was alsof hij ontstemd was om mijn verschieten, en daarom zweeg hij. Uit alles had ik genoeg verstaan, en ik vroeg niet verder; er was ook trots bij.

Het vooruitzicht de ouderlijke hoeve te verlaten, was mij niet onaangenaam; de toover van het onbekende lokte mij. Hoe menigen keer had ik alleen op den Konijnenberg gestaan, zoo tegen den avond, of 's Zondags in den nanoen, en over de boomen getuurd naar de verre torens, en verder

nog, in de wazige diepte van den vluchtenden horizon. Daar lag de onbekende wereld, vol verborgen wonderen en den lokkenden toover van het raadselachtige. Onze meester wist niet hoe vaak hij dat haast pijnlijke verlangen naar de verre, onbekende wereld gevoed had met zijn roekelooze verhalen over landen en volken. En toch hing ik aan deze kleine hoeve, die laag, haast hulpbehoevend neergehurkt zat bij den rand van 't laatste bosch aan den Konijnenberg. Ik wist niet waarom; ik heb het maar later, en té laat, geweten.

Ik drentelde naar den stal toe, goot de drinkbakken van het vee vol, wierp de konijnen wat groen toe. Ik dacht er plots aan dat het vandaag de laatste maal was, en het verwonderde mijzelf dat ik met dit afscheid reeds verzoend was. Ik wierp de dieren nog wat voeder toe, en als ik bij de laatste kalfkoe stond, de roodbonte, die vader laatst gekocht had, kon ik niet nalaten haar den pels te streelen.

De deur van de ben stond open, en ik hoorde vader zeggen: ‘Zorg dan dat zijn pakje gereed is, moeder, hij zal morgen vroeg opstappen.’

Er was een stilte, en ik stelde mij moeder voor, gebogen over het eeuwige naai- en stopwerk, - zeven kleine gasten, waarvan ik de oudste was. Toen hoorde ik haar stem, aarzelend en op voorhand onderdanig, - moeder heeft het leven ondergaan en in stilte gediend.

‘Was het wel noodig? Wij kunnen hem moeilijk missen...’

‘Iedereen kan gemist worden...’ Vaders stem was korzelig, hij werd niet gaarne tegengesproken. ‘De anderen worden ook groot, en voor hem ligt er misschien iets anders weg.’

Moeder drong niet aan, het lag trouwens niet in haar aard. Wanneer ik binnen trad, hief zij het hoofd en keek mij langer aan dan zij gewoonlijk deed. Er was een glimlach om haar

mond, maar of hij pijn of vreugd verried, begreep ik niet. Ik keek naar vader op, die aan het vuur stond, donker en groot in het schijnsel van de flakkerende vlammen. Hij knipperde met de oogen, en er zat iets gewild luchtig in zijn stem als hij zei: ‘Een buitenkans, jongen, gij zult in dienst gaan bij den heer. Let er op, - wij hangen er allemaal van af.’

Ik knikte maar. Er was een brandende nieuwsgierigheid in mij naar de komende dingen, maar ik bedwong mij en zweeg. Wat zou mijn werk zijn? Paarden, gerij? Of iets op de fabriek? Of werk in den tuin? Vader reed elk jaar, na 't Bamisploegen, met mest naar de stad, en wist dan te vertellen over de groote serren, waar de druiven met honderden trossen hingen, en over de mirakuleuze broeikassen met bloeiende bloemen, waar het in 't putteke van den winter zoo warm was als bij ons in de heetste zomerdagen. Maar nu zweeg hij; hij greep zijn klak, die op een stoel hing, en ging buiten.

Een windstoot wervelde binnen als hij de deur opende, en een bleeke bliksem schoot over de donkere lucht. Dan toch onweer? Ik dacht aan de vurige schimmels, het zwartglimmende rijtuig en den ouden, gestrengen heer. Ook aan het meisje met het stroohoedje en de korenbloemen. Misschien waren ze nog niet thuis en had ze wel angst voor de flitsende ijllichten, die den donkeren avond in bleeken bloei zetten?

‘Ge zult hier morgen niet zijn,’ hoorde ik moeder zeggen. Het klonk van uit de verte, en maar traag kwam alles op mij toe: de huiskamer, het vuur in den haard, de trage slag van de klok, en moeder die mij aankeek, met een vraag in haar oogen. Ik wist wat zij verlangde, ik kon op haar aangezicht lezen. Maar ik kon mij niet geven en antwoordde hard: ‘Dat zal ook maar werk zijn...’

Het was of mijn woorden haar pijn deden; zij schrikte terug, en ik zag den stillen glimlach, die bij haar onderdanige berusting was. Ik voelde spijt over mijn harde woorden en milder zei ik: ‘En ik zal toch wel naar huis mogen komen...’

Ze knikte, en het was als een dank; ik voelde mij beschaamd worden. Met het aangezicht naar het vuur staand, zei ik zacht: ‘En onze Ben wordt al grooter, hij zal wel bijspringen.’

Ik sprak zooals vader sprak, ik hoorde het zelf. En ook moeder moet het gehoord hebben, want zij antwoordde niet meer. De stilte werd ondraaglijk; ik knielde bij het vuur, brak het dorre sprokkelhout en schoof het onder den zwartberookten ketel. Het hout knetterde en de vlammen dansten; wilde gensters schoten de schouw in. Tersluiks keek ik om; moeder stond bij het venster, ik zag alleen haar donkere gestalte, eenigszins gebogen. Zij keek over de werf, misschien zag zij wel meer. Zonder gerucht te maken stond ik recht en ging in den stal, zoo naar buiten. Het was als een vlucht.

De avond daalde snel; donkere wolkenslierten dreven aan den hemel, die bij poozen heldere lichtmeren met de harde flikkering van een enkele ster vertoonde. IJle bliksems bloeiden open en in de verte groeide de donder. Ik boog achter de schuur, schoot het bosch in. Boven mijn hoofd ruischten de zware toppen, en bij stooten scheerde de wind zoevend voorbij. Het zavel van den berg was week onder den voet, en ik rook de hitte die uit de lage eikenstruiken geurde. Op den top lag de wereld aan mijn voeten. De bosschen waren inktzwart; boven den einder hing een bleeke lichtstreep. De wind, die mij in 't aangezicht streek, was warm; ik hoorde den verren gil van de tram, ander geluid was er niet.

Opnieuw begonnen de druppels te vallen, drukker en drukker, met gesmoord geluid in het mulle zand, en de wind groeide in hevigheid aan. Ik was nat als ik eindelijk den berg afdaalde en naar huis ging.

Vader stond in den heerd en rookte zijn pijp. Moeder zat bij 't licht over haar kousenmand gebogen. Ik kreeg een kruiske en trok zwijgend naar boven. ‘Ik zal u morgen vroeg wekken!’ riep moeder mij achterna.

De regen trommelde op de glazen dakpan; het was een lustig geluid, en langen tijd keek ik naar de openvloeiende druppels. De duisternis groeide in de kamerhoeken; soms flapte een bliksem open, dan werd de duisternis nog zwaarder. De wind groeide in kracht, de regen ruischte neer. De koets met de vurige schimmels zou wel reeds thuis zijn, en de oude, strenge heer. En het meisje met het stroohoedje en de blauwe korenbloemen.

II.

HEEL DEN LANGEN WEG NAAR DE STAD, DIEN IK IN DEN vroegen morgen ging, vroeg ik mij af hoe de heer mij ginder ontvangen zou, wat hij mij zeggen of vragen kon. Het was wel gebeurd dat vader, enkele dagen na een bezoek aan den heer, over hem vertelde, en in mijn verbeelding was die man boven en buiten alle andere menschen gegroeid. Hij moest groote reizen gedaan hebben, in alle deelen van de wereld; hij had bergen beklommen, door brandende woestijnen gezworven en hij had in het hooge Noorden vertoefd, waar de zon maandenlang niet ondergaat. Een groot jager was hij; wat vader daarover vertelde, was zoo wonderlijk dat moeder soms zei: 'Sooi, het kan wel wat minder!' Het gevolg was dat vader zweeg, een beetje ontstemd, en wij waren het nog meer.

En nu kreeg ik den heer niet te zien! Een dienstmeisje liet mij binnen en die moest van mijn komst weten, want zij zei: 'Ha, gij komt uit de hei! Ik zal u bij Tist brengen.'

Ik mocht door de lange, koele gang, zoo over een binnenkoer, en daar waren de stallen. Een paard stond tegen den muur, en een man was bezig het te roskammen. Hij keek op als het dienstmeisje naast hem stond en hem op den schouder tikte. Hij was zeker niet jong meer, zijn aangezicht

was mager, misschien omdat het zoo glad geschoren was, met grauwgrijze schaduwen op de ingevallen kaken. Als het dienstmeisje sprak, hield hij de hand als een schelp bij het oor, en ik merkte dat hij meer op de lippen van het meisje las, dan hij uit haar woorden verstond. Hij knikte traag en dan keek hij me aan. Nooit had iemand mij zoo aangekeken, zelfs vader niet wanneer deze, vermoedend dat ik een of ander misdrijf op mijn geweten had, mij met zijn blikken doorboorde. Maar er was geen woede of gramschap in Tists oogen; het was een koele, rustige blik, waar niets voor kon verborgen blijven. Ofschoon er geen enkele reden toe was, had ik angst en ik sloeg de oogen neer.

Hij knikte zwijgend, lei den roskam neer en mij wenkend met de hand, ging hij naar den stal. ‘Uitvoeren!’ zei hij en wees met de hand naar een kruiwagen. In afgesloten hokken stonden vier paarden, welke dien dag nog niet uit geweest waren. Ik herkende dadelijk de twee schimmels. Het was of hij dit raadde, want hij zei waarschuwend: ‘Ze zijn wild!’ Mijn glimlach deed hem vol argwaan opkijken, maar hij vroeg niet. Ik moest aan dat preutsch ding denken. Daar stond de glimmende koets; op de zwarte wielspaken hingen nog verdroogde slijkspatten; ze hadden den vorigen avond zeker regen gehad.

Ik voerde den stal uit en bracht versch stroo in de hokken. Als ik de paarden streelde en hun naam zei, die in schoone letters boven de ruiven geschreven stond, keken zij om. De eerste kennismaking verliep goed; ze waren niet wild, en als ik met mijn werk klaar was, wist ik dat wij goede vrienden gingen worden. Ook met den ouden man zou ik wel opschieten; wel keek hij mijn werk scherp na, maar dan knikte hij goedkeurend, ik zag dat hij voldaan was. Hij trok dan zelf het rijtuig buiten, en ik verwonderde er mij over, dat die magere, betrekkelijk oude man, zoo sterk

was. Hij wees emmer en borstel, en ginder was de pomp. ‘Afwasschen!’ en meer zei hij niet.

Ik haalde water aan en boog naar mijn werk. Er was geen beweging op de binnenkoer; wel hoorde ik af en toe gerucht van een slaande deur, een venster dat geopend werd en wegstervend geluid van stemmen. Eens had ik opgekeken en aan een venster een meisje gezien met witte schort; het kon het dienstmeisje wel geweest zijn, dat mij binnengelaten had.

De zon was boven de daken geklommen en leefde in de glanzende wielen van het rijtuig. Het was een sierlijke, ranke, maar stevig gebouwde wagen, en ik kon mij voorstellen wat een vaart het nemen kon als de twee grijze schimmels den vrijen teugel kregen.

Daar had de heer gezeten en hier het meisje; het was of ik nog het stroohoedje zag en de korenbloemen. Als ik ooit met dit rijtuig...

Ik moest glimlachen, en toch was deze gedachte zoo dwaas niet. Tist kreeg jaren, en voor zoover ik kunnen merken had, was hij ongeveer doof; er moest dus wel iemand anders komen om met de paarden te rijden, want de heer had waarschijnlijk wel wat anders te doen; achter de hooge boomen van de binnenkoer had ik de fabrieksmuren wel gezien. En waarom ik dan niet? Ik kende paarden, en de grijze schimmels rilden en stampten niet meer als mijn hand streelend over hun rug ging. Voor paarden is het goed dat zij elken dag afgereden worden, dat houdt ze slank en lenig. Eén paard kon ik mennen, met twee zou dat niet veel lastiger zijn. Ik kon den heer voeren, desnoods dat kind, door de straten, naar den buiten op, door de dreven naar het bosch toe, de paarden op gemeten stap of in lichten draf, al naargelang den weg en het verlangen van den heer. Zelfs als de heer er geen lust toe voelde om een morgenritje te

doen, kon ik alleen met de paarden uit, nu langs het Noorden, dan langs het Zuiden en weleens naar de hei, waar de wind waait en de wolken over den Konijnenberg drijven. Zóó door het dorp, en misschien wel als de school uit was; de jongens mochten het wel zien, en de meester ook. Ik zou hem groeten van op den bok, stijf eerbiedig, en niet meer omzien. En dan kon ik den zandweg inrijden, naar de hoeve toe en ginder aangereden komen op het onverwachts. Ze zouden verwonderd zijn, en naar de koets opkijken, en naar de stampende paarden. Ik zou het gewoon vinden, werk van alle dagen.

Het was middag als ik met mijn werk klaar was. Na het middageten bracht het meisje mij bij den tuinman, achter het park. Er stond een ladder tegen een boom, en als het dienstmeisje riep: ‘Leonard! hier is hulp voor u!’, antwoordde een jonge stem uit den boom: ‘Ik kom!’

Er was geruisch van blaren. Dan verschenen een paar klompen, een grauwe broek en donkerblauwe schort. En een breede rug. Ik kreeg het aangezicht van den tuinman eerst te zien als hij op vasten grond stond en zich plots naar mij toekeerde. Ik heb zelden, - later ook, - zoo'n jong aangezicht gezien, hoewel de man een grijze snor en een peper-en-zout sikje had. Er liepen rimpels over zijn voorhoofd en ze webden in de ooghoeken, maar die oogen waren zoo jong, schelmsch jong. De zonneschijn kon tot hier niet doordringen, maar toch scheen het of de speelsche lichttinteling in die oogen blijven leven was.

Hij keek mij een oogenblik aan, onderzoekend, en ik voelde mij eenigszins onbehaaglijk, hoewel ik de overtuiging had dat de man mij heelemaal geen kwaad hart toedroeg. Hij knikte en lachte: ‘Ziet er nog zoo slecht niet uit!’ Hij zei er nog iets bij, maar dat moet Fransch geweest zijn, en het dienstmeisje lachte.

Hij kwam dichterbij, legde zijn handen op mijn schouders en vroeg: ‘Wat kunt ge allemaal?’

Domme vraag, en ik wist niet wat te antwoorden. Het kon hem waarschijnlijk niet schelen dat ik met het paard kon rijden, de koe melken en achter de eg loopen. Dat ik een haas kon verrassen, snoek stroppen en een eekhoorn vangen. Of een veldfluit kloppen uit versch wilgenhout, en een vlieger bouwen; en vertellen 's avonds aan de kleine mannen, dat ze lagen te rillen in hun bed. Maar kon ik hem dat allemaal zeggen?

Hij zag wel dat ik niet kon antwoorden. ‘Dan kunnen we veel leeren,’ knikte hij me tegen, en weer voegde hij er een Fransche spreuk aan toe. Hij moet den onwilligen trek om mijn mond gezien hebben, want hij lachte: ‘En Fransch kunt ge ook al leeren!’ Zijn glimlach was zóó, dat mijn onwil wegsmolt.

‘Kom mee,’ knikte hij, en ik zou het niet vreemd gevonden hebben als hij mij een hand gegeven had, zooals een vader zijn zoon. Ik ging met hem mee langs de breede paden van den boomgaard, door den groentuin, naar de broeikassen. Ik had er al veel over gehoord en mijn nieuwsgierigheid was groot, maar ik waagde het niet een vraag te stellen.

‘Pas op!’ zei de tuinman plots, alhoewel er geen reden was om dit te zeggen, want ik liep in het midden van het pad, en wat hij aanwees waren eigenaardige planten die den boord aflijnden. Een mager stammetje stak amper een voet boven den grond en splitste dan in twee zijtakken, die horizontaal wegliepen. Hingen me daar nu niet zes, zeven blozende appels aan!

‘Ja, appels,’ zei hij, genietend van mijn verrassing. Ik zag nu met niet geringe verbazing, dat gansch het pad met dergelijke dwergboompjes afgelijnd was. Van groenten kende ik niet veel, maar ik zag wel dat alles malsch ge-

groeid stond. De tuinman nam me dan mee en bracht me in de broeikassen; zwijgend wees hij mij de vreemde, broze bloemen; zijn hand ging met haast streelend gebaar over een vrucht. Er hingen zware druiventrossen, ik had dat nooit gezien. Neen, vader had niet overdreven... In de laatste broeikas was de vochtige hitte haast ondraaglijk; de zware, bedwelmende geur van de bloemen maakte mij ziek. Hij zag het, en als wij buiten waren, zei hij: ‘Kom, het is warm.’

Langs een lage deur kwamen wij in zijn woonhuis, waar de koelte ons tegenstroomde. Het was half duister, maar ik kon de zware tafel zien, de gerijde stoelen, en schilderijen aan den muur. ‘Zit neer,’ zei hij.

Hij deed het glazen deurtje van een kast open, nam flesch en glas en schonk in. Hij keek om en vroeg: ‘Gij ook?’ Ik weet niet waar ik de driestheid haalde, maar ik zei: ‘Dat is sterke drank!’

Hij rukte met het hoofd, en zijn mond stond open; het aangezicht met het sikje was plots lang geworden. ‘Sterke drank? Wie heeft u dat wijsgemaakt? Op school?’ Hij lachte verachtelijk. ‘Meester en zijn boek, he? We kennen dat!’ Hij kwam dichter naar me toe en zei dan: ‘Als alles wat op papier staat de echte, zuivere waarheid moest zijn, kon 't het einde van de wereld worden, de menschen waren té geleerd. Gelukkig zijn we nog zoo ver niet. Maar er moet maar een van die stommelingen het in zijn hoofd krijgen om iets op papier te laten drukken, of daar zitten er duizend gereed om het knikkend na te zeggen. En zoo hebt gij dat ook weer eens te slikken gekregen? Geluk er mee, en leer het later zorgvuldig aan uw kinderen...’

Hij lachte, zoo wat ingekeerd, en hief het kleine glaasje alsof hij er iemand mee vereeren wilde. In één geut was het leeg. Hij stond daar peinzend, en ik meende dat hij mij ver-

geten had, maar plots keek hij op en mij strak aanstarend, zei hij: ‘Dorst? Daar is de kraan...’

Hij tapte zelf en reikte mij het glas aan. Ik durfde bijna niet drinken.

Hij was al buiten gegaan en riep mij wanneer ik nog te drinken stond. ‘Kom,’ wenkte hij en hij bracht mij bij een stapel bloempotten, die in lange rijen in het gras lagen. ‘Alle begin is eenvoudig,’ zei hij. ‘Water pompen, afschrobben en te drogen leggen.’

Hij keerde zich om en ging zonder om te zien. Ik keek hem na over het breede pad, waar de rustige zonneschijn lag, zag hem in de verte op de ladder klimmen, en dan scheen het of ik alleen was in dezen grooten tuin. In deze wonderlijke overdadigheid, die schril afstak tegen de schamele weelde van ons schrale tuintje thuis, moest ik aan het aardsch paradijs denken. Appels bloosden aan de boomen, en tusschen het loof van de perzikboomen hingen de veloeren vruchten. Ginder bloeide een bed helgele bloemen met bloedrooden boord en er was zacht gefluit van vogels. In welken boom zou de slang verscholen zitten? Ik keek rond, het zou mij niet verwonderd hebben den platten kop, de rustelooze pareloogen en de zoekende tong van den satan in het donkere loover te ontdekken.

Maar alles bleef stil en rustig. De bloempotten lagen in lange rijen, groen en grauw bemost. Schrobben, had de man gezegd. Ik haalde water en zette mij aan 't werk.

Ik werd niet gestoord; ik hoorde wel geluid, dat van achter de fabrieksmuren scheen te komen, maar het was een vaag en donker gezoem, dat bij poozen verging in het lichte ruischen van de bladeren, als een windje in de boomkruinen speelde. En plots dacht ik aan de hei en de zon op den Konijnenberg. Er was geen enkele aanleiding toe, en van gansch den dag waren mijn gedachten nog niet thuis, bij vader en

moeder, op de hoeve geweest. Ik voelde dat er iemand in mijn nabijheid stond. Ik keek op en zag het meisje dat ik kende; het stroohoedje hield zij in de hand.

Zij moest over het grasplein gekomen zijn, ik had niets gehoord. Ik deed mijn werk voort en zette de frischroode bloempotten in lange rijen.

'Gij moet met de paarden rijden,' zei ze ongevraagd. Niet goed begrijpend keek ik haar aan, maar zij zweeg. Ik glimlachte een beetje overmoedig. 'Misschien!'

'Waarom?'

'Ik ga toch naar mijn oom...' Ik zag de nieuwsgierigheid in haar oogen branden.

'Uw oom?'

'Mijn oom in Amerika. Hij heeft een hoeve, en meer vee dan ge tellen kunt. En grond, een land groot. Bosch en grasland, en wilde paarden. Daar ga ik naartoe.'

Ik keek niet op. Bloempotten zag ik niet meer, wel de eindelooze steppe en het lange gras, buigend onder den stoot van den wind. En drommen paarden, eerst een vage streep aan den horizon, dan naderend en groeiend, in gestrekten draf met lange, wapperende manen. Ik hoorde het rhythmisch kloppen van de hoeven op den harden prairiegrond.

'Gij moet hier met de paarden rijden!' herhaalde zij eigenzinnig. En vertrouwelijk: 'Vader heeft het gezegd...'

Zij bedoelde den ouden heer, dat begreep ik wel. De beide schimmels en het blinkende rijtuig, zoo over de hei, door de breede dreven. 'Misschien blijf ik wel,' zei ik aarzelend en zij knikte mij glimlachend toe. 'Maar misschien toch...'

Zoo gemakkelijk kon ik den droom niet opgeven. Onze meester had hem in mij gewekt met zijn roekelooze ver-

halen over trappers, cowboys en prairiehelden. Er was geen tijd bepaald, maar eens zou ik door de breede valleien rijden, den lasso aan de zijde, onvermoeibaar in het zadel.

Een magere, hooge stem riep uit de verte en het meisje verschrok; zonder nog een woord te zeggen, zette zij het op een loopen, naar het park toe; het stroohoedje fladderde achter haar aan.

Tegen avond, wanneer ik ongeveer klaar was met mijn arbeid, kwam een wagentje met een zieke, - misschien een lamme, - langs de paden aangereden; het meisje duwde, en wanneer zij aan mij gekomen waren, hielden zij stil. Ik keek even op van mijn potten, één blik maar, en geboeid hingen mijn oogen aan dit magere aangezicht, waaruit twee vinnige, eenigszins spottende oogen mij aanstaarden.

'Dat is mijn oom,' zei het meisje. Ik voelde wel eenige schaamte, als ik er aan dacht dat ik tegenover haar opgesneden had, maar ik zweeg. Haar oom had geen ouderdom; zijn aangezicht was niet grooter dan dat van een kind, scherp geteekend, met spitsen neus, en magere, bloedelooze lippen. Dun haar kroezelde van onder het zwarte mutsje dat hij droeg. Zijn handen lagen op de deken, lange, bleeke vingers met spitse nagels, één ring met blauwen steen. Zijn lach had iets van een grijns en ik voelde mij onbehaaglijk.

Hij knikte als hij mijn verwarring zag. 'De man met den oom in Amerika!' zei hij met nauw verborgen spotlust. Zijn woorden prikten, ik voelde mij rood worden.

Het was een wijl stil, en ik wist niets beter te doen, dan met mijn werk voort te gaan.

'Bloempotten kuischen doet hij goed,' hoorde ik zeggen, 'als hij later in Amerika...'

Een bloedgolf sloeg mij naar het hoofd. Er zat iets prikkelend in zijn stem, dat mij opjoeg. Ik zou het niet gewaagd hebben een heer driest en onbeschaamd aan te spreken, maar zijn vlijmscherpe spot deed mij alle beheersching verliezen, en ik beet: ‘En toch zal ik...’

Het scheen hem niet te verwonderen. Hij bekeek mij traag van kop tot teen, en in zijn oogen lag een honger, dien ik nog niet gezien had... ‘En wanneer wilt ge weg?’ vroeg hij met zachte stem.

‘Als ik groot ben...’

‘En dan?’

Zijn rustige vraag onthutste mij. Ik voelde de oogen van het meisje op mij, maar ik vond geen woorden.

‘En als hij groot is, zal hij op de hei zitten, en daar met het paard rijden, en zijn eigen vee, niet dat van zijn oom, verzorgen. Ginder op de hei...’

Ik kon niets zeggen, die zelfzekere stem bedwong mij. En wat zij zei, was schoon genoeg om er mee verzoend te zijn.

‘Waar woont gij?’ vroeg hij eindelijk, als ik langen tijd zweeg.

Nu vond ik woorden, want zijn stem was mild. Hij knikte als ik van den Konijnenberg vertelde, van de bosschen, van het warme zand en van thuis. Als iemand die ziet wat hij hoort, zoo luisterde hij en ik had lust dichter naar hem toe te komen. De oom in Amerika was ver; ik hoorde den stoot van den wind, die over de hei waait.

Hij knikte, en weer lag er spot in zijn stem, maar het deed mij geen pijn. ‘En praten kan hij ook...’ Het meisje glimlachte.

‘En de hei, en wat er op leeft?’ vroeg hij. Als ik knikte, ging hij voort: ‘En den koekoek niet alleen gehoord, maar ook gezien? En 't geblaf van den vos, 's avonds, als het

gaat regenen? En zijn hol uitgegraven? En de reeën gespeurd langs den Gielschen hout? En adders geslagen aan de Halebeek? En de blauwe gentiana geplukt, de tooverbloem?'

Hij zag mijn verrassing en glimlachte. 'De tooverbloem, die kent hij niet... Agnes, de tooverbloem, en die moet nu bloeien...'

Ik wist niet wat hij bedoelde. Blauwe bloemen had ik op de hei nooit gezien; in den tuin zorgde moeder voor den bloemenboord en de roode dahlia's.

'In de hei,' fluisterde hij geheimzinnig, 'daar waar het moerassig wordt. Het zal de tijd gaan zijn. En wie de tooverbloem plukt...'

Hij maakte een vaag gebaar met de hand en zweeg plots. Het was of ik voor hem niet meer bestond. Het meisje duwde aan het wagentje, een wiel knarste en ik vond geen woord. Sprakeloos zag ik hen achterna; het meisje keek niet om.

Het was of ik uit een tooverwereld kwam, uit een vreemden droom ontwaakt. De bloempotten lagen in het gras, ik had den borstel in de hand. Doorheen het bladerdak schoten zonnestralen, de breede vlekken wandelden rustig op het donkere gras. In de verte kon ik het stroohoedje nog zien.

Als de tuinman kwam, vroeg ik hem of hij alle bloemen kende. Ja, dat meende hij wel, of dan toch ongeveer. En alle blauwe bloemen? Hij keek mij ironisch lachend aan, en wanneer ik aarzelend de vraag stelde, of er ook blauwe tooverbloemen bestonden, schudde hij het hoofd. 'Lezen en schrijven hebt ge misschien wel geleerd,' meende hij, 'maar van het overige...' Als ik er lust voor voelde, zou hij me veel andere dingen leeren, al de mirakelen die in de wereld van dier en plant verscholen zaten. Hij zei dit

eenigszins plechtig en streelde zijn sikje. Weer zei hij een Fransche spreuk. Wanneer hij mijn vragende oogen zag, zei hij lachend: ‘En Fransch leer ik u ook al, als gij wilt!’

Het avondmaal werd in de groote keuken genomen. Het dienstvolk was daar. Tist kende ik, en Leonard, den tuinman, en een dienstmeisje. Ik zat aan een hoekje van de tafel en lepelde mijn pap uit; mijn bord kreeg ik vol aardappelen en een stukje vleesch. Ik voelde veel vreemde oogen op mij, maar ik keek zoo weinig mogelijk op en luisterde naar wat gezegd werd, alhoewel er niet veel te hooren was.

Ik had een zolderkamertje met een bed, boven den paardenstal. Door het dakvenster kon ik den hoogen hemel zien en een enkele ster. In den stal stampten de paarden, het dreunde hol in het groote gebouw. En dan kwam de avond en de rust. In dit vreemde huis dacht ik aan vader en moeder, en al de kleine mannen, mijn duiven, en den wind over de hei, het koren dat in schooven gestuikt stond en vandaag wel zou gedroogd hebben. Aan den oom in Amerika, - waarom glimlachte ik? - en de wonderlijke blauwe bloem, die gentiana heet en in de moerassige hei moet bloeien, de tooverbloem.

III.

IK WAS MAAR ACHT DAGEN VAN HUIS GEWEEST EN TOCH was het mij of ik deze wereld reeds lang verlaten had. Vader bekeek mij als een vreemde, en den stillen lach van moeder, als zij mijn eerste loon natelde, had ik vroeger nooit gezien. Op honderd en één vragen moest ik een antwoord vinden, de kleine mannen beschouwden mij haast als een die de reis om de wereld gedaan had en na tallooze perikelen eindelijk veilig thuis geraakt was. Ik kon hun niet veel zeggen; vele dingen zag ik, scherp en duidelijk, maar ik vond de woorden niet om ze even scherp te schilderen, en evenmin voelde ik daar behoefte aan. De wereld waarin ik verbleven had, onderging ik nog te veel om er al los van te staan, en pijnlijk verwonderd bevond ik, dat mijn broers en zusjes uit mijn karige woorden een andere voorstelling bouwden, dan deze die in de werkelijkheid bestond.

Ik zwierf over de werf, door de stallen, en al de gekende dingen kwamen naar mij toe. Het was een blij herkennen, en als ik op den Konijnenberg stond en de verre torens zag, was het mij of oude vrienden mij groetten. De donkere bosschen lagen aan mijn voeten, ginder strekte de hei zich uit. Daar moest gentiana, de blauwe tooverbloem, bloeien.

Wel gaf het mij voldoening te zien, dat mijn duivenhok gekuischt was, dat er graan in de schaaltjes lag en versch water in de drinkbakken. Mijn broer was ijverig om me dit alles te zeggen, en ik hoorde in zijn stem het verlangen om mijn goedkeuring, misschien mijn dank, te hooren. Maar ik kon hem niets zeggen. Met eenige bitterheid besefte ik dat iemand mijn plaats had ingenomen, mijn bezit in eigendom gekregen had. Op al zijn verklaringen antwoordde ik met schouderophalen, en ik voelde dat mijn mond norsch en nukkig stond.

Moeder had het gezien en zij deed opmerken, dat ik al een koud en ingekeerd gezicht kon zetten, zooals de heeren uit de stad. Haar spot was nooit hard, en ik kon glimlachen. Het ontspande mij; en plots was het of aan tafel de zon scheen, de tongen kwamen los. Mijn zusje kende een nieuw liedje, dat ze straks kon zingen, nu had ze te veel werk met de pap; en mijn broertje verzekerde mij, dat hij nu zonder tuimelen op de handen kon gaan, met de beenen in de lucht, van 't stalleke tot aan de schuurdeur.

Eer het bedtijd was, had ik al een akkoord met mijn broer: hij zou de heele week de duiven oppassen, het hok kuischen, de vliegers opleiden, en het hok zou voor de helft zijn eigendom zijn; aan de andere helft hield ik mij vastgeklampt, bijna als een drenkeling aan reddend vlothout. Het was of ik vreesde hier los te geraken, vasten voet te verliezen, en bezorgd maatregelen trof om na elke hachelijke reis mijn schip veilig binnen deze haven te ankeren.

De Zondag thuis kreeg zijn gewoon verloop. Met broers en zusjes trok ik naar de hoogmis en in den nanoen naar 't lof. Wanneer wij uit de kerk terugkwamen, stuurde ik heel de bende naar huis; ik moest nog een makker gaan opzoeken. Misschien voelden ze wel dat het maar een voorwendsel was om van hen af te geraken, want ze keken mij ontstemd

en vol argwaan aan. Maar ik hield voet bij stek, en ofschoon ongaarne, sloegen ze den weg naar huis in.

Ik wachtte tot ze achter het eerste bosch bogen en ging dan vrij mijn gang. Langs de akkers, waar tusschen de dorre stoppels het frissche groen van rapen bovenkwam. En achter de lage beemden lag de hei, rustig onder den hoogen hemel gestrekt tot aan den donkeren muur van het Gielsch bosch.

De hei bloeide rijk. Tegen den boschkant vond ik de bieënstanden van de mannen van Turnhout; het jaar te voren had ik een schoonen cent verdiend met er op te letten. Vóór de korven was het een blije dans van thuiskomende bieën, en hun zoemen gonsde als een orgel. Dit zoemen, maar dan vager, hing over de hei en het maakte den dag hoog en blij, met de helderblauwe lucht en de rustige, witte bolwolken. Ik lag op mijn rug gestrekt en zag de wolkenstoeten in trage karavanen voorbijtrekken. Op zoo'n wolk zitten en over de landen zeilen, de wijde wereld zien, over zeeën en oceanen, en onmetelijke ijsvelden, de ondoordringbare oerwouden en de kale vlakten van de schroeiheete Sahara. En ergens in onbekend land neerdalen als een god uit den hemel, alleen blanke tusschen knielende wilden, en heerschen in staatsie en macht over een onmetelijk rijk. Salomo's rijkdommen trokken aan mijn oogen voorbij en al wat de koningin van Saba naar Jeruzalem voerde, goud en zilver, ruischende edelgesteenten en kostbaar reukwerk.

Een vogel roeide traag in de lucht, hing biddend op de roerloos gestrekte vlerken. En plots schoot hij als een pijl naar beneden en verdween in de hooggegroeide hei. Ik wipte recht en in enkele sprongen was ik dicht bij de plaats waar hij gevallen was. Maar ik zag hem opstijgen, een pezigen klamper, met hard, stralend oog en in zijn klauwen had hij een jong konijn; ik hoorde het dier kermen. Met krachtige

vleugelslagen wiekte de roover op, verdween ginder in het bosch.

Het was een drama dat ik reeds menigen keer had bijgewoond, en het liet mij koud; de klamper moest ook leven, en het konijn had maar voorzichtig moeten zijn. Ik keek rond om de pijpen te vinden, het was speurderswerk dat vlug loonde. Ik boog naar den grond om in het droge zand de sporen te lezen, en plots viel mijn oog op een kleine, hemelsblauwe bloem, die met gesloten kelkbladen amper boven de hei uitstak. Ik dacht aan den lamme in zijn rijstoel, en de woorden die hij sprak. Gentiana, de blauwe tooverbloem.

Ik keek rond, in de hoop bloeiende bloemen te ontdekken, maar ik zocht vruchteloos. Blijkbaar was de bloeitijd nog niet aangebroken, maar lang zou het toch niet meer duren. Ik had een gevoel als iemand die een overwinning behaald heeft. Dit was nu mijn gebied, ik had het ontdekt, veroverd. Als de bloemen bloeiden, kon ik oogsten, - gentiana, de tooverbloem. Onverschillig zou ik voor den jonker staan en hem schijnbaar achteloos zeggen: ‘Gentiana? Hier, is het dit misschien?’ Scherp zou ik den indruk op zijn aangezicht, in zijn kleine, harde oogen bespieden en dan achteloos zeggen: ‘Ach, maar dat? Hoeveel dozijnen moet ik er meebrengen?’

Ik stak de bloem op zak, frisch gehouden tusschen wat mos. Als ik naar huis ging, keek ik herhaalde malen om: dit was mijn gebied.

's Anderen daags toonde ik de bloem aan den tuinman en vroeg hem hoe zij hiet. Hij keek mij onderzoekend aan en antwoordde eerst niet. Dan wilde hij weten waarom ik dien naam hebben moest, en zonder verpinken antwoordde ik hem, dat ik de namen van al de planten wilde leeren. Hij glimlachte en gaf mij de bloem terug. Gentiana pneumo-

nanthe, zei hij, klokjesgentiaan. Hij voegde er nog een en ander aan toe, maar ik luisterde niet meer en herhaalde inwendig gejaagd: gentiana pneumonanthe... pneumonanthe... Niets mocht mij ontsnappen, ik had de blauwe tooverbloem gevonden.

Die week zag ik den jonker maar eenmaal, en dan nog van in de verte. Ik kon niet zien wie het wagentje duwde, maar het kon het meisje met het stroohoedje zijn. Leonard, de tuinman, betrapte mij, toen ik in de verte te turen stond, en hij zei beleerend: ‘Benijd hem niet; gezonde armen en beenen zijn grooter schatten dan een beurs goud.’ Hij wist er weerom in 't Fransch iets bij te zeggen, en als hij mijn verwondering bemerkte, lachte hij op zijn eigen, ietwat sarcastische wijze: ‘De pluimen maken den vogel niet.’ Maar het was zijn Fransch niet dat mij ontstelde; in mijn borstzak rustte mijn hand op de verdroogde gentiana.

Ik was spoedig ingeburgerd geraakt in de kleine gemeenschap van het huispersoneel. Alle voormiddagen had ik mijn werk in de stallen, en de oude Tist keek scherp toe of alles verricht werd zooals het hoorde. Hij was ongeveer heelemaal doof en hij geleek op een luisterend vogeltje; hij liep zoo maar her en der, maar ik wist dat hij niets uit het oog verloor. Als het naar den middag ging, trok hij door den stal en keek alles scherp na, de paarden, het getuig, het rijtuig. Zijn eenige goedkeuring was een korte hoofdknik. 's Namiddags nam Leonard, de tuinman, mij over en altijd lag een of andere karwei gereed, in den tuin, of in den boomgaard, of in de broeikassen. Hij was een prachtige leermeester; hij legde niet alleen uit, maar deed vóór, en als ik mij vergiste, wat zelden voorviel, maakte hij zich niet boos, maar geduldig herbegon hij. Alleen zijn Fransch maakte mij een beetje korzelig, en hij moet dat gemerkt hebben,

want hij zei: ‘Zoodra de avonden iets zijn, leer ik u Fransch!’

Het gebeurde weleens dat ik op boodschappen uitgezonden werd door een van de dienstmeisjes. Lisa, de oudste, bekommerde zich weinig om mij; zij liep zwijgzaam in de keuken rond, en ik vond ze danig plechtig in haar witte schort. Maar Fiene, die binnenmeid was, had een uitdagende, prikkelende wijze om een of ander te gebieden. Eigenlijk twijfelde ik er aan of ik ook onder haar bevelen stond, maar zij trad zoo zelfzeker op, dat ik niet weigeren durfde, hoewel mij de lust bekroop haar boud te zeggen, dat ik bij koetsier en tuinman reeds mijn handen vol had. Maar voorloopig ontbrak mij de moed daartoe.

Ik kan mij moeilijk herinneren ooit zoo verlangend uitgezien te hebben naar den Zondag, als die week. De dagen duurden lang, té lang en wanneer ik 's Zaterdags tegen avond thuiskwam, had ik geen oor voor mijn broer, die een heel relaas over het duivenhok ten beste gaf, maar ik spoedde mij naar de hei, waar ik de gentiana's gevonden had. Het geluk diende mij, hoewel ik geen bloeiende bloemen vond; maar de tuinman had mij uitgelegd, dat zij alleen de blauwe kelken openden wanneer de zon scheen. Hij noemde dat heliotropisme, hij zou mij later uitleggen hoe dat woord gebouwd was. Nu stonden ze met gesloten bloemkelken midden de grauwe hei. Mijn oogst zou ruim zijn, er stonden er met honderden.

Ook 's Zondags bracht ik een bezoek aan mijn vindplaats, en zag de bloemen bloeiend in het harde zonnelicht, als rustige blauwe sterren. Ik moest toegeven dat de bloemen sierlijk van vorm en zuiver van kleur waren, maar waar ze den naam ‘tooverbloem’ verdiend hadden, kon ik niet gissen. Misschien zou de jonker mij dat wel verklaren, als ik hem mijn oogst voorlegde.

's Anderen daags trok ik thuis op bij 't krieken van den dag. Ik sloeg het gewone voetpad in, maar achter het bosch boog ik naar de hei en haastte mij naar mijn vindplaats. Het had 's nachts sterk gedauwd en de ragfijne spinnewebben hingen bepereld tusschen hei en brem. Er hing een lichte mist en de donkere masten stonden onwezenlijk stil. Snel plukte ik een bussel van de kortgestuikte gentiana's en wikkelde hem in het vochtige, zachte mos, dat in de grachten groeit. Dan haastte ik mij naar de stad.

Ik kwam op het gewone uur aan, misschien wel iets vroeger nog, want de doove Tist was niet op de binnenkoer, en ik maakte van de gelegenheid gebruik om mij naar de broeikassen te haasten, waar ik mijn busseltje onder de bloemenbank verborg.

Tegen den middag kwam de tuinman mij roepen, om mij te toonen wat ik 's namiddags te verrichten had. Hij moest weg en had een groot aantal geraniumstekken gereed gesneden. Hij toonde mij een paar keeren hoe de stekken gepot werden en rekende er verder op, dat ik mijn taak behoorlijk zou afwerken.

Ik begon met moed, maar de gentiana's lieten mij niet met rust. In het vochtige mos waren ze nog versch; ik zette ze in een pot met water, dien ik ver onder de bank schoof. Ik kon niet aan de bekoring weerstaan, af en toe mijn arbeid te staken en den pot met de bloemen boven te halen. Ik zette hem in de zon, en zie, de kelken plooiden open. Van op de plaats waar ik aan het werk was, kon ik hem zien. Als Leonard 's avonds thuiskwam, was hij tevreden over mijn werk. De gentiana's had ik verborgen.

's Anderen daags en de volgende dagen keek ik met groeiend verlangen uit naar het wagentje van den lamme, maar de tuinpaden lagen verlaten. Aarzelend vroeg ik aan den tuinman wanneer de jonker buitenkwam, maar verstrooid

antwoordde hij, dat hij het niet wist en ik durfde niet aandringen. Ik had elken avond de gelegenheid om den pot met de gentiana's onder de bank uit te halen, en elken dag zag ik mij verplicht enkele bloemen uit den tuil te verwijderen. De tuinpaden bleven verlaten, en vruchteloos zag ik uit naar het meisje met het stroohoedje. Agnes had hij haar genoemd.

Toen het Zaterdag geworden was, bleef er van mijn mooien tuil niets meer over dan nog enkele verwelkte, half gerotte bloemen. Ik wierp alles op den mesthoop. Ik kon niet begrijpen waarom de jonker ze ‘tooverbloemen’ genoemd had. Aan de poort van den tuin bleef ik, wanneer ik 's avonds gedaan had, even staan. Het kon zijn dat... Maar er bewoog niets. De poort viel achter mij dicht en fluitend stapte ik de baan op. Ik voelde mij niet bijzonder opgeruimd, maar het schelle, harde geluid deed mij goed, en het gaande rhythme van het lied steunde mijn stap. Achter de huizen kwam de breede ruimte van veld en bosch mij te gemoet, lucht en wolken, en de wind die over de hei waait.

IV.

IK GAF HET ECHTER NIET OP, EN ELKE WEEK NAM IK UIT DE hei een tuil gentiana's mee naar de stad. Het geluk diende mij, de tuinman ontdekte niets. Maar ik kreeg den lamme niet te zien en elke week kon ik den tuil rottende bloemen naar den mesthoop brengen.

Het was einde September geworden, en ik herinner mij nog de milde dagen, rijk aan zachten zonneschijn en brand van kleurende bladeren. De tuinman had mij opdracht gegeven elken dag de bedden bloeiende salvia's te onderzoeken, om het zoo gemakkelijk rijzende zaad tijdig te plukken. Van uit de diepte van het park, in den krans van de hooge beuken gevat, lag het witte kasteel daar haast onwezenlijk van rust. Het ging naar den avond toe en boven het donkere dak was de lucht teergroen geworden, met parelmoeren schijnen. In de stilte viel het heldere geluid van de bel, het werd etenstijd. Ik maakte mij gereed om te gaan, toen ik achter mij, waar struikgewas het grasplein afsloot, stemmen hoorde. Onwillekeurig bleef ik stilstaan en luisterde.

Het was de scherpe stem van den jonker, en ik hoorde er ontstemming in, die bijwijlen oversloeg tot bitter verwijt.

‘Gij hadt mij nauwelijks verwittigd van de reis, amper één dag op voorhand. En ge wist reeds langer, alle voorbereidselen waren getroffen...’

Rustig antwoordde een stem, ik meende ze te herkennen als deze van den ouden heer. ‘Waarom zou ik het gedaan hebben? Moest ik u onrustig maken?’

‘De reis was niet noodig!’

‘Ze was wel noodig, voor haar gezondheid.’

De lamme grinnikte. ‘Hier is geen goede lucht, geen boomen, gras...’

Even rustig antwoordde de andere stem: ‘Verandering van lucht was noodig. Ik heb den raad van den dokter gevraagd. Hij alleen heeft beslist.’

‘De dokter...’

Er groeide een stilte die prikkelde. De stemmen waren zoo dichtbij, dat ik mij niet kon verwijderen zonder gezien te worden.

‘Ge zijt onredelijk, Charles.’

Schamper beet de lamme terug: ‘Onredelijk! Als ik in mijn wagentje lig en geen mensch lastig val, mijn mond niet open, dan is het goed, dan ben ik redelijk. Heb ik te veel gevraagd? Een kind en een jonge stem, meer kon ik niet verlangen. En dat was te veel...’

‘Wij hebben reeds te lang gewacht, Charles.’

‘Te lang? Waarom nu die kostschool? Heeft de oude gouvernante haar werk niet goed gedaan?’

‘Niemand heeft over haar geklaagd, Charles. Maar zij kon Agnes niets meer leeren. En het werd tijd dat ze in een ander midden kwam, er zijn vreemde handen noodig, vreemde oogen.’

‘En daarom naar een verre kostschool?’

‘Niet verre, maar wel kostschool...’

‘Zelfs dichtbij is voor mij te ver. Ik ben gebonden, hulpe

loos; gij zijt vrij, doet wat gij wilt. Wij hooren daar soms een verre echo van.'

'Mijn zaken, Charles. U heb ik nooit rekenschap gevraagd. Laat dat zijn...'

Weer was de stilte daar, na deze bitsige woorden. Ik hoorde het zand in het pad kraken, en door het dichte struweel zag ik den wagen, en den lamme; de oude heer duwde hem voort. Ik stond roerloos. Licht gebogen zat de lamme jonker in het wagentje, een bleeke, magere hand op de donkere deken; zijn aangezicht stond hard, ik zag den scherpen neus en de bloedelooze lippen.

Zij verdwenen achter een bed hooge dahlia's; ik hoorde geen stemmen meer. Wat later zag ik hen terug; ze waren dicht bij het kasteel. De oude heer ging de groote trap op. In den laten zonneschijn stond het wagentje.

Een gedachte flitste door mijn hoofd. Ik zette het plots op een loopen, naar de broeikas waar ik mijn tuil gentiana's verborgen had. Het was een treurige, verwelkte oogst; één, twee bloemen zagen er nog eenigszins behoorlijk uit en ik plukte ze voorzichtig. Er was niemand in den bloementuin. Het grint knarste onder mijn voeten, en als ik het wagentje aan de groote trap naderde, keek de lamme jonker om. Het hart sloeg mij in de keel als ik naderde. Hij zag mij, maar herkende mij waarschijnlijk niet. Hij keek op wanneer ik naast hem stond, en zijn blik was afwezig.

Ik stak hem de bloemen toe en vroeg, haast stotterend: 'Is dat... de tooverbloem?'

Hij stak de hand uit, ik voelde zijn kille vingers. Er was een magere glimlach op zijn peinzend aangezicht. 'Gentiana,' zei hij zacht en dat was misschien een antwoord op mijn vraag.

Meer zei hij niet. Hij zat licht voorovergebogen, het was of hij met open oogen sliep. Hij scheen niet meer te weten

dat ik naast hem stond. Verward keek ik rond, ik waagde het niet nog iets te zeggen. Behoedzaam verwijderde ik mij, af en toe omkijkend, wachtend op een woord, een gebaar. Maar het was tevergeefsch.

Ik zat zwijgend aan tafel; wat er verteld werd, weet ik niet meer. Maar dien avond kwam plots het verlangen over mij om thuis te zijn, bij vader, moeder en al de kleine mannen; hun stemmen te hooren, de vertrouwde dingen te zien, de schuur en den stal, en de dieren, de hooge boomen en den Konijnenberg, en de bosschen en de hei. Ik had wel kunnen schreien en wist toch niet waarom. Laat heb ik het slaan van de kleine torenklok gehoord; er was nachtwind, en door het dakvenster kon ik de hooge sterren zien.

* * *

Enkele dagen nadien zei doove Tist: ‘Morgenvroeg rijden wij af. Te zeven uur moeten de paarden opgetuigd zijn...’

Ik was blij verrast en vroeg dadelijk waarheen de reis ging, welken weg we zouden nemen, wie meereed; zoovele vragen die den braven man overrompelden, als ze ten minste tot hem doordrongen, want hij schudde het hoofd en herhaalde: ‘Te zeven uur...’

Hoewel ik het rijtuig in den voormiddag nog afgewasschen had, trok ik het 's avonds nog eens uit het wagenhuis, wreef wat bij, keek het smeersel in de asdoozen na en ging met den borstel over de donkergroene kussens. Tist betrapte mij bij dit werk en het was hem niet onaangenaam. Hij legde mij de hand op den schouder en zei: ‘Nette kleeren aandoen!’ Daaraan had ik niet gedacht. Ik ging dienzelfden avond nog naar huis, en moeder stond er op dat ik treffelijk voor den dag kwam. Het was laat toen ik terug was, en alleen Fiene, de binnenmeid, was nog op. ‘Zoo, hij begint ook al laat op

straat te loopen!' spotte ze vinnig. Ik had een even vinnig antwoord klaar, maar haar lach, de schelmsch schitterende oogen verwarden mij. Zij greep mij bij den arm en haar hoogrood aangezicht boog naar mij. Maar ik rukte mij los en sloeg de deur achter mij dicht. Diep ademend stond ik in de gang. Langs een zijdeur geraakte ik op de binnenkoer, aan de paardenstallen, op mijn kamertje.

Het eerste licht van den dag wekte mij. Het werd zeker een schoone dag; in het park hing een lichte mist en het was koel, maar achter de hooge boomen gloeide reeds de brand van de zon.

Ik haastte mij om de paarden te voederen. Tist was daar reeds en ik herkende hem haast niet meer. Hij droeg een mooi gesneden, donkergroen pak, lichtgeel afgeboord, de lange broek stijf in de plooi. Op zijn hoofd had hij een klak met breede klep. Hij zag er jonger uit dan anders, en naar mij voorkwam ook opgeruimder. Herhaalde malen knikte hij mij toe, hoewel er geen aanleiding toe bestond, en eens klopte hij mij op den schouder.

Wij spanden dan de paarden in, nadat wijzelf wat eten gekregen hadden. Lisa bediende ons en met een glimp zag ik Fiene, maar ze sloeg geen acht op mij. Klokslag zeven uur reden wij vóór, ik naast Tist op den bok. Hij hield de teugels strak gespannen om de hitsige schimmels te bedwingen. Vóór het kasteel stonden we stil, ik wipte van den bok en deed de deur open. Ik boog als de heer buitenkwam; ik stond gebogen als na hem het meisje daar was, Agnes. Wanneer ik opkeek, zag ik haar oogen, één oogenblik maar.

Er moesten koffers geladen worden, en het was Tist die voor alles zorgen moest. Ik zat op den bok en hield de ongeduldig stampende paarden in bedwang. Ik durfde niet omkijken, ik hoorde de stem van den ouden heer, zijn korte, haast

onvriendelijke bevelen. Vol verwachting luisterde ik naar een andere stem, maar kreeg ze niet te hooren. Een oogenblik bekroop mij de bekoring de teugels aan te trekken en de paarden vrijen loop te geven, ginder door de donkere dreef naar de stijgende zon toe. De stille morgen, de frissche, haast bijtende lucht, en dit breed openwaaierende licht van den groeienden dag, bedwelmden mij. De wijde wereld in...

Tist klom op den bok en nam de teugels over. De paarden trokken aan, eerst in korten, driftigen stap, dan in bedwongen galop. Door de nog donkere dreef, naar het volle licht van de hei, die tot aan de laatste boomen van het park reikte. Daar lag de wereld, breed open onder een hoogen hemel, waar de laatste nachtwolken naar den einder afdreven.

Ik had wel kunnen zingen, een monter lied op het vlugge getrappel der paarden. Tist zat stijf naast mij; zijn aangezicht was anders dan ik dit kende.

Wij reden den ganschen voormiddag door; maar amper werd stilgehouden om de paarden even te laten drinken. Dorpen gleden voorbij, velden en weiden, groote, zwijgende bosschen. Het was laat op den middag wanneer wij de laan naar een kasteeltje opreden, dat midden het groen van een lichte helling lag. Tist hield de paarden stil vóór het perron. Hij gaf mij de teugels in de hand, wipte van den bok zoo goed en zoo kwaad het ging, en hielp den heer en het meisje bij het uitstijgen.

Wanneer zij de trap half op waren, gleed een deur open en een dame kwam hun te gemoet. ‘Mon Dieu, mon Dieu!’ herhaalde zij met ietwat hooge stem. Zij boog naar het meisje en kuste haar. Den heer kende zij zeer goed, naar ik merken kon.

Wanneer zij binnen waren, voerde Tist de paarden onder de

boomen en een oud man bracht hooi en wat brood. Wij kregen te eten in het hoveniershuis. Ik weet niet meer waarover gesproken werd. Tist nam een dutje, en ik trok naar de paarden en lei me neer in het lange gras; tusschen de wemelende blaren kon ik den hoogen hemel zien.

Een paar uren nadien reden we verder; de grootste warmte was voorbij en het ging reeds naar den avond, wanneer in de verte de torens van de stad boven de donkere huizenmassa uitpuntten. Tist kende den weg; het rijtuig boog in een breede dreef en stond stil vóór een groot gebouw, dat grootendeels in het hooge groen der boomen verscholen zat. ‘Pensionnat’ las ik op den roodsteenen gevel.

Ik kreeg de teugels in de handen, en terwijl Tist afstapte en aanbelde, hoorde ik zacht, bedwongen schreien. Ik durfde niet omzien. Het was heel stil, en dit schreien was onzeglijk treurig. Toen werd de breede poort geopend en een Zuster keek buiten. ‘Ha!’ deed ze verrast. Nog durfde ik niet omzien. Er was bedwongen gefluister, geschuifel van stappen, en dan gleed de poort dicht. Wanneer ik omkeek, stond Tist tegen den muur, roerloos, het hoofd gebogen in strak gepeins. Ik durfde hem niets vragen.

Ik weet niet hoe lang wij daar gestaan hebben. Avondwind begon in de kruinen te leven, lui wervelden de eerste herfstblaren neer. In den groeienden avond zag de kostschool er uit als een gevang.

De oude heer kwam alleen buiten; de kloosterzuster, die hem tot aan het rijtuig begeleidde, boog diep en zwijgend. Een kort, haast barsch bevel, en Tist trok de teugels aan. De paarden schoten de donkere dreef in.

De duisternis begon snel te vallen; de boomen hingen laag over den weg en in de verte gloeide de avondhemel. In open veld kon ik den hoogen hemel zien, en wanneer wij uit

de dreef kwamen, was het of een donkere bedreiging van mij afgenomen werd. Het meisje Agnes zat opgesloten; ik reed de vrijheid te gemoet. Ik zou wel kunnen zingen hebben.

De wielen ratelden over de kasseien, ik hoorde de paarden snuiven. Maar het waren geluiden, die slechts gedempt tot mij doordrongen. Mijn verbeelding tooverde mij allerhande dingen voor, waarvan ik duidelijk wist dat zij allen vasten grond misten, en toch speelde ik dit spel met onverstoorbaren ernst. Al wat ik vroeger gehoord en gelezen had over opgesloten prinsessen in donkere kerkers, stond tastbaar vóór mij, groeide tot tafereelen van verschrikking. Een edele jonkvrouw, die door de handen van haar eigen vader in de macht van den wreeden beul overgeleverd werd, waar duivelsche martelingen haar wachtten. Ik zag de zware, in de ziltige muren vastgemetselde boeien, er vlogen schichtige vleermuizen, ratten trippelden voorbij, een glimmende slak kroop tegen den muur op. Van uit de diepten klonk jammerlijk geschrei. Ik zag alles, hoorde scherp en ongenadig, en plots, in een gebaar van radeloozen angst, greep ik Tist bij den arm. Ik besefte onmiddellijk het onzinnige van mijn daad. Tist schudde zich los en bromde: ‘Niet slapen!’ Ik kon niet antwoorden.

Het was volop nacht geworden. In de dorpen werd het geratel der wielen sterker; hier en daar was licht aan de ramen. Laag aan den hemel kwam de maan op.

Toen hield Tist de teugels aan, en de paarden gingen op stap. Ik zag dat de weg klom, het was een dreef van dichtgegroeide boomen; eerst als wij de binnenplaats opreden, herkende ik het kasteeltje dat wij op den middag aangedaan hadden. Vóór het rijtuig stilhield, werden deuren opengeworpen, menschen met lichten kwamen naderbij, en ik hoorde de ietwat hooge stem die ‘Si tard, Prosper!’

riep. De oude heer stapte uit. Ik hoorde hem zeggen: ‘Het is goed, Tist,’ en het kwam mij voor dat zijn stem milder klonk dan zij gewoonlijk was.

Tist droeg een valies binnen en dan stalden wij de paarden. Wij kregen te eten; een dienstmeid bracht ons daarna in een slaapkamer. Tist kleedde zich zwijgend uit; in het licht van de kaars danste zijn grillige schaduw op den muur.

‘Was dat een kostschool?’ vroeg ik hem.

Zonder op te kijken antwoordde hij: ‘Ja, haar moeder was er ook.’

‘Wie was dat, haar moeder?’

Hij keek mij scherp, haast vragend aan en dan schudde hij het hoofd. ‘Morgen is het vroeg dag,’ zei hij en ik begreep dat ik niet verder moest aandringen.

Ik zag Tist vóór het bed knielen en bidden, en ik deed wat hij gedaan had, maar ik durfde niet opkijken. Ik lag reeds in het bed als hij naast mij kroop. Ik zag zijn scherp, mager aangezicht, vaal in het flauwe licht van de kaars. Met de knieën opgetrokken, zat hij daar peinzend. Plots keek hij mij aan en het viel mij op, hoe zacht zijn oogen waren.

‘Haar moeder was daar ook en...’ Zijn stem brak af, het was als een snik. De klauw van zijn hand greep naar de kaarsvlam en het was donkere nacht. ‘Slaap wel, Tist,’ fluisterde ik benepen, maar hij antwoordde niet meer.

* * *

In den vroegen morgen, die jong was en verrukkelijk van herfstelijk licht, kwam alles mij als een kwade droom voor: de rit door de duisternis, de schrikbeelden die mijn fantasie mij voorgetooverd had, de onheimelijke muren van de dreigende kostschool, de raadselachtige woorden van Tist.

De zon scheen, de asters bloeiden en de paarden stampten ongeduldig.

Tist droeg het valies, een dienstknecht bracht een mand aan. De dame begeleidde den heer tot aan het rijtuig; ik verstond niets van wat ze zegde. De oude heer glimlachte, maar het was alsof hij met andere dingen bezig was.

'Adieu!' zei hij als hij in het rijtuig zat, en hij wenkte met de hand. 'A bientôt!' antwoordde de dame; nu eerst zag ik dat ze grijs was, haast wit als een duif, en dat stak merkwaardig af tegen haar aangezicht, dat een blos droeg, en haar oogen die glansden. Toen we beneden de helling waren, waagde ik het om te kijken; in de verte wuifde iemand met een zakdoek, maar in het rijtuig zat de heer ingekeerd, in diep gepeins.

Eindeloos ver lag de weg vóór ons. Ik herinnerde mij een verhaal, dat de meester ons destijds vertelde, over postkoetsen in den ouden tijd, en de lustige deuntjes die de postiljon op zijn hoorn blies. Zoo'n lied nu, in de maat van den rustigen draf der paarden, weergalmend over de breede velden, tegen de bosschen vol licht.

Tist stiet me aan en reikte me de teugels toe. 'Gij nu,' zei hij. Mijn hart stond stil van verrassing. Ofschoon de teugels loshingen, was het of een stroom van driftig leven door het dorre leder naar mij heensloeg. Maar ik werd dra opgenomen in dit rustige rhythme, dat als een wellust me beving. Ik werd één met de paarden, met deze levenlooze en toch levende koets. Mijn bloed ruischte bruisend door mijn lichaam; ik leefde feller, heviger dan ik het tot nog toe gedaan had. Een roes was over mij gekomen, die mij bedwelmde, en toch stonden alle zintuigen strak gespannen: mijn oogen gleden over den weg, mijn ooren waren gespitst op elk geluid, mijn lichaam voelde alles, niets kon mij ontgaan.

Er was geen tijd meer, dorpen hadden geen naam, er was geen herkennen. Tot de hei daar was, de hooge boomen van het park zichtbaar naderden, en de paarden door de donkere dreef joegen, die licht was van het zonnelicht en de kleurende blaren. Met strak getrokken teugels stonden de paarden vóór het kasteel.

Het rijtuig had nog niet stilgehouden, wanneer een deur geopend werd en Fiene, de binnenmeid, aangeloopen kwam. ‘Mijnheer Prosper,’ jammerde zij, ‘mijnheer Charles heeft een toeval gekregen...’ Zij had den tijd niet om meer woorden te zeggen. De oude heer vloekte, hij wipte uit het rijtuig en liep, met leniger beenen dan ik hem zou gegeven hebben, over de binnenkoer.

Ik stond naast de paarden en streelde de glanzende nekken.

V.

TEN SLOTTE HAD LEONARD, DE TUINMAN, TOCH WOORD gehouden. Het was nog volop in den winter, met lange avonden, en ik zat na het avondeten in den paardenstal en las, ik weet niet meer wat, want ik verslond alles wat ik in handen krijgen kon. Zoo betrapte Leonard mij eens en hij keek mij glimlachend aan, waar ik in het schaarsche licht van de lamp over een boek gebogen zat. ‘De student!’ spotte hij, maar zijn stem was mild.

Een paar dagen nadien, wanneer wij in de serre bezig waren met het zaaien van de eerste bloemen in de verwarmde bakken, zei hij: ‘Ik zal u Fransch leeren, kom dezen avond.’ Ik knikte, en ik wist niet hoe ik mijn blijdschap onder woorden brengen moest.

Ik ging dien avond, en andere avonden. Het geviel dat hij niet thuis was, of niet opende op mijn herhaald kloppen, wanneer ik dacht dat hij mij niet gehoord had, want ik had licht door de vensterspleet gezien. Hij ontving mij telkens met de gulle, iets luidruchtige vriendelijkheid, die hem jonger maakte dan hij was.

Ik heb nooit eigenaardiger leermeester gezien. Ik moest maar aan tafel gaan zitten en dan schoot hij los. Hij had een prent gereedliggen, noemde de dingen en wees ze me

aan, en ik had niets anders te doen dan na te zeggen, waarbij hij me zorgvuldig, soms wel een beetje scherp, verbeterde. Het gebeurde dat hij te praten begon, het werd een vlug geratel van vreemde klanken, waar ik er weinig van herkende, maar toon en gebaar hielpen mij spoorwijs, zoodat ik uit eigen ervaring en oordeel kon aanvullen wat uit zijn woorden niet tot mij gekomen was. Een anderen keer was het als een voordracht, een bewogen relaas, dat hij meer speelde dan voordroeg, en waar ik niet scherp de beteekenis van zijn woorden snappen kon, luisterde ik toch met een soort welbehagen naar de kadans van zijn sierlijk golvende volzinnen. Ik leerde de vreemde taal voelen, en ik vroeg mij. af, niet alleen waar hij tot zulk vaardig meester was gegroeid, maar waar hij die taal met zulk onbetwistbaar meesterschap had leeren beheerschen. Later is mij een en ander wel duidelijk geworden.

Wij hadden dit jaar een harden winter, en het liep al naar Lichtmis toe, wanneer wij nog zwaren sneeuwval kregen. Toen ik naar den tuinman wilde gaan, lag de sneeuw dik en het was maar na eenige aarzeling dat ik besloot bij hem nog aan te kloppen.

Ik zag licht door de luikenspleten en klopte aan de deur. Geen antwoord. Ik klopte harder en wachtte. In de vage schemering van den sneeuwavond zag ik het grillige spel der vlokken. Ik achtte het nutteloos nog verder te kloppen en meende op mijn stappen terug te keeren, wanneer ik plots naar de klink greep en voelde dat zij los was. In de gang klonk het geluid van mijn stappen zoo hard, dat ik bleef staan en roerloos luisterde. Geen geluid dan de doffe klop van mijn hart. Bij de keukendeur twijfelde ik nog of ik zou binnengaan, maar in een plotse beweging deed ik de deur open.

Leonard zat aan de tafel. Het licht leefde zacht op zijn aan-

gezicht en in zijn oogen, die mij vreemd aanstaarden. Het was of hij mij niet herkende, naar herinnering zocht. Er stond een flesch op de tafel, met heldergelen drank; zijn hand omklemde een glas.

Ik voelde me licht beangstigd en wendde den blik af. Zooals ik altijd deed, ging ik aan tafel zitten en wachtte. Zijn oogen hadden mij gevolgd, en nu glimlachte hij; maar er was iets in zijn blik, houding en gebaar, dat ik niet kende. Traag, naar mij leek met onvaste hand, schonk hij zijn glas vol en dronk.

'Ah, mon petit!' zei hij en dat klonk als een klacht. 'Weet ge wat er van gegroeid is?' Het was als een even afgebroken gesprek, dat hij thans voortzette. 'Hij was klein en vlug, en snapte alles. Hij las vóór hij naar de school ging. Intelligent, mon fils. Hij wilde de wereld zien als hij groot was, de zee bevaren, onbekende landen zien. Geen berg zou te hoog zijn, hij wilde hem beklimmen; geen ravijn te diep, hij zou er een brug over slaan; geen woestijn te dor, hij zou ze bevloeien en vruchtbaar maken. Hij las alle boeken, en op zijn kamer hingen kaarten tegen al de muren; hij deed groote reizen en hij wist hoe de brandende sirocco in de hooge palmen ruischt en hoe de ongebroken stilte van den poolnacht is; hij hoorde de prairiehonden huilen, de slangen sissen in het oerwoud en het obstinate gonzen van de tamtam in den tropennacht. Ah, mon petit, mais il est mort...'

Het was geen vraag, en hij wachtte niet op een antwoord; ik twijfelde er haast aan of deze woorden tot mij gericht waren. Weer schonk hij zijn glas vol, hief het naar het licht, dat brak in kleurigen straal, die op zijn grauw sikje leefde.

'Tu l'as connu? Hij droomde er van de menschen naar het paradijs te brengen, waar alles goed en schoon zou zijn,

een land van belofte, zonder armoe, vrees noch ziekte. Niets dan goedheid en zuiverheid des harten. Er was niets noodig dan goede wil en oprechtheid van gemoed. Een groote gemeenschap van broeders in den geest. Hij ging in zijn droom op, tuchtigde zijn lichaam, stoffeerde zijn geest, kneedde zijn wil, want wat hij prediken zou, wilde hij in de eerste plaats zelf zijn. Hij wist dat een profeet de belichaming moet zijn van de leer die hij verkondigt, en in het komende paradijs wilde hij de lichtende engel zijn en de gezant Gods.'

Ik zag wel dat hij meer gedronken had dan goed voor hem was, maar luisterde toch met bevangen gemoed naar de woorden die hij sprak. Ze hadden diepen, donkeren klank, lijk onze woorden hem droegen wanneer wij, gebogen over de koele diepte van den bornput thuis, plechtig en traag spraken.

Ik kan mij maar moeilijk meer herinneren, wat hij mij dien avond allemaal nog vertelde. Eigenlijk was het niet voor mij bestemd, dit voelde ik zeer duidelijk; ik was een maar toevallig aanwezige gast, een amper geduld toeschouwer. En ik luisterde sprakeloos toe, en ofschoon ik weinig begreep van wat hij zei, voelde ik zijn woorden als de tragiek van een biecht.

Eindelijk vroeg ik hem: 'Gij hebt dan veel kinderen gehad, Leonard?'

Hij schudde het hoofd bij mijn vraag, er kwam iets als mild medelijden om zijn mond. Moeilijk rechtstaand ging hij naar de deur. 'Bonsoir, mon petit!' zei hij, en zijn stem klonk van uit de verte.

Plots voelde ik hoe ik van dien man hield. 'Laat mij hier blijven,' smeekte ik. Het was of hij een oogenblik aarzelde; maar dan verstarde zijn glimlach tot een grimas en hij fluisterde: 'Il est trop tard!'

Zijn oogen dwongen niet, maar toch moest ik rechtstaan. Nog steeds hopend op een woord van hem, dat mij zou terugroepen, draalde ik aan de deur, maar tevergeefs. Achter mij viel de deur met doffen slag dicht. Het sneeuwde geruischloos en ik was alleen.

's Anderen daags vroeg ik aan Tist of Leonard een geleerd man was. Tot mijn verwondering luisterde hij aandachtig naar mijn vraag, en korter, haast bitsig, was zijn stem dan gewoonlijk: ‘Die? Té geleerd, een vat van boekenwijsheid. Twaalf stielen en dertien ongelukken. Er had wat uit kunnen groeien, maar...’

Ik drong niet verder aan, want ik had begrepen dat de tuinman, in den lichten roes van de dronkenschap, over zichzelf en zijn mislukkingen gesproken had.

* * *

Van den ganschen winter kregen wij den lammen jonker niet te zien. Iederen avond was er licht aan een van de hooge vensters van de verdieping, maar dat was ook alles. Meer dan eens bleef ik staan, wanneer ik bij dag over de binnenkoer moest, en keek op naar het venster, in de hoop dit scherp gesneden aangezicht te zien, maar het was tevergeefsch. Ik voelde mij tot dien ongelukkige getrokken, hoewel ik hem slechts enkele keeren gezien had, en zijn woorden niet erg vriendelijk geweest waren. Misschien was het zijn hulpeloosheid die mij getroffen had; achter dien scherpen blik en die spottende woorden voelde ik een schrijnende armoe en een scherp gemis.

Eens vroeg ik Fiene, de binnenmeid, hoe het met den jonker ging. Verrast opkijkend, fluisterde ze mij toe: ‘Straks zal ik het u zeggen!’ Ik begreep niet wat zij bedoelde, en die lonklach was mij een raadsel.

Als wij alleen waren, - na het eten trok iedereen naar zijn werk, - kwam zij glimlachend naar mij toe. ‘Dienst om dienst, wat krijg ik?’

Niet begrijpend wat zij bedoelde, zweeg ik.

‘Hang den fijnaard niet uit!’ spotte zij en haar oogen tintelden. Daar ik niet antwoordde, stiet zij mij aan. ‘Ik vertel u wat, en gij zult mij wat geven?’

Haar oogen doorboorden mij; ik voelde ze op mijn lichaam. ‘Ik heb niets,’ zei ik gedwongen, en inwendig had ik er spijt over haar iets gevraagd te hebben.

Zij keek omzichtig rond, luisterde aandachtig of geen geluid haar trof, en plots sloeg ze haar armen om mijn hoofd. Haar handen brandden. Zij was sterk, en haar lichaam plooide als een wisch rond mij. Ik snokte wild en neep wat ik kon, maar vruchteloos. ‘Wat krijg ik?’ hoorde ik haar hijgend fluisteren. In een uiterste krachtsinspanning rukte ik mij los. Duizelend viel ik tegen de deur aan. Fiene stond wild hijgend tegen de tafel, het aangezicht hoogrood, de haren verward.

‘Lafaard!’ siste zij verachtelijk, en een oogenblik was het of ze weer op mij zou afkomen. Maar ze streek haar haren plat, trok haar boezelaar recht en ging heen, zonder nog naar mij om te zien.

Er was een donker vermoeden in mij, mijn bloed was onrustig, en wat gebeurd was, verwarde mij zeer. Lisa, de keukenmeid, die kort daarop binnenkwam, moet het gemerkt hebben; ik zag het aan haar oogen, het was niet noodig dat zij een woord sprak.

Ze zette iets weg in de kast, en over haar schouder wierp zij mij toe: ‘Eigenlijk nog wat jong om achter de meisjes te scharrelen, kereltje...’

‘Ik scharrel niet,’ beet ik hijgend terug.

‘Neen?’ vroeg zij aarzelend. Ik zag dat haar gedachten

met iets anders bezig waren, en het was of zij haast onmerkbaar knikte. ‘Het is hier uw plaats niet,’ zei ze, nu veel zachter.

Ik kon haar zeggen wat er geschied was, maar het was of schaamte mij weerhield. Zwijgend verliet ik de keuken. Het dagwerk was ten einde; ik was onrustig en liep nog even in den tuin. Het weder was zacht, er zou wel regen komen; maar er was een ongewone mildheid in de lucht, die mij beklemde, geuren van jong groen en zwellende botten; een vogel sloeg met helder, vochtig geluid. Wanneer ik naar het kasteel opkeek, meende ik beweging aan een der vensters te zien, en scherper toekijkend, kwam het mij voor een aangezicht te zien. Ik kon mij voorstellen dat de zieke jonker, den langen, strengen winter moe, verlangend naar de lente uitkeek.

VI.

TEGEN OOGSTTIJD WAS VADER ZELF NAAR DEN HEER geweest en had verkregen dat ik acht dagen mocht thuisblijven, om den oogst te helpen pikken en schuren. Ik begreep al dadelijk dat er thuis iets haperde, want slechts noodgedwongen moest hij dien stap gedaan hebben. Hij viel de heeren maar te voet als het niet anders meer kon. Wanneer ik thuiskwam, en met hem naar het alaam omkeek, zei hij: ‘Moeder kan niet mee.’

Hij keek mij niet aan, en in zijn stem lag berusting. Wetend dat hij alles gezegd had wat hij noodig achtte, drong ik niet aan. Moeder zat buiten op de werf, gebogen over haar kousenmand. Wanneer ik voorbijging, keek zij op en eerst dan zag ik hoe moe haar oogen stonden. Ik was er door de jaren aan gewoon geraakt, haar steeds doende te weten van den vroegen morgen tot den laten avond, zonder één oogenblik respijt, zoodat ik mij niet voorstellen kon dat ziekte of ouderdom ooit macht over haar zouden kunnen krijgen. Er was een drang in mij om goed te zijn voor haar, op een of andere wijze mijn genegenheid te betuigen, maar ik wist niet hoe dit zou kunnen geschieden. Twee-, driemaal ging ik over de werf aan haar voorbij, tot zij ten slotte vroeg: ‘Zoekt gij iets?’ Ik zou bevestigend moeten antwoorden

hebben, maar schaamde mij en ging voorbij. Ik stond langen tijd in den stal, waar de hitte drukte. In den tuin vond ik de eerste rijpe oogstappels; ze lagen in mijn hand als doorzond ivoor. Wanneer moeder ons te eten riep, lei ik ze vóór haar op de tafel en zei: ‘Daar, moeder!’ Ze nam ze in de hand, snoof den geur op en glimlachte: ‘Daar zullen onze kleine mannen aan smullen!’ Zoo vergat zij zichzelf, en mij pijnde het omdat ze mijn bedoeling niet begrepen had.

Het zware werk op den akker rukte mij uit deze stemming van verteedering. Het was oogstweer zooals de boer zich dat wenschen kon, een stalen zon in een hooge lucht, en zwaar geladen koren. In de geburen ratelde de pikmachine; maar vader kon zich de uitgave niet veroorloven ze voor ons af te huren. Wij gingen er dan met de pik op los. onvervaard, en ik begreep al dadelijk dat vader, in dit gevecht, op mij gebouwd had. Wel hoorde ik moeder den eersten avond zeggen: ‘Spaar hem, het gaat boven zijn krachten!’ maar vader, droomend aan zijn pijp, gaf geen antwoord.

Het was zwaar, en onervaren had ik er mij roekeloos op geworpen. Den eersten avond gloeide mijn lichaam, doorlaaid van de hitte. Ik was haast bedwelmd door den geur van gerijpt stroo en doorzond zand, die mij gansch den dag omgaf en mij tot in den nacht niet verliet. 's Anderen daags herbegon het gevecht; de korenakker, als een zee van reuzelend goud in de ongenadige schittering van de zon, kwam mij als iets oneindig voor, maar ik boog het hoofd en voerde verbeten den strijd, onbekwaam om na te denken, doorgonsd van een dof gezoem door den harden, sonoren slag van mijn bloed. Mijn bewegingen werden machinaal, een strekken en rekken van spieren op vaste maat, één met het rhythme van den anderen slag, dien ik hoorde en waarvan ik de beweging volgen kon door het flitsen van de zon in

de gezwaaide kling, en den tragen gang van een schaduw. Er was iets tijdeloos in de traag verglijdende uren en den hoogen, strak gespannen hemel. En toch kwam de avond, onverwacht. Wanneer ik opkeek, was het of ik ontwaakte en in een droom had geleefd; mijn oogen zagen een vogel, een dreigende wolk, menschen die langs het pad liepen. Wanneer het tijd was om naar huis te gaan, keek vader mij aan en knikte; ik doorstond den blik die mij vorschend doorschouwde, en tevens een goedkeuring, haast een koestering was. In het smalle wegeltje ging ik achter hem; met moeite kon ik in de maat van zijn tragen, zwaren stap blijven.

Mijn handen gloeiden, en wanneer ik aan tafel naar mijn lepel greep, beet de kramp in mijn handpalm en mijn vingers stonden gestrekt als een klauw. De lepel viel klirrend in mijn bord en de kleine mannen lachten luid; ook moeder had het gehoord, zij keek mij onderzoekend aan en onder dien blik boog ik het hoofd. Terwijl ik verward in mijn zakken zocht, naar iets dat er niet inzat, wachtte ik met gespannen angst op haar vraag. Maar de kinderen zeurden om eten, en zoo kwam het dat mij die vraag bespaard bleef.

Het onweder, dat laag aan den horizon boven de inktzwarte bosschen groeide, bloeide in bleeke flitsen, maar zonder donder, als het begon duister te worden. Vader klom op den berg om het weer te proeven; ik ging hem achterna en stond bij hem als hij zwijgend zijn oogen liet gaan over de wereld, die aan zijn voeten lag: de donkere bosschen, de vaalgrauwe hei en ginder ons korenveld, waar de schooven als 't ware nog gloeiden van het licht, dat ze in den dag glorierijk omspoeld had. ‘Er komt onweer,’ zei hij, en het was alsof hij van man tot man sprak. ‘We zullen den stal sluiten.’

Er kwam onweer dien nacht, maar de vermoeienis had mij zoo ondermijnd, dat ik in een zwaren, bodemloozen slaap viel, al lichtten dan ook nog de verre bliksems aan de harde dakruit, en rolde al grommend de donder nader en nader. Wanneer ik dan plots wakker werd, - het traag opdoemen van uit den afgrond naar het groeiende licht, - was het niet het bralle geweld van het onweer dat mij gewekt had. Er was milde schijn van rustig licht en een gebogen gestalte over mijn bed. Eén oogenblik bleven mijn oogen geopend; ik sloot ze spoedig, ik had genoeg gezien.

Moeder stond bij mijn bed, haar hand hief de lamp. De schijn had haar gelaat gebeeldhouwd met harde vlakken van licht en schaduw. In dit gelaat leefden alleen haar oogen, rustig lijk vijvers, en diep. Mij schoot te binnen wat wij in de school in onze schriften met eindelooze zorg neerschreven: de oogen zijn de spiegels van de ziel. Ik had moeders ziel gezien.

Mijn hart bonsde in mijn keel en ik deed bovenmenschelijke pogingen om roerloos te blijven liggen. Het waren maar enkele seconden, maar zij duurden een eeuwigheid. Dan voelde ik de hand van moeder op mijn voorhoofd, een oogenblik maar. Ik kon met moeite een snik bedwingen.

Dan voelde ik het licht verzwakken en opende voorzichtig de oogen. De schaduw van moeder leefde, vulde gansch de kamer; in het bleeke licht van een feilen bliksem zag ik haar bij de deur, gebogen, oud, zooals ik haar niet kende. Het is niet in het harde licht van den dag, dat wij menschen en dingen leeren kennen zooals ze zijn. In den krakenden donderslag ging het gerucht van de toeglijdende deur verloren.

's Anderen daags kregen wij tegen den middag klaar. ‘Wij,’ zei vader en ik wist dat mijn deel niet als gering werd beschouwd. Tusschen de schoovenrijen werden de

panden geëgd, en vader zaaide de rapen. Na een paar dagen mocht het koien geschuurd worden. Ik mende het kleine, driftige paardje van buurman; hoog op den zwaar geladen wagen gezeten, bracht ik den oogst veilig thuis. Onwillekeurig dacht ik terug aan den rit met de schimmels, maar deze vreugde was grooter.

Het meest dringende werk was nu achter den rug, en ik wist wat mij te wachten stond. ‘Wij zijn er mee klaar,’ zei vader en dit woord was vaag en tot niemand gericht. Maar moeder begreep, en ik ook. Er lag iets onzeker in vaders stem; ik stelde mij voor dat ik nu thuisblijven zou, doende in veld en bosch, of in de stallen. Alle dagen aan tafel met de bende kleine mannen. Als vader maar één woord..., - maar hij zweeg, het was mijn vonnis. 's Anderen daags, vroeg in den morgen, vertrok ik. Moeder stond in de deur, met de hand beschermend boven de oogen. Vader was in den stal, maar ik wist dat hij mij nakeek, ik voelde zijn oogen. Ofschoon de lust mij bekroop, durfde ik niet omzien; nooit is een afscheid mij zoo hard gevallen.

VII.

HET KON EINDE AUGUSTUS ZIJN WANNEER IK, 'S AVONDS bij den tuinman aankloppend, plots voor het meisje Agnes stond. Ik herkende haar niet op den eersten blik; in mijn verbeelding leefde zij anders, en dit beeld was in den loop van de voorbije maanden vager van lijn en kleur geworden. Maar haar oogen waren mij vertrouwd, en ik zag dat zij zich ook herinnerde. Zij keek naar het boek dat ik onder den arm droeg en ofschoon zij geen vraag stelde, zei ik tot Leonard: ‘Ik zal weleens terugkomen om een ander boek!’ Hij knikte zwijgend en ik ging.

Mijn arbeid was gedaan. Ik liep tot aan de broeikassen, hoewel ik wist dat de ramen dichtlagen, de bakken waren gesloten. Ik draalde opzettelijk, en wanneer ik de deur van Leonards woning hoorde dichtvallen, tuurde ik scherp tusschen de boomen. Er was een vlekje licht in de groeiende schemering, het verstervende geluid van een stap en daarna de stilte, die in den rustigen herfstavond haast beangstigend werd.

Ik mocht bij den tuinman om boeken komen wanneer dit mij lustte. Hij vond er vermaak in mij te ondervragen over wat ik gelezen had, alsof hij nog eens herbeleefde wat hem vroeger getroffen had. Een boek dat hij uit het rek greep,

kon hij in de handen nemen, zacht en koesterend, haast lijk een moeder dat met een kind doet, en als hij eindelijk sprak, was het of hij zich moest losscheuren. Later heb ik begrepen hoe een mensch verliefd kan zijn op een boek.

Het was donker geworden, en slechts aarzelend klopte ik bij den tuinman aan. Hij stond verwonderd als hij mij zag. Maar dan knikte hij en nam mijn boek aan. Ik zag echter dat hij met andere dingen bezig was en wachtte tot hij spreken zou. ‘Gij moet mij helpen,’ zei hij opeens en ik voelde een lichte blijdschap in mij om dit vertrouwen, hoewel ik mij afvroeg hoe ik Leonard, die geleerd en tevens handig was, van dienst zou kunnen zijn.

Hij lei me dan uit, dat volgenden Zondag in het park een Vlaamsche kermis zou gehouden worden ten voordeele van een liefdadige instelling, en dat Agnes, de dochter van den heer, hem komen vragen was om voor haar een paviljoen op te timmeren en het met bloemen te versieren. Het voorstel stond mij danig aan, en mijn geestdrift scheen ook den tuinman aangestoken te hebben. Wij ontwierpen plan na plan, - dit wil zeggen, dat Leonard schets na schets op het papier tooverde, terwijl ik mij moest vergenoegen met goed te keuren en hier en daar geringe wijzigingen voor te stellen. Het was laat op den avond wanneer de papieren opgeborgen werden; in groote trekken was ons ontwerp klaar, en wij stelden ons de uitwerking schitterend voor.

Ik had een onrustigen nacht, doorflitst van droomen. Ik had verrukkelijke vondsten, die mij echter bij het ontwaken spoorloos ontsnapt waren; ik leefde allerlei wederwaardigheden mee, die mij om beurten verheugden of pijnlijk ontmoedigden: ons paviljoen groeide tot een stralend visioen van lijn en kleur, of stortte door onbekende oorzaak in elkaar.

Wij schoten moedig aan 't werk. Onder de lage takken van

een reusachtigen goudbeuk zouden wij een geraamte timmeren, in den vorm van een groote, diepe bloem, dat moest bekleed worden, met honderden dahlia's, die alsdan in dezen rijken herfst overdadig bloeiden. In het hart van de bloem zou een kleine toonbank komen, waarop de honderd en één kleinigheden konden liggen, die moesten verkocht worden. Het meisje Agnes zou in het hart van de bloem staan.

Tegen avond, wanneer wij met het geraamte ongeveer klaar waren, kwam zijzelf ons werk in oogenschouw nemen. Het was alsof zij mij niet bemerkt had, haar aandacht en haar vragen gingen naar den tuinman, en ik zag dat zij zeer verheugd was over wat hij haar met woord en gebaar schilderde. Ik liep voorbij, maar zij gunde mij geen blik. Wetend dat Leonard moeilijk verdragen kon dat ik fluitend rondliep, floot ik nochtans driest, uitdagend, en ik deed alsof ik zijn manenden blik niet begreep. Wanneer ik echter door een gewilde onhandigheid een zwaren balk liet vallen, zoodat hij tegen het lichte geraamte van het paviljoen aanbotste, keek het meisje Agnes mij aan, en meer dan het onheilspellend gekraak ontstelde mij die blik. Onzeker vroeg ik den tuinman of er nog iets te doen was, en op zijn ontkennend antwoord ging ik heen zonder om te zien. Ik was boos op iedereen en wel meest op mezelf.

's Anderen daags verging die stemming, en de versieringsarbeid van het paviljoen slorpte ons heelemaal op. Leonard gaf mij opdracht naar het bosch te rijden om varens en bloeiende hei te plukken. Ik deed dat niet ongaarne en spande het kleine, bruine paardje in. In het bosch vond ik gemakkelijk wat ik hebben moest, de schoone, hooggegroeide koningsvarens, een woud van vreemde, tropische planten. Mijn oogst was groot, en in mijn verbeelding groeide ons paviljoen tot een geheimzinnige grot; ik wist

wie in het diepste hart zou staan. Ik verwonderde mij geenszins over dezen inval, en evenmin verwonderde het mij, opkijkend het meisje Agnes te zien, dat vergezeld door een ander meisje langs het boschpad aangewandeld kwam. Wanneer zij vernam dat er nog hei moest geplukt worden, knikte zij verheugd en zei: ‘Dan gaan wij u helpen!’ Haar bereidwilligheid scheen echter niet gedeeld te worden door haar gezellin, die een pruilmondje zette en slechts gedwongen meeging.

Ik gaf het meisje Agnes mijn zakmes; zelf trok ik met korten snok de pezige takjes over. Het was een windstille dag, met dat zachte, verdroomde licht van een late herfstzon; alleen het sierlijk gewepel van een blauwtje, het verre gezoem van bieën, en bijwijlen de roep van een vogel die de stilte brak. Er hing een zware geur van broei en verzadiging. Ik wist waar de hei het langst bloeide en waar nog dophei te vinden was. De meisjes keken op als naar hun meester, hoewel de vreemde nog steeds den spottenden trek rond den mond droeg, die mij onrustig maakte.

Het ging naar den avond wanneer wij afreden. Het meisje Agnes had haast gejuicht wanneer ik voorstelde hen naar huis te rijden; het was tamelijk ver en misschien was ze wel moe. De vreemde pruilde, maar ten slotte gaf ze toe. Ze zaten glimlachend op den wagen. Ik ging naast het paard en was gelukkig.

* * *

Eerst den zondagvoormiddag staken wij de groote, felle, lachende dahlia's in het geraamte van ons paviljoen, dat reeds met varens en bloeiende hei bekleed was. Voor de gelegenheid was ik gebleven, na het feest kon ik dan naar huis gaan. Ons paviljoen groeide zelf tot een bloem, waarvan de randen bezet waren met een krans purperen, donker-

roode dahlia's, gevat in een paarsen band van hei en gevederde varens. Naar het midden toe gingen de kleuren van donkerrood, over bloedrood, naar fonkelend vermiljoen tot vlammend oranje, schelgeel, om tot rust te vervloeien in dit hart van smetteloos wit. Zelfs het tafeltje was één bloem; daar zou het meisje Agnes staan.

Ik geloof dat wij alle reden hadden om fier te zijn over ons werk. In de warme schaduw van den zwaren beuk waren de kleuren der bloemen feller en voller dan in het harde licht der zon. Het was een sprookjesgrot en in mijn verbeelding zag ik de wonderfee, die uit de geheimzinnige diepten zou te voorschijn treden: ze droeg een stroohoedje met korenbloemen.

Het was eerst in den laten namiddag dat het volk naar het park stroomde. Ik stond bij den tuinman aan het venster. Wij zagen de glanzende auto's geruischloos voorbijglijden, in groepjes trokken de wandelaars voorbij; tot ons drongen de blijde geluiden van den zorgeloozen Zondag door: helle stemmen van kinderen en de volle lach van een vrouw. Wij luisterden zwijgend toe.

Tegen avond ging Leonard uit en hij nam mij mee, zooals een vader zijn kind. Wij wandelden langs de breede paden en keken naar de kraampjes en de standen, die in het park een plaatsje hadden gevonden. Maar zijn en mijn verlangen ging naar ‘ons’ paviljoen, zooals wij het noemden, en wanneer wij in de diepte van een laan als een geheimzinnige bloem in het donker van het loover zagen bloeien, keken wij elkaar aan. Een glimlach vertolkte wat wij dachten. Zwijgend wandelden wij verder, tot wij vóór de groote bloemenroos stonden. Er was veel volk, maar niemand sloeg acht op ons; ik hoorde een stem, die zegde dat geen schooner paviljoen in gansch het land te vinden was, en ik verwonderde mij daar niet over. Mijn oogen hingen aan het hart van

de bloem: het meisje Agnes en ook de vreemde waren daar, bedienden lachend vroolijke klanten, maar mij zagen ze niet. Ik wachtte geduldig, maar dan overwon mij de groeiende wrevel. Wisten deze menschen dat ik, - ook Leonard had zijn niet te loochenen verdienste, - dit tooverpaleis ontworpen had? Dat ik de varens geplukt had, de bloeiende hei en de dahlia's? Dat ik...

De tuinman wenkte mij en wij gingen verder, maar mijn gedachten waren niet bij de wondere, eigenaardige dingen die wij zagen, noch bij de grillige, vaak potsierlijke kleedij van uitgelaten heertjes en preutsche dames; hun loslippig gekweel raakte mij niet.

Van een licht gedrang, dat mij van Leonard een oogenblik scheidde, maakte ik gebruik om mijn tocht alleen voort te zetten. Ik richtte mijn stappen terug naar de plaats vanwaar wij gekomen waren, en spoedig was ik in de dreef, die naar ons bloemenpaviljoen leidde. Een oogenblik aarzelde ik; het was geen angst, maar dit onbestemde gevoel van onzekerheid, dat een kind heeft tegenover het onbekende. Daar er geen volk te zien was, trad ik dichterbij. Gaandeweg verdween mijn aarzeling, en als ik in het hart van de bloem stond, tegenover de meisjes, had overmoed mij verwonnen. Ik zag dat geen van de twee mij herkend had. Resoluut stak ik de hand uit naar een dofglinsterend potlood, dat op het tafeltje tusschen allerlei klein gerei lag, en vroeg, een ietsje brutaal: ‘Wat moet dat kosten?’

Ik zag en voelde terzelfder tijd, dat het meisje Agnes mij bij den klank van mijn stem herkend had, en mijn zelfzekerheid smolt weg. Veel zachter herhaalde ik mijn vraag.

‘Tien frank!’ Het vreemde meisje antwoordde. Reeds had zij het potlood gegrepen en bood het mij aan, de andere hand open naar mij uitstekend.

‘Tien frank!’ herhaalde ik onwillekeurig. Ik wist wat geld was, hoe moeilijk het verdiend werd en met welken eerbied het door ons, kleine menschen, werd behandeld. Hoe zorgzaam wikkelde moeder de armzalige frankstukken in een zakdoeksknoop, wanneer zij ons naar den winkel om keukenwaar zond. Ik wist wat tien frank was en besefte met wrange bitterheid, dat ik den gestelden prijs niet kon betalen. Op dit oogenblik brak het zweet mij uit, ik wenschte mij wel duizend uren van hier weg, ver van het brutale dreigement van die uitgestoken hand. En sterker dan de machtelooze woede, die mij een oogenblik beving, groeide de ellendige hulpeloosheid van den kleinen man; zij overwoekerde mij, brak mijn kracht, en ik zou kunnen schreien hebben van triestige ellendigheid.

Het duurde maar een oogenblik, maar het kwam mij voor als een eeuwigheid. Ik hoorde een stem die zei: ‘Er viel iets!’ Het meisje Agnes gaf mij een wenk en wees naar den grond. Als ik mij als werktuiglijk bukte, lag een zilverstuk aan mijn voeten. Ik begreep eerst niet, maar wanneer zij aandrong: ‘Ik meende dat het geld was!’ vatte ik de bedoeling.

Een warm gevoel van dankbaarheid overstroomde mij gansch, maar de spottende blik van de vreemde was verwarrend, en de bitterheid kreeg weer macht over mij. Het geldstuk brandde in mijn hand. Als een golf sloeg de woede over mij. Ik smeet het geld wild op de tafel en vloekte. Wat ik heesch huilde, weet ik niet meer, ik had alle beheersching verloren; het was de doffe woede van den arme, die bespot wordt met een aalmoes. Ik rukte de bloemen uit de roos, ze vlogen wild in 't rond en als razend trappelde ik ze stuk.

Het was doodstil, in de verte gonsde bedwongen rumoer van stemmen en lach. Die stilte overviel me, ik keek rond; bleek, ontzet, staarde het meisje Agnes mij aan. Ik besefte

plots met verbluffende duidelijkheid wat geschied was. Een oogenblik bezon ik me, vluchtte dan, veeg als een lafaard.

* * *

Ik ging niet dadelijk naar huis, maar zwierf in den groeienden avond, niet wetend wat te doen, vol walg over mezelf, maar niettemin trotsch van stugge verbetenheid. Herhaalde malen bekroop mij de lust om op mijn stappen terug te keeren, en hoewel het mij vreeselijk hard zou gevallen zijn, mijn ongelijk te erkennen. Maar ik kon niet; wanneer het meisje Agnes daar alleen geweest was, zou het mij niet al te zwaar gevallen zijn, maar voor de vreemde en haar spottend lachje kon ik mij niet vernederen. Zoodra ik mij haar hooghartig gelaat voorstelde, was het of een stalen kramphand om mijn hart greep.

Het was late avond wanneer ik thuiskwam, en de gang door de roerlooze velden, levend van geheim leven onder het zuivere licht der hooge sterren, had mij rustig gemaakt. De groeiende mistslierten over de hei, de nachtwind die in het harde loof van de dennen zoemde, de geuren van hars en broeiige warmte die mij bij poozen te gemoet kwam: ik kende dit, was er mee vergroeid en het stilde mijn onrust.

Moeder deed open. ‘Ha,’ deed ze verrast. Zij keek mij langer aan dan zij gewoon was te doen, maar vroeg niet. Ik had een gevoel alsof zij mij bij de hand nam, zich over mij beschermend heenboog, en ik had er behoefte aan haar iets goeds te zeggen. Woorden vond ik niet. Ik knikte als zij ‘slaap wel’ wenschte. Dit peinzend oog, groot en droef in het flakkerlicht van de kaars en de onrustige schaduw, bleef mij lang bij.

's Anderen daags sloop ik in den vroegen namiddag langs

het tuinpoortje binnen. De nacht had lichten druilregen gebracht, en nu werd de wind sterker en joeg den stuifregen met vlagen voort. Het bloemenpaviljoen lag verlaten onder den hoogen beuk; de half verwelkte dahlia's dropen triestig. Op den grond kon ik nog de sporen van mijn driestheid zien, en mij schamend, haastte ik mij verder.

Geen tuinman te zien, noch in de broeikassen, noch in de druivenserre. Met dien regen moest hij toch ergens onder dak zijn.

De deur van zijn woning stond tegen, en een bekende stem, die ik toch niet onmiddellijk kon thuiswijzen, bereikte mijn oor. Onwillekeurig stiet ik de deur open en ging in de gang, de deur voorzichtig achter mij sluitend.

'Hoe lang is het geleden? Wat hebt gij dan beloofd? Wij zien nu wat er van die schoone beloften in huis gekomen is!' Het was de harde, iets schampere stem van den heer. De stilte die op zijn woorden volgde, bleef ongebroken. Ik kon mij Leonard voorstellen, zittend in zijn zetel, onbeweeglijk.

'Dronken als een dier, vloekend en zingend, - en wat...' Die stem was walg, striemde als een zweepslag. Ik stond angstig te luisteren, mijn hart klopte met doffen, bonzenden slag. Wanneer ik het geschuifel van een stap hoorde, schoot ik ijlings buiten. De wind woei me den regen in het aangezicht. Ik wist niet waarheen; wanneer ik den slag van de deur hoorde, boog ik mij over een bloemenbed en wiedde het magere onkruid dat er in woekerde. De stappen naderden, maar ik durfde niet opzien, mijn aangezicht gloeide.

'Zoo?' Ik moest opkijken en zag het strenge aangezicht van den heer. Zijn oogen waren afwezig, en ofschoon zij mij aanstaarden, was het of zij mij niet zagen... Zijn magere hand rilde op den dikken knop van zijn wandelstok. Lang-

zaam groeide herkennen in zijn blik en hij knikte mij toe, hoewel de bitsige stroefheid van zijn aangezicht niet week. ‘Zoo...’ herhaalde hij, en zich plots iets herinnerend, voegde hij er aan toe: ‘Kom bij mij dezen avond, zeven uur.’

Hij wachtte niet op een antwoord en ging, weer alleen met zijn gedachten. Ik staarde hem achterna, zag de licht gebogen gestalte, inwerkend tegen den wind, achter de struiken verdwijnen. Ik kon niet denken wat die woorden beteekenden; radeloos vroeg ik mij af wat geschied was, hoewel de enkele woorden, die ik toevallig gehoord had, het mij ongeveer verrieden. Ik voelde dat ik moe was; er was een stille berusting nu ik gebeurd wist wat ik gevreesd had, en mij bekroop de lust, dit alles hier te laten en naar huis te gaan, voorgoed ginder te blijven.

Thuis zaten ze op den akker, het was patattentijd; of misschien waren ze nu in de schuur doende, vader gebogen aan den wanmolen, moeder met traag gebaar dit mengsel van gedorscht koren, gebroken stroo en schuurstof in den molen schuivend; in den zak gleed de dofgouden geut van het zuivere koren, en heel de schuur door hing de droge geur van het harde stroo en het prikkelende stof, met het donkere geronk van den molen; en buiten de trage lek in de volle goten.

Het was of ik mij schaamde over mijn lafheid. Ik beet op mijn tanden. Rechtstaand, voelde ik den wind tegen mij aanbeuken. Ik moest Leonard zien en weten wat er geschied was.

In de gang was het stil; de kamerdeur stond open, en ik hoorde den tragen slingerslag van de klok. Ik klopte aan, maar niets roerde. Na lang wachten, duwde ik de deur open.

Leonard stond daar, tegen de tafel leunend, met de handen

in de zakken. Hij zag mij niet, noch scheen mijn aanwezigheid te bemerken. Zijn oogen hingen aan een schilderij, dat aan den kamerwand hing. Ik had het vroeger wel gezien, maar er nooit veel aandacht aan besteed; er hingen meer platen die mij weinig zegden. Het stelde een jonge vrouw voor, in die stijve, haast onnatuurlijke houding, die portretten zoo levenloos maakt.

Ik kon het aangezicht van Leonard slechts van ter zijde zien, maar het was voldoende om mij een anderen mensch te openbaren dan den tuinman, dien ik meende te kennen. Zijn haar lag flets en kleverig op zijn hoofd, boven een voorhoofd dat grauwgeel en doorgroefd van rimpels was. Maar meer dan zijn droeve mond en de moede boog van zijn neus, waren het zijn oogen die mij ontstelden. Oogen van geslagen hond, met die berustende treurigheid die meer dan menschelijk is; ze stonden groot en vragend, roodomrand en bloeddoorloopen, in hun kassen.

Ik keek onbeweeglijk toe, zwijgend bij dit stil gesprek, en ik wist niet waar het leven roerde of verstard lag, op dit verstarde schilderij of in dezen roerloozen mensch.

Wanneer ik aarzelend kuchte, keek hij traag om. Het was alsof hij mij niet herkende en er ook niet de minste inspanning voor deed. Als hij den blik wendde, voelde ik dat ik voor hem niet meer bestond. Ik ben stil buiten gegaan. Er was wind en regen, en in het diepste van mezelf een wrang gemis.

* * *

Met angst zag ik den avond naderen en ofschoon de stem van den heer hard noch bits geklonken had, vermoedde ik het ergste. Ik kon mij trouwens best voorstellen, dat beide meisjes dien avond niet lang gewacht hadden om mijn onduldbare driestheid bij den ouden heer aan te kla-

gen, - hoewel ik, als jongen, het zeker niet zou gedaan hebben. Maar meisjes...

Ik kwam veel te vroeg in de keuken, waar Fiene de borden op de lange tafel schoof. Als ze me hoorde, keek ze van haar werk op, en mij herkennend, vroeg zij spottend: 'Al honger?'

Ik antwoordde niet; haar hooge stem, dit uitdagend lachje, prikkelden mij.

'Kan ik denken,' sarde zij schamper, 'gisteren meer gezopen dan hij dragen kon, en nu geeuwhonger!'

Zij boog over de tafel, ik zag dit jonge lichaam gespannen als een veer. 'Waarom kijkt ge mij aan?' vroeg zij donker. 'Wat heeft die tuinman u geleerd?'

Niet wetend wat te antwoorden, haalde ik de schouders op en wilde heengaan. Dit bemerkend, sprong zij naar de deur toe en spreidde de armen open, als wilde zij mij den doorgang beletten. Ik zag hoe haar borst op en neer ging; haar oogen, die glansden, lieten mij niet los.

'Een schande,' siste zij, 'als een hondsvod over de straat.'

'Gij weet niet wat ge vertelt,' morde ik, en poogde haar van de deur weg te krijgen, waarin ik echter niet slaagde.

'Met den ouden dronkaard, en nog wat meer...' Haar armen vielen neer, zij kwam naar mij toe, er was iets smeekend in haar oogen en zij legde haar handen op mijn schouders. Maar ik rukte mij los, in het diepste van mijn wezen rilde iets, dat mij plots angstig maakte; ik kende dit niet. Zij scheen dit te merken, en weer groeide de spotlach om haar lippen. 'Een moeder, en wat kletsen om uw ooren,' fluisterde ze verachtelijk. Groot, haast majestueus van minachting, ging zij aan mij voorbij, en toch voelde ik dat zij in dit gevecht de verslagene was.

* * *

Met bang hart klopte ik te zeven uur aan de deur van de groote werkkamer, die op het park uitgaf. De deur stond op een kier, een lichtstraal viel in de gang en leefde verstild in de koele strakheid van het witte marmer en de gouden arabesken, die speelsch de hooge paneelen van de deurvleugels vulden. Ik hoorde kraken van papier, bladzijden die gekeerd werden, en dan de doffe slag van een boek dat neergelegd wordt. Bij elk gerucht schoot mijn hart op; ik voelde dat mijn handen vochtig waren.

Ik moest nogmaals kloppen en van heel ver werd geantwoord: 'Ja!' Een oogenblik aarzelend nog, lag mijn hand op de bronzen klink, dan ging ik binnen. Het licht uit den hoogen luchter overstroomde mij, ik zag een hand die een stoel aanwees, en eerst als ik neerzat, kon ik den heer zien, over een geopend boek gebogen aan de groote werktafel. Hij las met gespannen aandacht; bijwijlen onderlijnde hij iets, - een ring schitterde aan de nerveuze hand. Ik wachtte roerloos, één spanning.

Het was of hij mijn aanwezigheid vergeten had. Op de werktafel stond een bronzen beeldje op marmeren voetstuk: een naakte man, met vleugeltjes aan de voeten, in evenwicht op een bol. Ik vroeg mij af hoe die man zóó... Een beweging van den heer deed mij schrikken, en onmiddellijk kwam ik tot het besef van wat mij hier wachtte.

Hoe lang die stilte duurde, kon ik niet schatten, maar zij vermoordde mij. Was ik met eenigen moed naar hier gekomen, met de desperate beslistheid de gevolgen van mijn daad te dragen, zoo had mij dit alles nu hopeloos verlaten en ik voelde mij weerloos overgeleverd aan de trotsche willekeur van dezen heerscher. O, de rustige beemden waar de beesten grazen in het donkere gras, dat van zonnevlek-

ken wemelt achter de rilde berken, en de hei waar de wind waait...

Op dit oogenblik keek de heer op. Hij legde zijn bril op de tafel, en zijn stoel achteruitschuivend, gingen zijn oogen onderzoekend over mij. Hij had een glimlach, en het scheen mij of hij knikte. Ik verlangde alleen dat hij het kort zou maken, ik rechtte mij tot den slag. Onder zijn blik sloeg ik de oogen neer en ik zocht het bronzen figuurtje, in evenwicht op den marmeren wereldbol.

'Zoo,' zei hij, en zoo speelsch, luchtig, had ik zijn stem nooit gehoord, 'ik verneem bevredigende berichten over onzen jongen man. Hij rijdt behoorlijk met de paarden, en over wat hij in den tuin verricht, is de tuinman wel te spreken...'

Ik wist niet of hij spotten wilde, maar ik kon niet glimlachen. Ik sloeg de oogen op en onderstond zijn blik, wanhopig maar beslist. Ik verwachtte er me aan, dat hij plots met de vuist op de tafel zou slaan en mij de harde waarheden zou zeggen, die ik verdiend had te hooren te krijgen, om mij daarna... Maar zoo ver dacht ik nog niet; ik wist alleen dat ik niet buigen zou, wat er ook mocht geschieden.

'Tist wordt oud,' ging hij verder, en het was of hij vertrouwelijk naar me boog, 'en hooren doet hij ongeveer niet meer. Gij zult meer en meer zijn plaats moeten innemen. Volgend jaar zal ik u noodig hebben voor mijn auto. Wat dunkt u? Nog lust om op de schoolbanken te zitten?'

Ik begreep hem niet en hij scheen dit te bemerken, want na een poos vervolgde hij, zonder op mijn antwoord te wachten: 'Een auto is geen wagen, en een motor geen paard dat met den toom wordt bedwongen. Wie de auto wil voeren, moet den motor kennen, en daar zijn de scholen goed voor.'

Onwillig keek ik hem aan, die spot had lang genoeg geduurd. ‘Ik ben tot mijn veertien jaar naar de school geweest. En op onze school...’

Zijn stem sneed: ‘Vakschool, jongeman.’ Hij keek mij onderzoekend aan en mijn verrassing scheen hem te bevredigen. ‘In den dag zal er bezigheid genoeg blijven; de avonduren zijn voor de vakschool. In orde?’

Op die korte vraag paste een bondig antwoord. ‘Ja!’ antwoordde ik beslist, ofschoon mij op dit oogenblik allerlei bedenkingen door het hoofd schoten; ik dacht aan thuis, aan de boerderij, aan moeder. ‘Ja!’ herhaalde ik, en ik kon moeilijk de blijdschap bedwingen, die mij plots vervulde. Het was niet alles, ik zag het wel, en het kwam mij de blije stemming bederven waarin ik verkeerde. De heer zat zwijgend voor zich uit te staren, het hoofd licht zijwaarts gebogen. Zijn hand speelde achteloos met een metalen regeltje, waarvan de vlakken in het neervallende licht glommen.

‘En die tuinman...’ Hij aarzelde; maar ik wist dat het nu ging komen, voelde de donkere bedreiging boven mijn hoofd en wachtte gelaten den slag. ‘Die tuinman,’ herhaalde hij, en plots was het of hij een besluit nam. Met korten slag werd het liniaal neergelegd. Hij stond recht en kwam naar me toe. Ik voelde me klein worden onder de bedreiging van die reusachtige gestalte. Onder die hand rilde mijn schouder en ik durfde niet opzien. ‘Die tuinman... hij kan u verder Fransch leeren.’ Lag er spot in die stem?

Ik had den indruk dat de dood rakelings langs mij heengegaan was, en nu ademde ik op. Ik zag zijn oogen, en zij kwamen mij minder hard voor dan vroeger. Er leefde iets mild in hun grijze diepten, en in mij groeide een schoon vertrouwen.

‘Zorg dat ik van uit dien hoek dezelfde belichten krijg als hier,’ zei hij zakelijk. ‘Ik zorg voor de inschrijving; volgende week vangt de leergang aan. Hier is eenig gerief.’

Hij ging naar de kast en trok een schuif open, haalde er enkele schriften uit en reikte ze mij toe. ‘Daar kunt ge al eenigen tijd mee voort. En hier is een potlood!’

Waarom aarzelde ik plots? Ik had het dofglimmende potlood herkend, dat mij aan het bloemenkraam verlokt had.

Ik geloof niet dat ik geantwoord heb. De gang was donker, en in de stilte hoorde ik den zwaren slag van mijn hart. Ik voelde het potlood in mijn hand.

VIII.

HEEL DEN WINTER DOOR VOLGDE IK DEN LEERGANG EN ik vond bovendien nog gelegenheid om in dezelfde school enkele andere leergangen te volgen. Daarmee waren alle avonduren ingenomen en Leonard scheen dit niet erg te bevallen; maar hij berustte er ten slotte in, en liep zijn achterstand in met tijdens het werk gesprekken in het Fransch te voeren. Aanvankelijk waren dat hoofdzakelijk alleenspraken, en ik moest er mij toe bepalen ja en neen te zeggen, of een korte onderbreking, die meer uit gebaren dan uit woorden bestond, te wagen. Maar de tuinman beheerschte feilloos de kunst om mij door zijn beweringen en uitspraken te prikkelen, en wel zoo, dat mijn driftige natuur het won op mijn schamele taalkennis. Wat ik te zeggen had, kleedde ik in al de woorden die mij onder de hand vielen, en ik kan mij nu voorstellen dat het Fransch, dat Leonard uit mijn mond te hooren kreeg, maar een ellendige weerschijn was van de sierlijke, gesmijdige taal, die mijn leermeester gebruikte. Maar zijn doel was bereikt: hij had mij tot zelfstandig taalgebruik gebracht en in zijn wederwoord wist hij telkens de door mij verkeerd gebruikte uitdrukking handig recht te zetten, zonder dat deze handelwijze ook maar het minste kwetsend voor mij inhad. Het was een spel,

dat wij beiden met grooten ernst speelden, en het wonder was, dat elk van ons op ongemeen handige wijze wist te verbergen dat het maar een spel was.

Het moest zijn dat de heer over mijn diensten en eveneens over mijn werk in de school tevreden was, want ongevraagd verhoogde hij mijn loon. Mij verheugde dit, niet zoozeer voor mezelf, want aan geld kon ik geen al te groote waarde hechten, daar ik het niet gebruiken kon. Wat ik noodig had, werd me hier ongevraagd verschaft. Maar ik wist hoeveel genoegen het moeder zou doen. Wanneer ik mijn loon thuisbracht, werd het telkens zorgvuldig nageteld; niet dat moeder mij mistrouwde, maar dit geld moest veel mogelijk maken in ons gezin, waar de uitgaven groot en de inkomsten gering waren. Terwijl zij telde, de stukken een na een in de hand liet vallen, had elk stuk reeds zijn bestemming gekregen. De dokter was niet meer van den vloer, moeder bleef zwak en mijn kleinste zusje wilde niet op.

Ik had mij niet vergist. Wanneer ik 's Zaterdags tegen den avond thuiskwam en lichtjes plagend zei, dat ik goed nieuws had, werd ik met vragen bestormd. Wij zaten aan tafel, in het licht van de lage lamp; de botermelk dampte in den pot. Vader keek van zijn bord op, en er lag een vraag in zijn oogen. Goed nieuws? In den loop van de week was het kalf van de roodbonte kapotgegaan. Moeder had haar bezigheid met de kleine mannen, maar vond toch tijd om te vragen: ‘Een paar dagen thuisblijven?’ Ik kende haar verlangen, en het mijne, en kon niet antwoorden.

Maar de kleine mannen lieten mij niet los. ‘Een schoonen vlieger meegebracht? Of een pop?’ Eén van mijn broertjes vroeg: ‘Een nieuwen, grooten boog?’ Er lag zoo'n hevig verlangen in zijn oogen, dat het mij pijn deed hem te moeten ontgoochelen. ‘Hij heeft wat muntebollen van zijn baas gekregen,’ spotte Ben, mijn oudste broer. Zijn woor-

den deden mij pijn, en als onder een zweepslag wilde ik opvliegen, maar ik slaagde er in mij te bedwingen.

Ik haalde mijn geld boven en lei het op tafel. ‘De baas heeft mij opslag gegeven, het is er al bij.’ Ik zegde dit met eenigen trots, en licht smalend keek ik rond, om na te gaan welk uitwerksel mijn woorden hadden. De kleine mannen leken ontgoocheld te zijn; geld zegde hun weinig, zoo zelden kregen ze er in handen. Ben keek me onbewogen aan; zijn oogen waren klein en hard geworden, en vader zat gebogen over zijn bord. Moeder stak de hand uit en ik zag de blijdschap, die haar oogen jong maakte en haar aangezicht milder. Al te zelden had ik haar gelukkig gezien, dien lach die kommerloos scheen, en het blije gebaar van de in verwondering geheven hand, dan dat ik dit oogenblik gemakkelijk zou vergeten.

Zij telde het geld, en het doffe rinkelen van het metaal was als het leven van den glimlach, die om haar stroeven mond groeide. Haar voldoening werkte aanstekelijk en het duurde niet lang, of aan de tafel werd het gesprek een licht vuurwerk van speelsche zetten, luchtig woord en wederwoord van blije, onbezorgde menschen. Vader zat in den heerd en rookte zijn pijp; maar in de halve duisternis en doorheen het lichte rookgordijn kon ik zijn rustig aangezicht zien en zijn oogen.

De kleine mannen gingen vroeg naar bed; 's anderen daags was het Zondag. Vader trok naar het dorp, de gewone zaterdagsche gang naar den barbier.

Ik had mijn stoel in de schouw geschoven en pookte het vuur onder den ketel aan. In den hoek lag een losgekapte mutserd; ik brak het knakkige, sprokkig droge hout en stak het onder den ketel. Gulzig vraten de flitsvlammetjes aan de takjes; gensters warrelden met de likkende vlammen langs den roetzwarten ketel de donkere schouw in. Toen

hoorde ik den naderenden stap van Ben, mijn oudsten broer.

Hij was maar een goed jaar jonger dan ik, maar ik had hem altijd beschouwd als een kind. Nu wist ik beter. Hij had mijn plaats ingenomen, en die last was niet gering. Hij kwam nu tot bij den heerd gegaan en stond daar zwijgend. Ik keek niet op, zag hem niet, maar wist hem daar staan, groot en donker, als een bedreiging.

Hij zweeg langen tijd, en er was geen ander geluid dan het knetteren van het droge hout in het gulzige vuur, en dit rustig brabbelen van het eten, dat aan de kook kwam. Ver klonken gedempt kinderstemmen en moeders donker geluid.

'Wanneer komt de volgende opslag?' vroeg hij plots, en ik kon niet gissen of het schampere spot was, dan wel het logische einde van een gesprek, dat hij inwendig gevoerd had.

'Waarom?'

'Dat vraagt waarom!' Hij had een prikkelende wijze om iets te zeggen, hoewel hij het vaak niet kwaad bedoelde. 'We zouden het kunnen gebruiken!' Dit zei hij rustig, het kon uit den mond van een volwassene komen, en het stemde mij milder tegenover hem.

'Dit kalf?'

Wanneer ik naar hem opkeek, zag ik dat hij de schouders ophaalde. 'Er zal een ander kalf komen,' antwoordde hij onwillig. En dan, als een kreet: 'Draineeren zouden we moeten doen, draineeren!'

Het verwonderde mij. dit woord uit zijn mond te hooren, maar haast terzelfder tijd herinnerde ik mij, dat hij regelmatig naar de landbouwavondschool liep; de jonge meester, die pas een paar jaren in het dorp was, had een zeer goeden naam.

‘In de school geleerd?’ Mijn glimlach had niets boosaardig, maar hij steigerde onder den prikkel. Hij beheerschte zich onmiddellijk, hij zag wel dat het niet boos bedoeld was.

‘In de school geleerd en op den akker gezien,’ beet hij een beetje norsch terug. ‘Verzopen koren, twee maanden onder 't nat, wat kan dat opbrengen?’

Ik wist wat hij bedoelde. Wij hadden tegen het bosch aan een plek liggen, die moerassig was; bij natte winters stond het koren onder water. Afwatering alleen kon helpen; Ben wist wel wat hij zei.

Ik had mij de vraag vroeger ook wel gesteld en ze aan vader voorgelegd. Hij had gesloten toegeluisterd en geen antwoord gegeven. Toen dacht ik dat het mannelijke trots tegenover kinderlijke waanwijsheid was, die hem den mond gesloten hield, maar thans wist ik beter. En daarom kon ik Ben geen antwoord geven. Zijn vraag naar den volgenden opslag was geen ijdel woord geweest, noch bittere spotternij. Maar een kreet van verlangen.

Hij wachtte ook niet op een antwoord. Alsof hij voor zichzelf sprak, ging hij voort, rustig, een taak overschouwend: ‘Goeie grond, meer naar den vetten dan naar den mageren kant, maar het water maakt hem ziek. Een natte winter, en de oogst is bedorven. Draineeren...’

Hij was geen kind meer, maar sprak als een man, wijs en bedachtzaam, met grondige kennis van zaken, want wat hij zei was gegroeid uit langdurige waarneming en rijp overleg. Hij kende de waterloopen en hun verval, de vlietjes die langs de beemden wandelen, en de grachten die de helft van 't jaar droog liggen en schijnbaar voor niets dienen, maar hun rol te spelen hebben. Zijn plan had hij al klaar; hij kende den hoogsten hoek, en volgens de boeken mocht er geen druppel water in den bodem blijven.

Ik luisterde zwijgend toe, en de oude bekoring kreeg macht over mij, de greep waaraan niemand in de hei ontsnapt. Er was grond en dit gevecht tegen den bodem, die weiger zijn vrucht geeft en waarin de mensch ten slotte toch de overwinning behaalt, hoe duur deze ook moet bevochten worden. In de woorden van mijn broer klonk de oude, eeuwig jonge lokstem, en hij bekoorde mij, misschien zonder het zelf te weten. Wat deed ik dan eigenlijk in de stad? Was ik gemaakt om koetsen te spoelen, bloempotjes te vullen of motorkleppen te smeren? Te buigen als heeren spraken, en aan deuren wachtend te staan? De hei reikt tot aan de bosschen, en ginder liggen de beemden achter de witte berken, en in dit voorjaar wacht de grond om opengereden te worden, hijgend naar het zaad. Achter den ploeg te stappen, den scherpen voorjaarswind om de ooren, midden de wentelende kauwen, en ginder wandelt de kwikstaart over de kluiten...

'Dat kon goede grond worden...' herhaalde ik, en de koorts in mijn stem ontstelde mij, zoodat ik plots zweeg. De stilte hing ongebroken in den huis. Ik stond recht, naast mijn broer, die zweeg. Wij waren elkander zeer nabij.

* * *

Vermits ik dagelijks met Tist omging en elk van zijn doeningen mij vertrouwd was, zijn traag gebaar, zijn gebroken gang over de hobbelige keien vóór de paardenstallen, en de aandachtige buiging van zijn vogelenhoofd, was het mij niet verborgen gebleven dat hij voortdurend achteruitging. Hij was mager geworden; op zijn aangezicht stond de huid strak gespannen, met blauwe schijnen, en zijn lippen waren scherp als messen. Zijn natuurlijk gebrek had hem reeds van de menschen gescheiden, maar het kwam mij voor, dat hij

meer en meer ingekeerd in zichzelf ging, afwezig voor het leven dat buiten hem spoelde en bewoog, verzonken in een innerlijke aandacht, die aan de grenzen van zijn eigen wezen gebonden was.

Het verwonderde mij dan ook geenszins, dat hij op een morgen niet verscheen, en de tuinman mij, die niets vermoedde, 's middags ze i: ‘Tist is ziek, hij zit in geen goed vel.’

Het raadsel van leven en dood had mij nooit diep beroerd; het leven lag voor mij open als een hof van geneugten, en de kleine, kinderlijke verdrieten, die mij soms teisterden, schijnbaar diep en onherstelbaar in hun pijn, hadden in mij geen ander spoor gelaten dan een vluchtige rilling dit doet op den gladden spiegel van den vijver.

Maar nu wierpen de woorden van Leonard mij een afgrond open; het was of een kille wind mij tegenwoei, en ik huiverde. Maar de arbeid en mijn eigen natuur, die meer naar de durvende daad dan naar bezonken bespiegeling neigde, zetten mij daar vlug overheen, en wanneer de heer, misschien beseffend dat Tist voor langeren tijd zou afwezig blijven, mij voor het werk aan rijtuigen en paarden een hulp toevoegde, had ik den ouden man spoedig vergeten. Niet dat mijn gedachten nooit meer naar hem gingen, integendeel; maar zijn verdwijning kwam mij voor als een natuurlijk verloopend proces, zooals de zomer traag uitbloeiend naar den herfst keert, en na den afgesloten schooltijd de kameraden, waarmede wij onverbreekbaar vergroeid schenen, links en rechts verdwijnen om hun eigen weg te gaan. Toen kwam er op een avond een boodschap van Tist, dat hij mij wenschte te zien.

Bij de eerste verrassing over dit bericht, voegde zich onmiddellijk een wrang gevoel van schaamte. Het was nu meer dan een maand dat Tist afwezig gebleven was, en ik

had hem nog niet eenmaal bezocht, slechts zelden, en dan nog meestal toevallig, naar zijn toestand navraag gedaan. De oude man was steeds goed voor mij geweest; zijn stille aanwezigheid had ik altijd als weldoend aangevo[e]ld. Nu schaamde ik mij.

Het liep naar einde September toe, en de herfst was nat; dagen met lage luchten en de triestige eentonigheid van druilregen. Ik wist Tist niet wonen, maar een van de loopjongens uit de fabriek bracht mij door de enge, grauwe straatjes in de buurt waar hij een kamer betrok. Beneden was het een pakhuis met stapels leege zakken, groote groene flesschen in teenen omhulsel, en de scherpe geur van verf en flauwe olie. Een smalle trap zonder leun leidde door een val naar de kamer onder de pannen, waar Tist woonde. Hij woonde er eigenlijk niet, sliep er maar enkel; zijn leven verliep tusschen vroegen morgen en laten avond bij paarden en rijtuigen.

In de schemering had ik eenige moeite om iets te onderscheiden, maar in de flauwe klaarte, die de traag verglijdende regendag door liet dakvenster in de kamer goot, begonnen de dingen gaandeweg lijn en vorm te krijgen, als ik plots de stem van Tist hoorde, hem herkennend vooraleer ik hem ontwaarde. Hij zei alleen mijn naam, maar er was een mildheid in die stem en terzelfder tijd een honger, dien ik er voorheen nooit in gehoord had en die mij, sterk bevangend, naar de keel greep. Ik ging naar het bed toe, en mij over hem heenbuigend, zag ik zijn oogen.

Ik zag niets dan zijn oogen. Zijn klein gelaat, aangevreten door koorts, verdween in de grauwe onwezenlijkheid van kussen en deken. Als rustige lichten in den nacht waren zijn oogen; in tegenstelling met vroeger, wanneer ik ze hard, vaak onmeedoogend scherp, doorborend kende, was het nu of hun licht doorheen een zachten mist tot mij

kwam. Ik las er een stil verwijt in en ik moest den blik afwenden. Op de deken waren zijn raapgele handen onrustig.

Er stond een stoel naast het bed, en hij deed mij teeken dat ik neerzitten zou. Ik zag op dit onbewogen aangezicht den tragen gang van zijn gedachten en ik wachtte zwijgend op wat hij mij zeggen zou. Hij zweeg langen tijd en het kwam mij voor, dat zijn blik soms aarzelend werd, overtogen door een grauwen twijfel. Het lag niet in zijn aard bij menschen aan te leunen en ik kon begrijpen hoe moeilijk het hem moest gevallen zijn mij te laten roepen, en nu woorden te moeten spreken waarvan ik kon vermoeden dat zij gewichtig zouden zijn.

Ik had nooit raadsels in den ouden man gezien, maar nu voelde ik dat zijn leven, schijnbaar gelijkmatig vloeiend als een vlietje doorheen de rustige beemden, zijn eigen bewogenheid had gekend, en dat het tragische oogenblik aangebroken was, waarop hij noodgedwongen uit zichzelf treden moest om te steunen op menschen, wier hulp hij tot dusverre hooghartig had versmaad. Het verbijsterde mij, dat hij in deze ure op mij beroep had gedaan.

De hand heffend, scheen het mij of hij plots een besluit genomen had. Hij zocht wroetend onder het hoofdkussen, haalde er een verfrommeld papier onderuit en fluisterde: ‘Schrijf!’

Ik had hem eerst niet verstaan, en hij moest zijn bevel herhalen. Ik stond daar met het papier in de handen en wachtte. Wanneer hij onrustig werd, greep ik het potlood, dat ik steeds bij mij droeg, en keek hem aan. Hij knikte en wees naar het kleine tafeltje, dat tegen den kalen muur stond. Het was te donker om er te schrijven, maar er stond een kaars en ik maakte licht.

Hij wachtte tot ik gezeten was en gebood dan: ‘Louis,...’

Wanneer hij de vraag op mijn aangezicht las, drong hij onrustig aan: ‘Die moet het ontvangen.’

Ik begreep en schreef ook de enkele woorden, die hij dicteerde. ‘Kom, ik moet het overige zeggen.’

Hij kroop moeilijk recht en stak de hand naar het papier uit. Zijn oogen gingen traag over het geschrevene, en hij bleef langen tijd peinzen. Dan vroeg hij mijn potlood, en traag, met knokige hand en pijnlijk gespannen vingers, schreef hij zijn naam: Tist. Hij viel terug in het kussen en sloot de oogen.

Hij scheen uitgeput, en geruimen tijd duurde het vooraleer hij de oogen weer opende. Ik had nooit een doode gezien, maar ik kon mij voorstellen dat de oude koetsier er zoo uit zou zien, wanneer alle leven hem verlaten had. De mond stond open; ik kon de scheeve, grauwgele tanden zien, maar geen gerucht van ademhaling trof mijn oor, hoewel het doodstil was op deze kamer. Door het invallende licht van de kaars waren de schaduwen gegroeid en diep lagen de oogen in de kassen van dit aangezicht, dat zijn scherpe lijnen kreeg van de hard opdringende beenderen.

Het was of hij uit een langen slaap ontwaakte, en ik zag dat het leven maar langzaam terugkeerde in de oogen, die onbeweeglijk op mij rustten. Hij vouwde het papier dicht, dat hij nog steeds in de hand hield, en wees naar een omslag, die met een speld tegen den muur geprikt hing. Ik las het adres: heer Louis Vanderneet, Rijnkaai, Antwerpen.

‘Daar brengen!’ fluisterde Tist, en angstig bleef zijn blik op mij gevestigd. Zoo sterk greep zijn smeekende hulpeloosheid mij aan, dat ik werktuiglijk knikte. Ik was nooit in Antwerpen geweest, en klaar beseffend wat ik beloofd had, was het of de grond mij ontzonk. Maar ik verzette mij kordaat tegen dit kleinzielig angstgevoel, en naar Tist buigend, zei ik moedig: ‘Ik zal het daar brengen, Tist!’

De kinderlijke voldoening die ik in zijn oogen zag groeien, beloofde mij ruimschoots om mijn roekelooze belofte.

Terwijl ik het briefje in den omslag schoof, hoorde ik gerucht van stappen beneden in de stapelplaats, dan kraakte de trap. In mijn houding en gebaar moest Tist mijn verrassing bemerkt hebben, want ik zag zijn plots aandachtige oogen, en dan een moeilijken glimlach op zijn luisterend aangezicht.

De val werd geheven. Ik herkende Agnes, de dochter van den heer. Het was niet meer liet meisje dat ik kende, hoewel dezelfde donkere oogen mij verrast aanstaarden, en aan de slapen het blonde haar in dezelfde lichte krullen hing, die ik mij zeer duidelijk herinnerde. In dit meisje, dat geen kind meer was en nog geen jonge vrouw kon genoemd worden, leefde het kind dat ik gekend had. Het was een jaar geleden dat ik haar gezien had, en het leven had niet stilgestaan. Wat in mijn geheugen geëtst stond in scherpe, onwrikbare lijnen, was breeder, voller, veel rijker geworden, maar had zijn oorsprong en eigen aard niet verloochend. Zij boog groetend, en ik vond geen woorden. Het was of zij dankend het hoofd neigde, en dan bestond ik voor haar niet meer.

Uit het korfje dat zij op een stoel gezet had, haalde zij een bord en een gesloten pot; als zij het deksel hief, walmde de zoeterige geur van gekookte melk in de kamer. Ik keek aandachtig toe, eerst verwonderd, dan verteederd. De oude man liet zich vertroetelen als een kind, opende gehoorzaam den mond als Agnes, bij het bed gezeten, hem de pap voederde tot den laatsten lepel. Het was een koddig schouwspel en toch aandoénlijk, en mijn glimlach, dien ik niet weerhouden kon, was milde spot en tevens verloedering.

Na de pap haalde het meisje twee abrikozen boven en sneed

ze in vochtig glimmende kwartieren. Zweet parelde op het voorhoofd van den ouden man, en de rimpels in zijn aangezicht glommen, maar gehoorzaam werkte hij de sappige vruchten binnen.

Het meisje Agnes stond zwijgend naast hem, en ik zag den ingekeerden glimlach, die haar aangezicht zeer mild maakte; ik moest aan een rustigen zomerdag denken, vogelgefluit in stillen avond, wind en hooge wolken boven de hei. Maar zij was meer dan rust, en bedrijvig bewoog zij zich, schikte de deken op het bed, schonk versch water in het glas op het tafeltje. Een oogenblik stond zij te peinzen, en ging dan, na den ouden Tist gegroet te hebben. Ik hoorde het gerucht van haar stappen wegsterven, en in de stilte, die dreigend op me toekwam, stond ik langen tijd peinzend.

Wanneer ik opkeek, sliep de oude man, en het was mij een bevrijding. Ik stak den brief op zak, blies de kaars uit en zocht tastend de val. Ik geraakte zonder veel gerucht beneden, stond nog even luisterend aan de trap. Er was niets dan de trage lek ergens in een goot, en de wind ruttelde aan een losse ruit.

Door de natte steegjes, glimmend in het bleeke licht van een gaslantaarn, liep ik naar huis. In mijn droom leefde het verwoeste aangezicht van den ouden knecht, door den dood gebeeldhouwd in harde vlakken, of verteederd door den glimlach van het kind, dat in hem nooit gestorven was, en dit andere gelaat dat mij, in zijn boeiend raadsel, tevens diepe vreugde en lichte pijn was.

* * *

Wat ik Tist beloofd had, moest ik volbrengen, en ik toefde er niet lang mee. Destijds had de meester ons gezegd: met

den hoed in de hand, komt men door heel het land, - en eens te meer ondervond ik, dat de goede meester ons geen ijdele wijsheid had geleerd. Met vragen geraakte ik, zonder veel moeite, op de plaats waar ik zijn moest. Wanneer ik op het aangeduide nummer aanbelde, kwam een oude vrouw opendoen; met haar kleine oogjes van bijziende keek zij mij vol wantrouwen aan en schudde mismoedig het hoofd, wanneer ik haar vroeg of een zekere Vanderneet in dit huis woonde. Ik was er zeker van mij vergist te hebben en wilde mij dan ook verontschuldigend verwijderen, wanneer ze na eenige aarzeling zei: 'Misschien is die wel thuis.' Ze keek mij nogmaals onderzoekend aan, en ik las vele vragen in haar oogen. Zij sprak niet meer, maar haar gebaar was een uitnoodiging om binnen te komen. Achter haar beklom ik de smalle trap, één, twee verdiepingen hoog. Zij klopte aan een deur, klopte nogmaals, aandachtig met gebogen hoofd toeluisterend. Schouderophalend keek zij mij aan, en op dit oogenblik hoorden wij gerucht: iets viel met doffen slag en daarna klonk een vloek.

'Volk voor u, meneer Louis!' riep de oude vrouw en zonder op een antwoord te wachten, noch mij ook maar een blik te gunnen, ging zij voorzichtig de trap af.

Wat de luie stem in de kamer gromde, kon ik niet verstaan. Ik wachtte geduldig, vreesde wel een oogenblik dat ik ten slotte onverrichter zake zou moeten terugkeeren, maar eindelijk bereikte gerucht van stappen mijn oor en knarsend gleed de deur open.

Een jonge man stond vóór mij in broek en hemd, en alles wees er op dat mijn ontijdig bezoek hem uit den slaap had gewekt. Zijn oogen, dwaas en bloeddoorloopen, keken mij vaag aan; een vuile stoppelbaard kroop melaatsch over zijn fletse, grauwgele huid. Een vieze geur van bier en rook schoot mij tegen.

‘Wel?’ vroeg hij onzeker, leunend tegen den deurstijl.

‘Ik kom vanwege Tist, den koetsier.’

Hij hief den vinger, alsof hij zich verrast herinnerde en knikte. Ik haatte zijn grimlach. ‘Kom binnen,’ zei hij, gemaakt lachend, ‘veel tijd heb ik niet, het wordt tijd voor de hoogmis!’ Hij lachte luidop om zijn eigen grappigheid, maar mij kon de misplaatste scherts niet vroolijk maken. ‘Vanwege Tist?’ herhaalde hij.

Hij rukte een paar kleedingstukken van een stoel en wees hem mij met lui gebaar aan. Hijzelf ging op den rand van het bed zitten, onbeschaamd geeuwend. ‘Toch niet dood?’ vroeg hij brutaal.

Ik had hem in het aangezicht kunnen slaan. ‘Ik geloof dat hij zwaar ziek is,’ antwoordde ik zacht. Hij moest het verwijt in mijn stem gehoord hebben, want zonder mij aan te kijken, schudde hij het hoofd en grommelde: ‘Nu, daar moeten wij allemaal langs...’

Ik haalde het briefje boven en reikte het hem toe. Er lag eenige verwondering in zijn oogen als hij het aannam. Na den omslag gescheurd te hebben, las hij het briefje. Ik zocht op zijn aangezicht te lezen, maar slaagde er niet in op deze wijze zijn gedachten te achterhalen.

Hij vloekte binnensmonds, verfrommelde het briefje tot een bolletje papier en smeet het in een hoek van de kamer. ‘Een predikatie?’ hoonde hij. ‘Kennen dat, meer gehoord. Gaat niet, manneke...’ Hij spuwde verachtelijk op den vloer. Hij grinnikte: ‘Als ik zoo'n ander briefje krijg, eentje met een zwarten rand, dan kom ik misschien wel... Dan is er kans om zonder predikatie en gejank aan de centen te geraken. Bonjour, kereltje!’

Ik stond buiten vóór ik het wist, onthutst door zijn brutale woorden en den cynischen spot. Het was middag, er hing klokkengelui over de stad en de straten waren licht van den

schuinen val der zonnestralen. Opgewekt pratende menschen liepen gearmd langs de huizen; op een plein speelden kinderen, ik kon de stemmen hooren. Op een bank gezeten, wurgde ik mijn boterhammen binnen. Mij was deze dag grauw, en de rinkellach van twee jonge menschen, die dicht naar elkander gebogen voorbijgingen, prikkelde mij. Mij kwelde de vraag, welke boodschap ik den stervenden man moest overbrengen.

* * *

Mij kwelde nog dezelfde vraag, als ik thuis van de tram stapte. Ik kon niet naar Tist toegaan; en met welke leugen ik hem barmhartig bedriegen moest, kon ik niet gissen. Alleen het meisje Agnes kon mij helpen, maar het was eerst na lang weifelen, dat ik er toe besloot haar raad in te roepen.

Fiene, de binnenmeid, keek mij onderzoekend, vaag spottend aan, wanneer ik haar vroeg of de juffrouw te spreken was. Maar zij moest gezien hebben dat ongewone zorgen mij kwelden, want haar brutale vragen en prikkelende spot bleven mij bespaard. Ja, de juffrouw kon mij ontvangen, en wel dadelijk.

Het hart hamerde mij in de keel, wanneer ik in het kleine, roode salon wachtte. Maar mijn onrust was haast bij tooverslag verdwenen, wanneer het meisje Agnes tegenover mij zat en aandachtig luisterde naar mijn relaas. Ik bespaarde haar niets, en ik zag hoe zij knikte, alsof zij volkomen begreep.

En zij begreep werkelijk, omdat zij meer van Tist wist dan ik vermoeden kon. Zij kende het droeve verhaal van zijn schijnbaar onbewogen leven. Van kindsbeen af, vroeg wees geworden, hadden Tist en zijn zuster samengehuisd. Laattijdig was die zuster nog gehuwd; de geboorte van het

eenige kind had haar het leven gekost. Stervend had ze van Tist de belofte verkregen, dat hij voor het kind zorgen zou. En deze jonge man nu... werkte niet, - Tist werkte voor hem, - dronk, tuischte, en het overige. Hij zou Tist zijn eenige erfgenaam zijn.

Nu werd mij veel duidelijk, maar tevens groeide mijn vertwijfeling. Wat moest ik Tist zeggen? Ik kon begrijpen hoe de oude man naar mijn komst, meer nog naar mijn woorden, verlangen zou. En ik wist dat hij deze waarheid niet zou kunnen dragen.

'Kom,' zei het meisje Agnes, 'willen wij samen naar hem gaan?' Ik voelde dat zij een uitweg wist, en dankbaar vergezelde ik haar. Wij liepen naast elkaar door de rustige straten van de zondagsche stad, op dit late namiddaguur. Ik voelde mij licht, dronken van een zuivere vreugde, en toch wist ik niet. wat te zeggen wanneer zij, met haar klare, rustige stem, een vraag stelde. Mijn antwoorden waren bondig, te bondig, en voor wat ik zeggen wilde, vond ik geen woorden.

Wanneer wij bij Tist kwamen, zat hij in den zetel, in den zachten zonneschijn, die door het dakraam in de kamer wandelde. Hij keek mij vragend aan, met een lichten angst in zijn oogen, en ik kon hem niets antwoorden. Toen zei het meisje Agnes: 'Goed nieuws, Tist... Louis is aan 't werk, en zoodra hij verlof kan krijgen, komt hij...'

Ik luisterde verbluft toe, maar zij scheen mijn verwondering niet te bemerken, en het was maar goed dat de oude man verloren was in haar aanblik en haar de woorden van de lippen dronk. De glimlach, dien ik gaandeweg om den bloedeloozen mond zag groeien, in al zijn ontroering toch nog een grimas, greep mij zoo aan, dat ik een snik moest bedwingen. Maar haar opgewekte stemming veroverde mij, sleepte mij mee en ongevraagd gaf ik Tist een relaas over mijn reis,

waarin mijn verbeelding de ontstellende werkelijkheid met den toover van goedheid en mildheid omhing.

Meer dan de beste medicijn had ons bezoek den zieke goed gedaan. Wanneer wij heengingen, was de zonnevlek langen tijd verdwenen, maar iets van den stralenden zonneschijn hing blijvend in deze kamer, waar de schemering reeds in de hoeken begon te spinnen. De oude man schreide, niet om een groot verdriet, maar om die kleine vreugde.

Beneden in het pakhuis stonden wij een oogenblik zwijgend tegenover elkaar. ‘Gij kunt schoon liegen,’ fluisterde zij en dit was geen verwijt. Mij troffen de speelsche lichtjes, die in haar ondeugende oogen fonkelden.

Ik glimlachte: ‘Ik heb het van u eerst gehoord!’

‘Tist,’ zei ze zacht, en haar stem was één koestering. Ik staarde haar zwijgend aan.

‘Nu moet ik naar huis,’ zei ze plots, en haar stem had een koelen klank. ‘Het wordt avond...’ Zij boog groetend en verdween.

Wanneer ik, na het avondeten, naar mijn kamer wilde klimmen, liep ik op Fiene, de binnenmeid. Zij lonkte mij toe en onwillekeurig glimlachte ik, want zij kon een bijzonder grappig gezicht zetten wanneer zij opgeruimd was.

‘Mee?’ lokte ze. ‘Nog kermis in de buurt...’ Dichter tegen mij aandringend, fluisterde ze: ‘Ik heb een sleutel...’

Ik voelde haar warmen adem, rook haar lichaam, - geur van doorzond fruit, - en mijn bloed werd onrustig. Ik zag dat ze een mantel omhad, en een kleurigen doek om het hoofd, over de haren. Ik schudde het hoofd.

Zij hief de hand alsof zij mij in het gelaat wilde slaan en onwillekeurig bukte ik mij, om den slag te ontwijken. Maar zij lachte spottend en beet: ‘Meneer is aan voornamer gezelschap gewoon...’ De wijze waarop zij dit zei, was mij pijnlijker dan een brutale slag in het gelaat. Vooraleer ik

antwoorden kon, snauwde ze me toe: ‘Dan zal ik maar wat anders zoeken...’ en verdween in de richting van den tuin. Wat had zij daar verloren?

* * *

Tegen alle verwachting in genas de oude koetsier. Het kunnen de goede zorgen geweest zijn, de mijne en deze van het meisje Agnes, of de goede woorden die wij, in klatergouden leugen, voor hem hadden. Zijn neef Louis was niet op bezoek geweest, en het was of de oude man, vermoedend Welke de harde waarheid was, niet vragen durfde, omdat de droom zijn levensverlangen te gemoet kwam en de ontgoocheling hem te zwaar om dragen zou geweest zijn.

Hij genas, en de dag kwam, dat hij daar terug in de stalpoort stond, den roskam in de hand, den teugel van den oudsten schimmel in de andere.

Het was ook dien dag dat de nieuwe auto, lang reeds besteld, moest afgeleverd worden. Ze kwam geruischloos de binnenkoer opgereden, een spel van fonkelend licht en teere kleur. Er was iets sluipend, tijgerachtig in de soepele vaart van deze machine, een bundel magische kracht.

Wij stonden bewonderend toe te kijken, toen we plots een kreet hoorden. In de stalpoort zag ik den ouden Tist vallen; zijn hoofd bonsde op de keien. Roerloos bleef hij liggen.

De machine, meer dan de ziekte, had hem vermoord. Hij leefde nog eenige dagen, zonder tot het bewustzijn te komen. Op zijn begrafenis zag ik Louis, zijn neef; hij knikte mij brutaal toe, maar ik deed alsof ik hem niet bemerkt had.

Het meisje Agnes was niet daar. Zij zal op kostschool dit bericht wel ontvangen hebben, waarin ik, in mijn beste Fransch, het verhaal over deze dagen en uren heb neergelegd. Er kwam geen antwoord.

IX.

REEDS GERUIMEN TIJD HAD IK NIET ZOO ERG VEEL meer te stellen met paarden en gerij, en na den dood van den ouden koetsier geraakte het heelemaal gedaan in den stal. Er werd een nieuwe koetsier aangesteld en mijn taak bestond er voortaan in, de auto te verzorgen en te voeren. Maar dat was lang niet voldoende om mijn dagen te vullen. Daarenboven had de heer mij, wel tot mijn spijt, bij den tuinman weggetrokken en hij had dit gedaan op een wijze, die mij raadselachtig voorkwam. Het was een kort bevel geweest, weinige en dan nog onvriendelijke woorden, die echter meer tot den tuinman dan tot mij gericht werden. Het had iets weg van een afstraffing, en waar ik mij vruchteloos afvroeg, hoe en wanneer ik dit had verdiend, stond Leonard daar zwijgend, met gebogen hoofd, naar het uiterlijke schuldbewust. Ik durfde niet vragen, en de enkele malen dat ik den tuinman toevallig ontmoette, deed mij zijn gedwongen lachje pijn; de woorden, die wij wisselden, klonken hol.

De lessen, die Leonard mij gegeven had, waren niet zonder vrucht gebleven, en de leergangen, die ik nu twee winters lang gevolgd had, waren een uitstekende voorbereiding geweest voor den arbeid, die mij nu wachtte. De heer nam

mij op zijn bureau; 's morgens kreeg ik de brieven te openen, te ordenen. Hij dicteerde bondig den inhoud van de antwoorden, die ik dan in den namiddag uit te werken kreeg. Aanvankelijk viel dit werk mij zeer zwaar; een paar malen was ik op het punt wanhopig mijn onmacht te bekennen en om de toelating te verzoeken, opnieuw in den tuin te werk gesteld te worden. Maar de heer had een eindeloos geduld met mij, me zwijgend verschoonend wanneer mijn krachten tekort schoten, maar telkens, al was het met een gebaar of een enkel woord, er op wijzend wanneer ik mijn taak tot een goed einde had gebracht. Zijn zwijgen was mij een prikkel; ik heb in die dagen zeer hard gewerkt.

Mijn arbeid werd niet alleen beloond met welslagen, maar mijn loon werd in niet geringe mate verhoogd, zoodat ik thuis, waar het meer en meer noodig bleek, helpen kon. Moeder was ziekelijk gebleven en den laatsten winter had vader weken lang stijf gelegen van de jicht, zoodat we betaalde hulp hadden moeten zoeken.

Het was rond Kerstdag wanneer de heer, na enkele dagen afwezigheid, op het bureau verscheen en me zei: ‘Morgenvroeg staat de auto klaar, zeven uur, begrafenis.’ Hij scheen vermoeid, als iemand die nachten gewaakt heeft. Langen tijd zat hij aan zijn werktafel, het hoofd in de handen, in gedachten verslonden. Dan liet hij zich een map brengen uit de brandkast en heel den avond zat hij in akten en vergeelde stukken te bladeren. Ik wachtte op een woord van hem, maar waagde het niet zijn aandacht op een of andere manier op mij te trekken. Het was reeds tamelijk laat, wanneer hij van zijn papieren opkeek en mij zei: ‘Mijn oudste zuster is overleden, wordt morgen begraven.’

Ik stond recht, murmelde enkele woorden van deelneming en meende te mogen gaan. Wanneer ik aan de deur stond, zag ik dat hij nog iets zeggen wilde. Hij noemde mij de

plaats, een stadje in het hart van Brabant, en voegde er aan toe: ‘Wij zullen langs het pensionaat rijden, waar Agnes verblijft. Gij kent den weg?’

Met eenige overhaasting knikte ik. Geruimen tijd geleden was ik er met Tist geweest, maar meer dan een zuiver getrokken lijn over stad en dorp, leefde in mijn verbeelding de heugenis aan traag voorbijwentelende bosschen, beemden en de malsche rondingen van het golvende land.

Op mijn kamer, over de kaart gebogen, reisde mijn verlangen over de wegen naar het donkere, reusachtig dreigende huis, verscholen in het groen van geheimzinnig ruischende boomen: een machtige burcht, waar de gevangen prinses verbleef die ik, varende ridder, verlossen zou.

* * *

De eerste, vroege sneeuw was gevallen, en het was avond geworden wanneer wij de terugreis naar huis ondernamen. Er was het vreemde licht van de dunne sneeuwlaag, waarin de schemering nog leefde, en de harde schittering van de lichtwerpers, die geluidloos over weg en kant en de inktzwarte stammen der boomen scheerden, wanneer de auto met ras versnellende vaart door de dreef schoot. 's Morgens hing klokkengelui over het dorp, als de eerste vlokken begonnen te vallen; thans was het doodstil, en de wegen lagen verlaten. In het kleine kasteeltje, dat diep verscholen zat in een park van reusachtige eiken en beuken, was de laatste deur gesloten. De twee overlevende zusters van den heer, vrouwen op jaren, verlieten hun verblijf na de begrafenis van hun zuster en reisden met ons mee. Voor zoover ik beide juffrouwen had kunnen nagaan, hadden zij weinig van hun broeder, mijn heer. Ze waren veeleer klein, en met moeite was een verwantschap te ont-

dekken in de aangezichten. En ook onderling verschilden ze sterk. De kleinste, en waarschijnlijk de oudste, verdween met haar poppenaangezicht haast volledig in de overdaad van tule en laken.

Nooit had ik zoo'n bleek, broos aangezicht gezien. Onwillekeurig dacht ik aan het postuurke, dat op de marmeren schouw in het bureau stond, wit met zachte schemeringen van verborgen licht, koel en ingekeerd; ik moest denken aan kamers met tapijten, verloren in gedempt licht dat leeft in dofgouden lijsten en waterdiepe spiegels, clavicymbelspel en klirren van glas, koelen wijn in kristallen roemers. Postuurke, - zoo had ik ze dra gedoopt, - behoorde tot een onwezenlijke wereld van stilte en broze gebaren. Haar zuster, die wel iets jonger scheen, was een en al aandacht voor de dingen, die binnen het bereik van haar scherpe, donkergrijze pareloogjes kwamen. Zij liep lichtjes voorovergebogen, het scherpe aangezicht als een snuitje vooruit, uiterst beweeglijk, met korte, plotse gebaren, - juffrouw Spitsmuis. Het zou mij niets verwonderd hebben, wanneer zij daar voor mij heentrippelde, van onder den zwaren plooizoom van haar zwarten rok een glad, vilten staartje te zien opkrullen. Ik glimlachte om het koddige beeld, en wanneer ik buigend voor haar de deur van de auto opende, moest ik op de tanden bijten om een plotse bui van haast onbedwingbaren lachlust te onderdrukken. Spitsmuis huppelde in den soepel veerenden wagen en liet zich neer naast Postuurke, dat ingetogen een paternoster bad en aan de wereld afgestorven scheen.

‘Instappen!’ gebood de heer en omkijkend zag ik Agnes' oogen, die mij vragend aanstaarden. Ik zag dat zij aarzelde, en het dacht mij dat haar aangezicht, bleek door den zwarten sluier die haar blonde haren trachtte te wurgen, door een vluchtig rood overtogen werd, maar dit kon spel van

verbeelding geweest zijn. Maar meer dan dit trof mij de vaste, iets harde lijn, die dit aangezicht gekregen had; zij was dien leeftijd voorbij, die een verre heugenis aan de kindsheid draagt, en groeide open naar nieuw licht. Op een wenk van haar vader boog zij het hoofd. In de auto zat zij naast mij, met den heer.

Ik zegde het reeds: het was avond en iets van het verzwonden daglicht leefde in de dunne sneeuwlaag. De aulo gleed gonzend over de baan, die uit de donkere diepten van den groeienden nacht op ons aangesneld kwam. Het was mij een donker genot deze geketende kracht in mijn handen te voelen, te bevelen, te beheerschen. De lichtste druk op het pedaal deed het gezoem van den motor aangroeien en de soepele, haast glijdende vaart versnellen.

Er was geen ander geluid dan dit gezellige gegons. Wanneer ik in het rugspiegeltje keek, kon ik Postuurke zien, althans haar in rouw gehulde gestalte, gebogen over de zeer witte handen, waarin de doffe glinstering van parelmoeren kralen leefde. Naast haar zag ik Spitsmuis, met geheven aangezicht, speurend als een hond die de lucht van iets krijgt; haar oogen, met de donkere pupillen, schitterden. Zij zag mij niet.

Naast mij zat Agnes, niet langer het meisje Agnes, en in mij groeide een zacht ontzag, een vrome eerbied; er was iets meer dan dit kind, dat ik gekend had. En zoo mocht deze avond duren, - ik had geen ander verlangen meer en alle hunkering was dood, en alle onrust ver, - en deze tocht zonder einde zijn.

Het was nacht als wij thuiskwamen. Wanneer de heer uitstapte, zei hij mij: ‘Kom dadelijk nog even binnen; ik moet morgen vroeg weg en er kan briefwisseling zijn!’ Ik boog zwijgend. Maar als ik terug instappen wilde, om de auto naar de garage te brengen, hoorde ik Spitsmuis'

scherpe stem, - het was of de harde, ivoorwitte tandjes knarsten: ‘Laat dien knecht buiten, Prosper!’

Het was in 't Fransch, en zij zal niet vermoed hebben dat ik haar onvriendelijke woorden verstond; maar meer dan deze kleineerende woorden trof mij de bitsige, bijtende toon, en ofschoon ik er geen enkele reden toe had, vermoedde ik in haar een vijand.

Ik zag hoe de heer de schouders ophaalde en haar blijkbaar geen antwoord gunde. Met Agnes ging hij gearmd naar de trappen toe. Hem volgden beide oude freules, en in het helle licht van de phares dansten hun schaduwen als dronken kabouters.

X.

IK WIST WEL DAT DE ZIEKE JONKER STILAAN GEBETERD WAS, - hoewel hij nog steeds de kamer hield, - maar toch verraste het mij wanneer ik hem, op een van die eerste lentedagen die een verrijzenis zijn en een vaste belofte van nakenden, zomerschen bloei, in den tuin aantrof. Zijn wagentje stond in den zonneschijn tegen den muur van schaarhout, die het park langs alle zijden omkringde.

Het eerste groen had zich amper losgewrongen en keek angstvallig uit tusschen de bloeiende katjes van den hazelaar en de bloembellen van de ribesstruiken; en heel de bruine, vochtig glanzende bodem lag besterd met honderden sneeuwwitte, bleekroze anemoontjes, en dieper hadden de schuchtere lelietjes-van-dalen hun trosjes geheven; rond den hoogen stam van een forschen den had zich klimop geslingerd en de donkere, wintersche bladeren droegen schijn van zon, glanzend van 't werkende sap.

De jonker bemerkte mijn verrassing en glimlachte, - mij deed die scherpe, sarcastische stem pijn. ‘Niet verwacht, jongeman?’

Ik wist niet wat te antwoorden, en zonder te wachten ging hij verder: ‘Wel dikwijls geluisterd of ze niet aan de groote klok hingen? En lijk koster en pastoor aan den schoo-

nen dienst gedacht? Jonker is hun een ontgoocheling geworden!'

Ik schudde het hoofd. Het jonge leven dat t'allenkanten doorbrak, - weerom zong die vogel luid en vochtig in den hoogen beuk, - had mij bekoord en gansch vervuld. Wie zou aan den dood gedacht hebben bij dit herleven?

Hij keek mij vorschend aan, en ik zag hoe mager hij geworden was en hoe de ziekte hem had verknaagd; zijn aangezicht was nog kleiner en bloedeloozer geworden, en zijn handen kwamen mij doorzichtig voor, als grauw albast.

Ik wendde snel den blik af, vreezend voor zijn bittere zelfbespotting. Tegen mijn verwachting in, was zijn stem zacht als hij zei: 'Wilt ge het wagentje even verder duwen? Ik ben lijk de gentiaan en moet de zon volgen.'

Dit woord verraste mij, en veel meer dan ik blijken liet. Hij zag het en had er blijkbaar zijn voldoening aan. Alsof hij mijn zwijgend opschouwen als een vraag begrepen had, antwoordde hij: 'Neen, ik bezit ze niet meer, ze is in andere handen gegaan.' Er lag iets peinzend over zijn aangezicht, en een verborgen vreugd over zorgzaam bewaard geheim.

Ik duwde het wagentje verder tot het in de zon stond en wilde mij verwijderen, want op het bureau wachtte mij veel werk. Hij zag het en schudde glimlachend het hoofd: 'Pluk den dag en de dingen des levens, die...' Hij zweeg en hief het hoofd, en het was alsof de zonneschijn, die zijn aangezicht verlichtte, rijker werd en milder... Ik keek om en zag Agnes.

Dit was de lente die naderde, argeloos en toch diep, in bloesem en blad reeds de belofte van zomer en rijpende vrucht in den herfst. Agnes droeg een licht kleedje, ik geloof dat het gebloemd was, maar ik zag niets dan jong, verrukkelijk licht. Onwillekeurig boog ik; haar buiging was

zoo vol gracie, dat ik mij week voelde van ontroerd geluk.

Wanneer ik opkeek, zag ik den glimlach van den jonker, verzadigd en zeer mild; ik moest denken aan de verzonken rust van waterlelies op rimpelloozen vijver.

Zij lachte: ‘Ik kan gemist worden, oom?’

De glimlach verliet hem niet meer, ook niet wanneer hij mij vroeg: ‘En de tuin? Leonard zei me dat hij alleen was...’

Ik hoorde wel dat er iets verwijtend in die stem lag, maar het klonk niet boosaardig. Kon ik anders dan toegeven dat ik den tuinman, die mij door de jaren een vriend geworden was, maar noode en slechts gedwongen verlaten had? Dat ik menigen keer met heimwee terugdacht aan dit eenvoudige werk met bloem en plant, één met weer en wind en al wat leeft onder den hoogen hemel? Nu vooral, in den lentetijd...

‘Om een lammen jonker in de zon te mogen rijden,’ onderbrak hij mij schamper. Maar ik zag dat hij onmiddellijk spijt had over zijn bitter woord, en duidelijk was de bedoeling om alles weer goed te maken, wanneer hij zei: ‘Voer mij naar den vijver, ik wil de vergeet-mij-nieten zien.’

Wij geraakten niet tot aan den vijver. Halverwege het breede, geharkte pad, nog door geen stap geschonden, kwam freule Spitsmuis ons te gemoet, een grauwe, onvriendelijke verschijning in haar rouwkleeren, een vloek in dit zonbeschenen pad en het ontwakende leven rondom ons.

Zij had geen oog voor mij, wanneer zij knikkend groette haar ‘cher frère’ en ‘chère cousine’. In de meening verkeerend dat ik haar niet verstond, vroeg zij den jonker wat die knecht in hun gezelschap kwam doen en verzocht hem, mij onverwijld door te sturen. Het bloed sloeg mij naar het hoofd, hoewel ik, nuchter beschouwd, toch maar was wat zij mij genoemd had; maar op dit oogenblik kon

ik het niet dragen. Ik boog in een plotse opwelling en verzocht den jonker mij te willen verontschuldigen, daar mijn aanwezigheid dringend vereischt was op het kantoor. Hij verschoot en verborg de plotse woede niet, die in hem oplaaide. Ik zag zijn handen trillen. Maar hij beheerschte zich en knikte. Agnes' aangezicht stond onbewogen toen ik haar eerbiedig groette. De oude kwene gunde ik geen blik.

Er was veel werk op het kantoor, maar ik kon mijn aandacht niet vestigen. Mijn bloed was onrustig, gonsde aan mijn slapen, en de woorden van Spitsmuis verlieten mij niet; zij dansten rond mij als sarrende kobolden. Natuurlijk was ik een knecht, niets meer en niets beter, en ze hadden mij uit de hei gehaald als een arme-menschenkind, geboren en veroordeeld om tegen den mageren grond te vechten er er aan ten onder te gaan. Waarom hadden ze mij daar dan niet gelaten, waar ik onwetend was van de dingen die mij thans gebonden hielden? Er was geluk in den harden strijd dien vader voerde; ik had het menigen keer gezien. Ik had het menigen keer gevoeld, en thans ook kreeg dit een nieuwe bekoring en macht over mij, zoodat ik mij niet kon losrukken. De jonge velden, waar het gehavende winterkoren nieuw leven krijgt, groent en schiet onder de hooge, wat magere zon van het groeiende voorjaar. In kladden drijven de vogels over de wijde, rustende akkers; de kwikstaart is gekomen, - juffertje hupsch en kwik, - en op de weipalen fluit de roodstaart. In de bosschen hangen de geuren van hars en werkend sap, en het jonge groen glimt als fluweel.

Het was een scherpe pijn, dit verlangen, dat mij bitter en opstandig maakte; - een gevangen vogel, die de lokstem hoort en zich tegen de tralies te pletter vliegt.

In den avond liep ik in den tuin rond, ik moest geen menschen zien. Eén oogenblik doorhuiverde mij een haast ver-

terend verlangen als ik langs het andere pad, dat het mijne kruiste, Fiene zag naderen, de binnenmeid, met de bekoring van haar wiegenden gang en haar aangezicht waar de laatste zonneschijn op leefde. Zij liep mij voorbij, gunde mij geen blik.

Ik zag haar verdwijnen achter de struiken, en een poos later meende ik vaag haar gestalte bemerkt te hebben tegen de haag aan Leonard's woning, maar ik kon mij vergist hebben.

* * *

Ik kon niet langer als gewoon chauffeur beschouwd worden. Wel verving mij nog niemand aan het stuur, wanneer de heer een reis ondernam, en beschouwde hij het steeds als vanzelfsprekend dat ik hem vergezelde, maar toch werd er voor de gewone verzorging en het onderhoud van de machine een mechanieker aangesteld. Meer en meer nam het werk op het kantoor mij in beslag, en de meeste dagen zat ik van den morgen tot den avond gebogen over briefwisseling en rekeningboek. De heer had mij zooverre in vertrouwen genomen, dat ik al de brieven opende, rangschikte vóór zijn komst; zoodra hij op het kantoor kwam, doorliepen wij samen de mededeelingen en ik noteerde bondig den inhoud van de antwoorden; aan de uitwerking van deze laatste besteedde ik gewoonlijk den namiddag. In den beginne was ik niets anders dan de machine, die automatisch uitvoerde wat de heer mij beval, maar naarmate mijn kennis van de zaken en de inmiddels opgedane ervaring groeiden, verstoutte ik mij tusschen te komen en ik mocht het genoegen beleven te zien, dat de heer mijn oordeel op prijs stelde, al moest ik dan ook vaak merken dat ik, slagend voor de hoofdzaak, mij dikwijls in de bijzonderheden vergiste. Maar de heer was begrijpend voor mijn

onervarenheid en het had er allen schijn van, alsof hij geen enkele gelegenheid wilde verwaarloozen om mijn vergissingen te herstellen en mijn onwetendheid aan te vullen. Wanneer hij op zakenreis ging, kwam hij steeds naast mij aan het stuur zitten, en het gesprek dat wij voerden, was niet dit over weer en wind, met lange stilten, zooals dat passen zou tusschen heer en knecht, maar wie ons had kunnen beluisteren, zou ons voor twee gelijkberechtigde vennooten in één zaak gehouden hebben. Vaak herinnerde ik mij hoe vroeger, terwijl ik nog thuis was, bij elke gelegenheid gewaagd werd over de strengheid van den heer; thans moest ik glimlachen wanneer ik daaraan terugdacht. Wel had de heer zijn streng uitzicht behouden, en wanneer hij over zaken sprak, was er noch glimlach om zijn lippen, noch scherts in zijn mond, maar dit was alleen de uiterlijke schijn; ik heb gelegenheid te over gehad om aan hem te ervaren, dat de ware mensch dieper schuilt dan het masker van een aangezicht en de klank van een stem.

Wij deden groote zakenreizen; met hem heb ik Parijs en de groote Duitsche handelssteden bezocht. Hij schepte er genoegen in, mij de wonderen dezer wereld te toonen en den kring van mijn kundigheden uit te breiden. Eens heb ik gelezen in het gastenboek van een hotel, waar wij logeerden: ‘Heer X en zoon.’

Het waren echter niet altijd zakenreizen, die mij van het kantoor riepen. Het gebeurde dat de heer mij beval de auto reisvaardig te maken. Ik kende die aarzeling wanneer ik hem vroeg welk het doel van de reis was. Hij keek dan verstrooid op, dacht na en noemde dan een of ander provinciestadje, waar ik wist dat familie woonde. Wij reden zwijgend af. De stilten tusschen ons waren vaak langdurig en soms ondraaglijk. Wanneer wij onze bestemming bereikt hadden, zond hij mij op boodschappen u it; ik moest hem dan

tegen den avond afhalen. Vaak had ik al te spoedig gedaan met mijn werk en ik kortte dan den tijd met snelle ritten doorheen de heerlijke, golvende landschappen van Zuid-Antwerpen en Brabant. Langs de roerlooze boomen in de zonoverstroomde bosschen, naar de wijd openplooiende velden met de malsche glooiingen onder den hoogen, wolkenbevaren hemel, naar het grauwe land van de Maas. Een snelle vaart, gedragen op het donkere gonzen van de machine, die gedwee naar elk bevel luisterde. In vloeiend rhythme gleed het landschap voorbij, en de roes van de snelheid kwam over mij. Zóó de wijde wereld in, wind, wolken en waterspiegel, trotsche bergen en koele meren. En Agnes... Het was een wild verlangen, een roekelooze droom, maar in den lossen glimlach, dien ik om mijn eigen waan had, school eenige bitterheid.

Tegen den avond haalde ik den heer af. De schemering begon te groeien, waaierende vuren brandden aan den horizon. Wij reden zwijgend door den avond.

Het geschiedde op zekeren keer dat wij tamelijk vroeg thuiskwamen. Het was nog geen herfst, maar de stralende luister van den zomer scheen voorbij, en licht en kleuren hadden dien gedempten gloed gekregen, verborgen vlam in brons van kleurend geblaarte, en een teerheid in de lucht die week maakt. Wanneer wij op het binnenpleintje stilhielden, kwam Agnes ons te gemoet, en van de dalende zon droeg zij den zachten schijn op haar wit kleed, haar handen en haar aangezicht. Zij verwelkomde haar vader en kuste hem. Mij groette zij met de oogen.

De heer ging de trappen op, vergezeld door de honden, die hem blaffend omsprongen. Agnes stond roerloos en keek mij zwijgend aan. Ik zag dat haar lippen rood waren, vochtig, als rijpe vruchten; en heel haar wezen was mildheid en schoon evenwicht.

Op hetzelfde oogenblik hoorde ik het gekraak van stappen op het grint, en omkijkend zag ik Postuurke en Spitsmuis gearmd naderen. Het was een haast potsierlijk groepje, en ik kon moeilijk een lach bedwingen. Postuurke keek niet op, was doende met haar paternoster, waarvan de melkwitte kralen tegen den inktzwarten mantel hingen; haar rechterhand bengelde levenloos heen en weer. Naast haar was Spitsmuis, in al haar schraalheid, de sterke vrouw. Haar vinnig scherpe oogjes zochten onrustig op dit plots ontdekt terrein en het was alsof zij, het hoofd licht geheven, de lucht afsnuffelde. Haar oogen werden nog kleiner, haast zwart en koel, scherp als een lemmet. Alsof zij met welgevallen aan iets knaagde, knorde zij: 'Wat doet gij hier, cousine?'

Ik merkte dat ik lucht voor haar was, maar dat deerde mij niet. Meer trof mij de ontsteltenis van Agnes, die zij niet vermocht te verbergen. Zij was bleek geworden, koel bleek, en in houding en gebaar verried zij een ontreddering, die mij ontstelde. Zij slaagde er niet in te antwoorden.

Wanneer Spitsmuis haar vraag met blijkbaar welgevallen herhaalde, antwoordde ik in het Fransch, dat mejuffrouw haar vader te gemoet gekomen was en thans navraag deed hoe de reis verloopen was.

Spitsmuis keek mij aan met een blik, dien zij vernietigend bedoelde, maar bij mij spontaan een glimlach voorriep, hoewel het in de verste verte niet in mijn bedoeling lag deze oude vrouw te bespotten. Ik zag haar grauwe lippen scherper worden, haast pijnlijk gespannen om de sterk vooruitgeschoven tanden. Zij boog voorover, als gespannen tot een sprong. Dan beet zij, niet mij, maar Agnes toe: 'Uw plaats is niet bij het dienstvolk, Agnes!'

Ik vertaal haar woorden hier letterlijk, maar het is mij onmogelijk den neerhalenden trots weer te geven die, of-

schoon wel eenigszins bedwongen, haar stem trillen deed. En ik zag Agnes rillen, als onder een feilen zweepslag. Een oogenblik leek het of zij aarzelde, en haar oogen waren als van een die hulpeloos naar bijstand zoekt en er geen vindt. Ik kon haar niet bereiken.

Zwijgend keerde zij zich om en ging. Ik zag haar de trappen opgaan, op het breede balkon, verdwijnen in de groote deur. Zij had niet omgekeken.

Wanneer zij verdwenen was, wendde Spitsmuis het hoofd ter zijde en keek mij aan. Ik voelde dat zij woorden gereed had, die mij moesten neerhalen, verpletteren, en ik kon mij reeds haar grijnslach voorstellen wanneer ik, figuurlijk althans, vernietigd aan haar voeten zou liggen. Maar ik trotseerde haar blik en licht buigend zei ik: ‘Verontschuldig, mijnheer wacht mij; wij moeten samen nog arbeiden.’ Ik drukte, meer dan noodig was, op ‘samen’ en ik zag, met nauw verborgen leedvermaak, dat mijn woorden haar getroffen hadden. Ik keerde haar den rug toe.

Het lag niet in mijn bedoeling den heer op te zoeken; het uur was te ver gevorderd, en hij noch ik verkeerden in de vereischte stemming om ernstig werk te verrichten. Ik stond in de gang, wachtend. Er was niets dan ongebroken stilte.

Ik ben dan maar gegaan, een beetje moe en niet zonder bitterheid. Het laatste licht van den schoonen dag leefde verstild op de breede trappen en op het grasplein, waar de zware begonia's overdadig bloeiden. Een gevoel van teleurstelling maakte zich gaandeweg van mij meester en het smartte mij te ervaren, dat mijn bitterheid niet hoofdzakelijk Spitsmuis gold, dat knagend diertje.

* * *

Waar ik tot op dezen dag voor haar niet bestaan had,

scheen het nu alsof Spitsmuis zich voor haar verdere dagen als eenige taak had voorgesteld mij te achtervolgen. Nergens bleek ik voor haar veilig te zijn, en op de meest onverwachte oogenblikken, in de meest afgelegen plaatsen, kwam zij plots te voorschijn. Maar het was alsof mijn zintuigen op haar ingespannen speurtochten afgestemd geraakten, want waar zij ook verscheen, hadden mijn oogen al was het maar de lichtdempende aanwezigheid van haar grauwe verschijning bespeurd, mijn ooren het haast onmerkbare geruisch van haar lichten stap gehoord. En ik voelde haar tegenwoordigheid, al zag noch hoorde ik haar. Zij gleed voorbij, zwijgend en gebogen, even geruischloos verdwijnend als zij verschenen was. Maar zij was er geweest.

Ik was niet de eenige, die zich bezorgd maakte om de alomtegenwoordigheid van de oude freule. Leonard, de tuinman, bekloeg zich in heftige bewoordingen over serredeuren die opengebleven waren, nadat het ‘zwarte’ spook voorbijgegleden was, en verzocht den heer haar den toegang tot den moes- en fruittuin te verbieden. Mijnheer luisterde glimlachend, maar antwoordde niet.

Ook Fiene, de binnenmeid, moesten die speurtochten onaangenaam bekomen zijn. Ik betrapte haar op dit bitsige ‘heks’, wanneer Spitsmuis voorbijgleed in de gang, als Fiene vóór den grooten spiegel stond, zich lui rekkend bij 't haast wellustige kammen van haar haren. Ik vermoedde aan den toorn, die in haar stem gromde, dat het niet de eerste en ook niet de ergste maal was, dat zij door de oude freule betrapt werd. Zij kleurde niet, wanneer zij mij zag; haar oogen gloeiden van een donker vuur, dat mij verraste. En over haar lichaam, dat in luien boog vóór den spiegel gestrekt stond, lag een verzadiging die bij haar jeugd bevreemdde.

XI.

MOEDER WAS ZIEK GEBLEVEN EN HAAST TOT GEEN ANdere bezigheid meer in staat dan, gezeten in een zetel, het gezin bij bevel en verbod in orde te houden, zooals een kapitein dat doet van op zijn kommandobrug. Kousenmand en verstelgoed verlieten haar niet meer, maar ofschoon gebroken in lijf en leden, was zij bedrijvig van den vroegen morgen tot den laten avond, en haar natuurlijke, zachte opgeruimdheid liet haar nooit in den steek. Maria, mijn zuster, had den last van het huishouden op haar zwakke schouders gekregen, maar zij, die moeders aard geërfd had, vervulde haar taak zooals, haar dat gedurende zoovele jaren was voorgedaan geweest. Naast vader, die zich graatmager en krom wroette, - bijwijlen maar thuis komend, zag ik dat te scherper, - zwoegde Ben, mijn broer, meer en meer uitgroeiend, naar lichaam en ziel, tot den Kempischen boer, zwijger en vechter. Wanneer ik 's avonds thuis was en aan tafel zat, waar de onbezorgde lach van dit opgroeiende jonge volk niet van de lucht was, werd ik aangestoken door deze speelsche luchthartigheid, en mijn stem was niet de minste in dit blije koor. Vader zat geborgen in den heerd en Ben, mijn broer, stopte zwijgend een pijp en leefde van zijn gedachten. Moeder keek dit alles aan met rustige oogen.

Zoodra ik echter alleen was, - in huis gebleven met die gesloten menschen, als het kleine volk naar boven was, - of 's avonds in bed den slaap verbeidend, kwam de onrust over mij en het verlangen. Het verliet mij niet meer wanneer ik 's Zondags in de mis zat, of in den voormiddag met Ben langs de akkers stapte, verstrooid luisterend naar zijn woorden. De stad lokte mij, en het was als een vlucht wanneer ik, vroeg in den avond, moeder tot weerziens zei en haar, op een berustende vraag, een laffe leugen toefluisterde.

Bamis bracht dit jaar ellendige regendagen; de boomen in het park dropen en in de plassen rotten de neergevallen blaren. Van op het kantoor, waar de berkenblokken in het open vuur vlamden, gaf het een rustig, huiselijk gevoel, dit zware ruischen van de windberende boomen, het nijdige trommelen van den tegen de ruiten aangezweepten regen en het donkere zoemen van den wind, die bij stooten huilde in de schouw. Ergens sloeg een deur. Tot mij kwam, gedempt, pianospel. Ik luisterde aandachtig, ofschoon ik geen muzikalen aanleg had, maar zin voor rhythme maakte mij dit rustige bewegen van de melodie tot een genot.

Het was of ik uit een droom opschrikte, wanneer de deur plots werd geopend, na kort, haastig kloppen. Maria, mijn zuster, stond vóór mij en traag was dit herkennen: haar aangezicht was rood met vlekken, van den wind en den regen; de haren hingen nat, in klissen, op haar hoofd. Er leefde een vreemde lach om haar mond, vreugde omdat zij mij gevonden had, maar dra week die voor een droeven trek, en dan eerst zag ik dat haar oogen rood waren, zooals bij menschen die veel geschreid hebben. Ik durfde niet vragen en wachtte op de woorden uit haar mond. Ingehouden fluisterde ze: ‘Ge moet naar huis komen, vader is ziek.’

Ik had vader nooit ziek geweten; hij was een van die menschen die alle pijn verbijten en zich niet bekommeren om voorbijgaande ongesteldheid. En hij was sterk geweest, al die jaren dat hij tegen zand, water en wind, dien verbeten strijd had gevoerd, niet beseffend dat deze elementen hem, zooals vele anderen vóór hem, stilaan verknagend klein kregen. Er groeide een donker vermoeden in mij, en ik vroeg: 'Hart?'

Zij schudde het hoofd: 'Drie dagen in den regen geploegd, een zware kou. De dokter zegt dat het gevaarlijk is.' Zij had alles gezegd, en het was of haar wezen zich sloot, ingekeerd in zichzelf. Ik moest trouwens niet meer vragen, het was zeer duidelijk. Ploegen, zaaien, oogsten, deze eeuwenoude gebaren springen los, ongekende machten drijven den boer, en het is als een fatum dat zich voltrekt. Niets kan hem weerhouden, wind noch regen, als hij den tijd gekomen acht. Vader bezat in hooge mate dit gevoel; zijn arbeid lag vastgebonden aan de wetten, die leven en gang in de natuur beheerschen. Ik kon hem mij duidelijk voorstellen, stappend achter den ploeg, omwaaid van wilden wind, kletsnat van aanstormenden regen, met rustige hand zijn paard mennend. Hijzelf gebogen naar den ploegstaart, het aangezicht glimmend van den regen, zwaar van zijn lekende kleeren. Eén dag, twee dagen, 's avonds de bitse beet van de vermoeienis, het lichaam gloeiend, en na den derden dag de verraderlijke koorts. Dàt was het. 'Gevaarlijk?' herhaalde ik werktuiglijk. Maria knikte zwijgend. Zij keek mij dankbaar aan, toen ik mij onmiddellijk klaar maakte en haar naar huis vergezelde. Ik had nog nooit een mensch zien sterven, maar wanneer ik aan het bed stond waar vader lag, bij het magere licht van een kaars, begreep ik onmiddellijk dat hier het ergste dreigde. Niet dit magere, ascetisch scherpe aangezicht,

afgeteerd door de koorts en grauw van een ongeschoren baard, ontstelde mij, hoewel ik er slechts met moeite de zoo gekende trekken in terugvond. Maar er was iets anders, dat geheimzinnig leefde in den rustig gesloten mond, de ingekeerde oogen, de handen die op de deken gestrekt lagen: de volle overgave. En ik begreep dat de laatste strijd hier reeds gestreden was.

Wanneer ik aan zijn bed stond, wendde vader de oogen naar mij toe en hij keerde zijn hand, zoodat ze met open palm wachtend lag. Hand als een klauw, met beenige, kromgewroete vingers en vuile kloven in de raapgele huid. Ik lei mijn hand in zijn hand, en hij sloot de oogen, lag geruimen tijd roerloos. Als hij weerom de oogen opende, voelde ik zijn blik voor de laatste maal. Hij trok zijn hand terug, dit was het afscheid geweest.

Wat dien avond nog geschiedde, was mij onwezenlijk als een droom. Belgerinkel en de biddende priester, schreiende kinderen, en de dokter die het hoofd schudde. De kleinen werden naar bed gebracht en alleen ik, Ben mijn broer, en Maria, bleven met moeder waken. Vader zag ons, wist dat wij daar waren, maar wat hij te doen had, ging hem alleen aan, en zooals het altijd in zijn aard gelegen had, vervulde hij ook deze taak met al de zorg, die hij steeds ook aan het kleinste werk besteedde. Hij had reeds afscheid genomen van ons, en wat hij nu nog te doen had, speelde op de grens van leven en dood, het gebied dat hij reeds betreden had.

Er was geen angst voor den dood; er lag iets feestelijk in den rustigen blik van zijn reeds diep gezonken oogen, en heel zijn wezen was onderdanige overgave. Haast onmerkbaar gleed hij van dit leven naar de geheimzinnige diepten van den dood, en als ik over hem boog, schouwend in zijn wijd geopende oogen, wist ik niet of dit nog leven was, dan wel de eindelijke rust. Toen zag ik eerst den harden trek

om zijn mond, dien ik hem bij leven niet kende, en begrijpend dat hij gestorven was, sloot ik hem de oogen.

Maria, mijn zuster, snikte ingehouden. Moeder boog het hoofd. Omschouwend naar mijn broer, zag ik dit zwijgersgelaat, en de vraag die mij van uit zijn harde oogen tegenbrandde.

* * *

Dezelfde vraag leefde achter de woorden die hij sprak nadat, op den dag van de begrafenis, in den vroegen avond de laatste bezoeker vertrokken was. ‘Er zal werk zijn!’ Het was een ingehouden noodkreet, een schrei om hulp, maar hij keek mij niet aan wanneer hij zijn woorden herhaalde.

Ik wist het wel: slechts één van de zes panden lag schoon in winterbedden gereed, wachtend op het zaad; het overige moest zijn beurt nog krijgen, en hij zou er alleen vóór staan. Ik was te lang in de stad geweest om nog terug te verlangen naar het harde werk op het land, maar aan den anderen kant besefte ik duidelijk dat de taak, die Ben wachtte, zijn toch niet geringe kracht te boven ging. Maar ik zocht duizend uitvluchten om mijn vlucht goed te praten; hoewel ik schijnbaar zakelijk voor en tegen overwoog, had ik innerlijk reeds beslist en ik wachtte maar op een gelegenheid om passend mijn besluit te zeggen, zonder iemand nutteloos pijn te doen.

Ben, mijn broer, moest dit bemerkt hebben. Hij moest geen woorden hooren om te weten wat iemand wilde, hij voelde het. Wanneer wij 's avonds aan tafel zaten met ons vieren, zei hij plots, zonder dat er eenige aanleiding toe bestond, dan misschien de stilte die tusschen ons leefde en waarin wij onze eigen gedachten wogen: ‘Ik kan het alleen niet gedaan krijgen.’ Er lag iets uitdagend in de wijze waarop

hij deze woorden sprak, en zoo werd de stilte zwaar. Moeder keek op en haar oogen zochten mij. Ik wist dat ik verloren was. ‘Misschien kunt gij thuisblijven tot het zwaarste werk achter den rug is?’ vroeg zij, en ik kon niets anders doen dan knikken. Het was zoo vanzelfsprekend, dat ik mij achteraf verwonderde over mijn voorafgaanden twijfel. ‘Tegen dien tijd kunnen wij vaste hulp gevonden hebben,’ voegde zij er aan toe.

De heer liet mij ongaarne gaan en hij eischte van mij de belofte, zoo spoedig mogelijk terug te keeren. Wat hij daarbij over het landleven zei, liet mij overschillig. ‘Ik zal er mezelf van komen vergewissen of ge ginder noodig zijt,’ dreigde hij. Ik glimlachte om dit ijdel woord.

Ik was er noodig, daar kon geen oogenblik twijfel aan bestaan. Na de lange regendagen, die mijn vader het leven gekost hadden, brak de lucht, en Sint Michiel bracht dit stille, verklaarde zomerken, dat ons zooveel te kostbaarder lijkt, daar wij aan zooveel teekenen den naderenden winter voelen. Ik kreeg voor taak mest te laden en uit te voeren. Naast den pand waarvan vader de laatste bedden omgereden had, lag wachtend land. Zoo gaat het leven voort, de arbeid wordt van hand tot hand overgeleverd, er mag geen onderbreking zijn.

Aanvankelijk viel het werk me niet hard; ik was jong en sterk, en waar de arbeid in de stad nooit groote inspanning vereischte, kreeg ik thans ruimschoots gelegenheid om mijn krachten te beproeven. Het spel van de spieren, het vaste rhythme in de beweging, de gonzende slag van mijn bloed, vervulden mij met een soort wellust.

Vroeg in den morgen waren wij reeds in de weer. Over de nog donkere landen zagen wij den mist breken, en boven de kanten steeg de zon, eerst aarzelend, gaandeweg klimmend, tot de dag helder en stil gespannen stond van dat rustige,

dralende licht, dat den naherfst zijn teedere bekoring geeft. De ijle mist vervloog, en meteen de uren. Mijn bewegingen werden haast werktuiglijk, maar haast onmerkbaar besloop de vermoeienis mij: de plotse kramp in den rug, de vrachten die schijnbaar zwaarder wogen op den arm, en de looden stap der voeten in het natte zand. De scherpe mestgeur, die mij in de vroege morgenuren niet onaangenaam prikkelde, verwekte een soort verdooving. Dit, met de vermoeienis die mij haast weerloos maakte, overwon mij volkomen en vóór de avond daar was, moest ik den strijd opgeven. Mijn broer, die mij gevolgd had, knikte en zei glimlachend: ‘Alle begin is moeilijk.’ Hij zei dit zonder eenige bitterheid, ik meende zelfs kommer in zijn stem te hooren: hij had er alle belang bij mij niet te ontmoedigen. Ik antwoordde een beetje ontstemd, dat het morgen misschien beter zou gaan, niet vermoedend wat mij 's anderen daags wachtte. Na een loodzwaren slaap stond ik op, maar bij de geringste beweging doorschoot mij een vlijmende pijn; het was of al mijn gewrichten kraakten. Op de tanden bijtend, boog ik naar den arbeid, en het was maar bij uiterste wilsinspanning dat ik het volhield. Tegen alle verwachting in, ging het tegen den avond beter en de volgende dagen verdween gaandeweg de pijn. Bij soepeler beweging en geringer inspanning, kon ik meer en meer werk verzetten.

Het kwam mij voor dat mijn broer mijn gezelschap zocht en, zwijger die hij was, en gierig naar woord en teeken, moeite deed om een gesprek te voeren. Den geheimen angst vermoedend, die hem verteerde, wist ik dat ik hem niet geven kon wat hij in 't diepste van zijn hart als wensch koesterde, en zag den dag naderen waarop ik hem de harde woorden zou moeten zeggen. Ik wist niet hoe ik hem tot het besef van die nuchtere werkelijkheid moest roepen,

maar elke dag bracht de gevreesde beslissing nader. Het werd voor mij tijd om naar de stad terug te keeren. De omstandigheden brachten mee, dat ik het zelf niet zeggen moest.

Op een avond - wij zaten buiten na het eten, zoo tusschen licht en donker, - sprong de wachthond blaffend op, en in de schemering naderde een gestalte. Ik wist, vóór de anderen eenige zekerheid hadden: de heer. Mijn hart klopte snel, maar ik stond recht, ging hem te gemoet en, uiterlijk kalm, verwelkomde hem. De heer sprak, - het was niet zoozeer tot mij, maar wij waren de vlier genaderd waar de bank stond en moeder, met Maria en Ben, zaten. Hij was maar eens tot hier gewandeld, het weder was uitzonderlijk goed voor dit tijdstip van het jaar, en er was nog een avondtram om naar huis te keeren. Hij zei dit rustig, en even rustig liet hij daar op volgen: ‘En wanneer zien wij u terug?’

De vraag verwonderde mij niet, ik had ze verwacht, wist dat hij alleen naar hier gekomen was om ze te stellen, en even rustig antwoordde ik: ‘Wanneer gij wilt.’

Hij keek mij een oogenblik aan, - ik kon niet zien of er verrassing dan wel goedkeuring in zijn oogen leefde, - en zei: ‘Goed, Maandag dan!’

Voor hem was deze aangelegenheid afgedaan; hij vroeg naar den arbeid, en hoe het nu stond met de draineering. Hij kon zich wel voorstellen, dat met den dood van vader veel plannen zouden moeten gewijzigd worden. Ben, mijn broer, antwoordde slechts weiger en ik moest niet vragen welke de reden van deze woordkarigheid was. Ik had zijn onbeheerscht gebaar gezien bij mijn onmiddellijke toestemming; ik kende de bitterheid die hem verscheurde.

De heer scheen dit niet te merken; hij was meer gespraak-

zaam dan zulks gewoonlijk het geval was, en terloops liet hij hooren, dat hij het feit niet uit het oog zou verliezen dat de lasten, die op de hoeve drukten, nu verzwaard waren bij het wegvallen van den eersten steun.

Wanneer hij opbrak, ging ik, op zijn verlangen, een eind mee. Wij kozen het smalle pad, dat door de jonge bosschen naar den Konijnenberg kronkelt; achter den donkerenden muur van den lagen mast gloeide de lichte helling.

Op den berg staand, lag de rustende wereld aan onze voeten. De zandige helling, glooiend naar de bosschen toe, ging verloren in de spinnende schemering. Peilloos diep was de hemel en langs den kant van de stad toe, gloeide een aarzelende klaarte, - de jonge maan ging op.

Maar de heer scheen ongeduldig. Ik wist dat alle dichterlijkheid hem vreemd was. Alleen leefde voor hem, man van de daad en vijand van alle onvruchtbare bespiegeling, de nuchtere taal der cijfers. Hij begon over zaken, en ik bemerkte met eenige verbazing, hoe onmiddellijk mijn volle aandacht geboeid was.

Wanneer ik een uur later thuiskwam, was iedereen naar bed. Ik sloot de deur en stond een oogenblik in den heerd. Van uit de alkoof hoorde ik moeders stem: ‘Zijt gij het, jongen?’ Ik kende de doffe berusting, die haar stem haast toonloos maakte. Antwoordend met een enkel woord, draaide ik het licht neer en wenschte slaap wel. Ik fluisterde dit haast; in mij was een angst om de stem van mijn broer, die mij misschien bereiken zou. Wanneer ik de deur van mijn kamertje sloot, voelde ik mij bevrijd, en een oogenblik beseffend dat mijn vertrek hier niets anders dan een vlucht zou zijn, schaamde ik mij.

XII.

HOEZEER OOK MET HET LAND VERGROEID, - EN DE jaren die ik nu in de stad had doorgebracht, hadden mij niet kunnen losrukken van hei en bosch, - voelde ik mij echter onmiddellijk thuis wanneer ik weer op het kantoor zat, vóór mijn werktafel en de stapels papieren die mij wachtten. De gezellige warmte van deze kamer, het breede uitzicht op het park, dit gedempt geschuifel van stappen en geritsel van papier, was mij meer vertrouwd geraakt dan het leven op de hoeve, waarin ik groot gegroeid was.

Er wachtte mij echter een verrassing. De heer kwam op me toe en met hem een heertje, dat ik in dit huis nooit gezien had. Wij werden aan elkaar voorgesteld, ik als hoofdboekhouder, de andere als een neef van den heer, die zich in zaken wenschte te bekwamen en op dit kantoor in de leer kwam. Hij zei dat zonder eenige geestdrift, met die nuchtere zakelijkheid die hem zelden verliet; maar toch meende ik in zijn stem, naast een weigere berusting, een zekere ontstemming te hooren, hoewel ik mij wel wachtte daar verder eenig belang aan te hechten.

Tot mijn eigen ongenoegen moest ik van meet af vaststellen, dat het heerschap mij niet beviel. Ik weet zeer goed dat er niet het minste gevoel van ijverzucht in het spel

was, maar de indruk dien ik van hem kreeg, was bepaald ongunstig. Wanneer ik vreemde menschen ontmoet, heb ik onmiddellijk van hen een bepaalden indruk. Ik weet niet waar de componenten van dit samengesteld gevoel moeten gezocht worden, maar het gebeurt zelden dat ik mijn eersten indruk, aan de hand van latere gebeurtenissen, grondig moet herzien.

Alleen zijn naam reeds, José, klonk mij onsympathiek toe. De buiging die hij maakte, kwam mij houterig en potsierlijk voor. Wel merkte ik dat hij keurig en voornaam gekleed was, maar hij was eerder klein en daarbij graatmager, zóó dat hij den indruk wekte een kind te zijn, dat kleederen van een volwassene te dragen kreeg.

Hij kon iets jonger zijn dah ik, schoon zijn aangezicht den schijn niet droeg dien men van jeugd verwacht. Zijn bleekgele huid was onfrisch, met grauwe schaduwen rond neus en slapen, en als hij den mond opende om te spreken, kwamen zijn vuilgele tanden, die breed uit elkaar gegroeid waren, dreigend vooruit. Ik moest denken aan den menscheneter, die in de sprookjes van mijn kinderjaren als een verschrikking leefde. Met speelsche ironie bezag ik zijn magere, als grijpklauwen gespannen handen, en zijn onaangename, krakende stem klonk mij in de ooren als een schorre heksenkreet. Ongetwijfeld waren al deze waarnemingen eenigszins gekleurd door den onsympathieken indruk, dien zijn eerste verschijning op mij gemaakt had, maar van zijn blik, zijn scherpe oogen, mocht zonder eenige overdrijving gezegd worden, dat hij door lichaam en ziel sneed. Meer nog. Ik las ooit hoe de blik van sommige slangen kleine dieren zóó vermag te verlammen, dat alle vlucht onmogelijk is. Iets dergelijks kon geschieden wanneer zijn oogen, doordringend en koel, op iemand gevestigd waren.

Ik drukte hem de hand, - die koel, haast klammig was, -

wij zouden in dezelfde kamer werken en in zekeren zin zou hij voor vele zaken, die het kantoorwerk betroffen, op mij aangewezen zijn. Ik beloofde den heer zijn opdracht naar beste vermogen te vervullen.

Het was geen ondankbare taak, naar ik spoedig ondervinden mocht. De jonge man had ongetwijfeld goede scholen bezocht en ik had dra de overtuiging, dat hij zijn tijd niet verspild had. Zijn zakenkennis was niet gering en zijn algemeene ontwikkeling van dien aard, dat de aanpassing aan de werkzaamheden op het kantoor slechts een kwestie van tijd kon zijn.

Ik herhaal het: hij was een dankbare leerling, niet omdat hij mij op de eene of andere wijze ook maar eenige dankbaarheid betoonde, maar niets van wat hem werd gezegd, geraakte verloren of vergeten; het was niet noodig hem tweemaal dezelfde zaak uit te leggen; hij kon aandachtig, zwijgend luisteren, en wanneer hij knikte, moest aan de aangelegenheid geen woord meer verspild worden. Ik voorzag den tijd reeds, dat ik hem niets meer zou kunnen leeren.

Op kantoor zaten wij haast naast elkaar; de woorden die gewisseld wrerden, betroffen alleen de zaak. 's Morgens werd de koele groet gewisseld, 's avonds onbewogen goedenavond gewenscht. Wanneer ik den jongen heer in de stad ontmoette, lichtte hij den hoed met beheerscht gebaar; niets op zijn aangezicht wees er op, dat hij mij beter kende dan een toevalligen voorbijganger.

* * *

Heel den zomer hadden wij den lammen jonker gezien, liggend in zijn ruststoel onder de boomen, of in de schaduw die de reizende zon doorheen de uren over het grasplein schoof. Van mijn plaats in het kantoor kon ik de minste van zijn bewegingen volgen. Meestal lag hij roerloos, en

ik kon niet zien of hij misschien sliep, dan wel alleen met de oogen den tragen gang van de wolken naging, de snelle vlucht van een vogel, of dit verrukkelijk spel van het wisselende licht op de boomen, het gras en de bloemperken. Af en toe hief hij de hand en greep naar het boek dat naast hem lag; hij las maar korten tijd, legde dan het boek terug weg. Was hij moe? Of sloot hij alleen de oogen om te sterker zijn bespiegelende aandacht te kunnen wijden aan de wijsheid, die het boek hem leerde?

Met het naderen van den herfst zagen wij hem min en minder verschijnen in den tuin; wanneer de mist maar laat optrok en eerst tegen den middag de zon aarzelend boven de boomen steeg, genoot hij van die stille uren en was hij rust in de groote rust van zacht geteemst licht, kleurende blaren en verstilde zon. Maar bij de eerste schemering was zijn plaats reeds lang ledig. Wanneer de regen van de kale boomen droop of de stormwind in de magere kruinen batavierde, lag de tuin verlaten.

Wij wisten dat het den jonker niet goed ging, en zoo verwonderde het mij niet, wanneer de heer me op een Novemberavond zei: ‘De artsen schrijven hem een dringend verblijf te Spa voor. Misschien kunt ge hem met de auto naar ginds brengen?’ Ik stemde dadelijk toe, het kon morgen reeds geschieden, en de breede achterbank kon best met kussens en dekens tot een passend rustbed omgevormd worden.

De heer luisterde verstrooid; andere gedachten hielden hem bezig. Maar hij knikte, en toen hij mij verliet, zei hij: ‘Misschien kan ook Agnes mee; zij verlangt er naar haar vroegere meesteressen terug te zien, en het ligt op den weg.’

Ik kreeg 's avonds nog alles klaar en 's anderen daags reisden wij af. November, maand van mist en regen, had ons met een uitgelezen dag bedacht. Er was zon, en de wind was

ter rust gegaan. Wanneer wij vertrokken, kwam de heer ons goede reis toewenschen; ik meende in zijn stem een verlangen te hooren en op zijn aangezicht geheimen kommer te lezen. Maar zijn stem koesterde als hij zei: ‘Agnes!’ Op het laatste oogenblik, wanneer de auto de groote dreef inschoot, kon ik een vage gedaante tusschen de boomen bespeuren, en ik moest onwillekeurig glimlachen wanneer ik Spitsmuis herkende.

Aanvankelijk werd geen woord gesproken. Bij een autotocht overweldigt in den beginne de op u geluidloos toeglijdende wereld, met de verrassingen van snel wisselend licht en donker; het is maar nadat de gulzige oogen tot verzadigens toe van deze volheid gedronken hebben, dat de bezinnende geest boven de wateren stijgt en de eerste woorden gesproken worden.

Het is dan dat de jonker naar den reisweg vroeg. Ofschoon zijn stem gewoon klonk, - iets scherp en iets prikkelend, maar toch gedempt, want de ziekte had aan hem gevreten, - meende ik er een verlangen in te hooren, en hem antwoordend, voegde ik er aan toe: ‘Maar wij kunnen gerust een anderen weg nemen, wij hebben tijd te over en de banen zijn overal goed.’ Het was of hij mij dankbaar was om die woorden, want op dit scherp geteekend aangezicht met den spitsen neus en de magere, bloedelooze lippen, leefde een glimlach die inwendig geluk verried. Hij lag geruimen tijd stil, en dan vroeg hij of ik de reis zoo regelen kon, dat de weg zou voeren langs het Brabantsche heuvelland. Er lag zoo'n deemoedige onderdanigheid in zijn stem, zoo'n ingehouden ontroering, dat ik niet vragen kon.

Zonder naar hem om te zien, teekende ik den reisweg uit, en de namen van steden en dorpen klonken warm en vol als een lied, wapperden als vlaggen. In het rugspiegeltje kon ik zijn aangezicht zien en de stille aandacht waarmee

hij naar mij luisterde. Wanneer ik zweeg, knikte hij in gedachten, maar sprak geen woord.

Naast mij zat Agnes en ik kon haar handen zien, den ring aan haar vinger en, vager, de lijn van haar gestalte. Maar ik voelde haar aanwezigheid, die mij rustig maakte en rijk aan een geluk, dat ik in woorden niet zou kunnen zeggen hebben.

De Kempen verlatend, en dit rustige landschap van vlakke velden, roerlooze bosschen en oneindige hemelen, ging het glooiende Hageland voor ons open en dra bereikten wij de Brabantsche heuvelen, de malsche ruggen, waar de zwartbruine akkers onder den helderen hemel lagen, breedgolvend naar den einder toe.

'Trager, trager!' hoorde ik den jonker fluisteren. Ik zag zijn gierige oogen, die het landschap met gespannen aandacht verteerden. Wanneer ik omkeek, werd zijn aangezicht plots mild en hij zei, met iets van een kind in zijn stem: 'Hier is mijn geboortestreek!'

Hij noemde de namen van de dorpen, de gehuchten, en er waren huizen die hij herkende; en soms riep hij een naam, als een mensch langs den weg bleef staan, omkeek en ons nastaarde. Ik moest onwillekeurig glimlachen, maar wanneer ik het aangezicht van Agnes zag, met den ernstigen, haast smartelijken trek om den gesloten mond, was het of iemand me naar de keel greep.

In den vroegen namiddag hielden wij stil in een klein provinciestadje, waar wij een lichten maaltijd namen. Plots vroeg de jonker hoeveel tijd we noodig hadden om tot in Spa te geraken. Hij luisterde aandachtig naar mijn berekening, en na een aarzeling vroeg hij, haast smeekend: 'Kunnen wij dezen weg nog eens overdoen? Alleen dit laatste uur?' Misschien wachtte ik wat lang met mijn instemming, want alsof hij mij moest overtuigen, drong hij aan: 'Hier heb ik als kind gespeeld...'

Wij reden denzelfden weg en er was geen die een woord sprak. Wanneer ik even van den weg opkeek in het rugspiegeltje, zag ik het magere aangezicht van den lammen jonker, door tranen overstroomd. Hij maakte geen enkele beweging, alleen zijn oogen volgden de lijn van dit landschap, de buiging van een heuvel, den rug van een hoevedak. Wanneer het begon te donkeren en ik verplicht was de lichten op te steken, kon ik hun matten schijn zien glimmen in de tranensporen op dit aangezicht, dat was als dit van een kind.

's Avonds, wanneer de jonker in het hotel bezorgd was en Agnes mij goedennacht wenschte, zei ze ongevraagd: ‘Hij zal dat niet meer terugzien...’ En ik begreep dat deze reis een afscheid geweest was.

Wij vertrokken 's anderen daags; het afscheid was kort, haast koel, en het scheen of de jonker zich schaamde om de ontroering, die hem den vorigen dag overweldigde. Zijn blik was afwezig; zijn hand lag koel in de mijne, en het scheen mij dat hij lichtjes grinnikte wanneer ik, om iets te zeggen, gewaagde van het voorjaar en de gezondheid, die deze stad en haar beroemde geneesheeren hem zouden brengen. ‘Zij zullen hun best doen, zij hebben geld geroken...’ Misschien bemerkte hij dat zijn spot Agnes pijn deed, want zachter voegde hij er aan toe: ‘Mirakelen zijn de wereld niet uit...’

Wij reden zwijgend door dit stille land. Er was het doffe gezoem van den motor, de nauw merkbare slag van dit gonzende hart; maar ook de spanning van het inwendig gevoerde gesprek tusschen zwijgende menschen, en het verraste mij niet wanneer Agnes ongevraagd zei: ‘Hij zal zeer eenzaam zijn...’

Mijn gedachten verwijlden bij den zieken jonker, en hoewel jeugd, die vaak hard is en ongevoelig maakt voor ziekte en

ouderdom van anderen, mijn deel was, besefte ik scherp de armoe en de doffe vertwijfeling van dezen eenzame. Een groot medelijden maakte mij mild.

Agnes verhaalde; het was of zij mijn gedachten geraden had. De jeugd van dit rijke-menschenkind gleed voor mij open. Hij was nooit ziek geweest; naar lichaam en ziel harmonisch gebouwd en gegroeid, omdat het leven hem alles bood, had hij het vroegtijdig overlijden van zijn moeder niet zoo scherp gevoeld. Het ruischende leven lokte en hij was een uitverkoren kind. Zijn schitterende studiën lieten in hem een geleerde vermoeden, evengoed als zijn velerlei aanleg hem naar den weg van de kunst stuwde. Hij had vrienden, die in hem den profeet zagen; hij bereisde landen en volken, en gierig dronk hij aan al wat schoon en zeldzaam was. Lijk de schitterende verschijning van een komeet, zoo was zijn opgang. Een jachtongeval, ruggegraatsbreuk en hersenschudding, brak dit leven. Na jarenlang lijden en vergeten strijd zegevierde het leven, maar het was of nog alleen de geest leefde in dit ellendige lichaam, een helle, zuivere vlam boven dit jammerlijk puin. Eenzaam door zijn gedwongen afzondering, had bitterheid zijn gemoed vergiftigd en ging zijn armoe schuil onder vaak bijtend sarcasme. In die jaren van gedwongen rust was de liefde tot de planten in hem gegroeid en zoo kwam het, - ach ja, ik herinnerde mij nu wat hij over de gentiana gezegd had, en hoe zijn anders koele oogen schitterden wanneer hij mij naar dat geheimzinnig, verborgen groeiend kruid vroeg.

Zij zei dit alles met zachte, meevoelende stem; er rilde een nauw verborgen teederheid achter die woorden en zoo groeide tusschen ons dit milde begrijpen, dat menschen naar elkaar doet buigen. De lange stilten hadden hun eigen leven.

Ik weet niet hoe ik er toe kwam om over mijn eigen jeugd te verhalen. Ik zag geen aanleiding om dit te doen; maar er was een drang in mij, die mij zacht stuwde, zoodat ik niet weerstaan kon. Wat ik mij nog herinneren kon, was alles vol eenvoud en vrijwel van alle belang ontbloot. Welke aandacht verdient het beekje, dat door de beemden slingert, nauw beroerd door speelschen wind? Het is niet veel, maar in zijn gladden waterspiegel staan de hooge lucht en de oneindige hemelen geteekend, scherp en zuiver als in het diepste bergmeer. Mijn kleine vreugden en stille verdrieten groeiden in het raam van mijn leven tot groote innigheid, en met diepe verteedering boog ik mij over dit kind en zijn in de diepte bewogen leven.

Agnes stelde geen vraag, luisterde zwijgend naar mijn verhaal. Soms zweeg ik, en dan meende ik haar stem te hooren en ik glimlachte. Dan ging ik weer verder. Niets verzweeg ik, en ook de geringste draden kregen hun kleur en plaats in het patroon van dit weefsel.

Kort na den middag bereikten wij de oude kostschool. Agnes verlangde dat ik mee zou binnengaan, hoewel ik mij hiertegen verzette. Misschien raadde zij de oorzaak van mijn weigering, want zij bloosde plots en dit verwarde mij. Wanneer zij, met een beslistheid die ik bij haar niet kende, beval, moest ik wel toestemmen.

Terwijl zij bij haar vroegere meesteressen vertoefde, leidde een oude Zuster mij rond. Dit oude klooster zegde mij niet veel. Hoe kon ik, die gegroeid was in hei en bosch, onbekneld door muur of grens, de ongestoorde stilte, de haast verstarde rust van deze gangen, kamers en binnentuintjes smaken? Een klamme kilheid woei mij tegen, de fluisterstemmen van de buigende Zusters deden mij onaangenaam aan, en ik moest moeite doen om mijn aandacht op het kwijnende gesprek te vestigen. Ik kon bezwaarlijk

mijn opluchting verbergen als de zware kloosterpoort achter mij dichtviel.

Korten tijd daarop kwam Agnes; instappend keek zij nog eenmaal om en aan haar onverschilligen blik zag ik, dat dit een afscheid voor langen tijd was.

De avond was haast onmerkbaar gevallen en er bleef nog een heelen afstand af te leggen. De witte lichtbundels van de phares gleden over den donkeren weg en een onbekende wereld lag vóór ons open. Het werd een zwijgende rit door den nacht.

Het was laat wanneer wij de laatste dreef insloegen; reeds kon ik het knarsen van het grint hooren, en mijn volle aandacht was gewijd aan de trap die ik bereiken moest, toen ik plots, bij den laatsten draai, wanneer het felle licht langs den donkeren tuin scheerde, iemand zag die uit het huis van den tuinman kwam, een oogenblik aarzelde aan het poortje en dan gebogen, achter de struiken, vluchtte. Ik kende die gestalte, dien gang, - wat deed Fiene zoo laat in het tuinhuis?

Ik had den tijd niet om een antwoord te zoeken op die vraag. De breede trap scheen naar ons toe te schieten. Geruischloos stopte de auto. Wanneer ik de deur opende en uitstapte, hoorde ik een stem in het donker, een knagende, piepende muizenstem: ‘Ma chère, wij hadden u met het daglicht verwacht. Past het wel...’ Haar plotse zwijgen liet meer vermoeden dan woorden hadden kunnen zeggen, en ik wist al te goed wien dit laatste gold. Maar ik beheerschte mij, ook dan als Spitsmuis langs mij heentrippelde, een spookachtige verschijning in het melkwitte licht, en voor Agnes opende.

Ik boog en verbeet de plotse woede die in mij oplaaide. Agnes ging zwijgend voorbij; een oogenblik scheen het of zij aarzelde, maar dan stapte zij met Spitsmuis zwijgend de trappen op, zonder eenmaal om te zien.

Nadat ik de auto in de garage had gevoerd, trok ik het park in. Het was al laat, maar ik wist dat ik geen rust zou vinden. Onder de hooge boomen, in den donkeren nacht, was mijn stap het eenige geluid. Ik kon de sterren zien en in dit vage licht, dat in de donkerste nachten leeft, de grauwe silhouet van het kasteel. Eén venster was verlicht en ik wist wie bij dit rustige licht nog wijlde. Verlangen maakte mij onrustig, en in de hoop den tuinman nog aan te treffen, sloeg ik den weg in naar het tuinhuis.

Er was geen licht, maar de deur stond tegen. Ik trad binnen, tastend mijn weg zoekend. Ik riep den tuinman en ik schrikte op wanneer ik zijn stem naast mij hoorde. Het was geen vriendelijk geluid.

Ik wist hoe ik licht moest maken, ik had het vroeger reeds menigen keer gedaan. Als mijn oogen, een oogenblik verblind door den schijn, weer zagen, keek Leonard mij aan, met starren blik. Hij zat aan de tafel, het hoofd rustend in zijn handen, en van wat mij vroeger bekoord had in dit aangezicht, vond ik niets terug.

'Wat komt gij doen?' vroeg hij en zijn stem was barsch, vol onrust. Ik kon niet antwoorden; misschien had hij gedronken, ik zag de flesch staan en twee roemers. Beseffend dat ik hier ongelegen kwam, en vreezend te moeten ervaren wat ik schuw vermoedde, ging ik heen. Aan de deur hoorde ik Leonard rechtstaan. Ik wachtte op wat hij zeggen zou, maar hij zweeg, en in zijn oogen groeide een radeloosheid die mij ontstelde. Ik had die oogen nog gezien; opkijkend vond ik het portret van de jonge vrouw niet, het hing omgekeerd tegen den wand.

* * *

Zoo rustig als de rit door den nacht geweest was, - hij leefde in mijn herinnering als een droom, - verteerde onrust

mij de volgende dagen, zonder dat ik hiervoor een bepaalde oorzaak kon aangeven. De heer was vriendelijk voor mij en het werk op het kantoor had zijn gewoon verloop. Ik verdacht Spitsmuis van allerlei plannen, die te mijnen ongunste moesten uitvallen. Ook mijn gezel op het kantoor, José, vertrouwde ik niet; zijn correcte koelheid en geheimzinnige geslotenheid wekten mijn argwaan, te meer daar ik bij meer dan een gelegenheid hem in druk gesprek met Spitsmuis, in de lanen van het park of op de bank bij de trap, gevonden had. Soms kwam het me voor, dat al deze onderstellingen van allen grond ontbloot waren en dat mijn verbeelding mij parten speelde, maar dit stilde mijn onrust niet.

Eenmaal Fiene, de binnenmeid, ontmoetend, bekeek ik haar langer dan zulks gewoonlijk het geval was. Zij bleef staan, en uitdagend onder mijn blik spotte ze: ‘De meid is ook nog een knipje waard? Wie met dames op tocht is en 's nachts thuiskomt...’

Mij trof haar vinnige stem, en ik antwoordde niet. Zij drong naar me toe, fluisterend: ‘Waarom? Zal ik maar goed zijn om...?’

Ik vermoedde wat ze zeggen ging en onderbrak haar: ‘Zwijg!’ Uitdagend stond zij voor mij, het jonge lichaam gestrekt, en haar oogen verteerden mij. Er was een rijpheid over haar, de gevulde, vochtige lippen, de geheven borst, die mij verwarde. Ik vluchtte en hoorde den doffen vloek dien zij mij, als een kreet van vertwijfeling, achterna slingerde.

Den volgenden Zondag bleef ik in de stad, zocht een kennis op, maar in den vroegen namiddag zat ik al op mijn kamer, voor het venster, van waaruit ik de binnenkoer en het park kon overzien. Er lag een boek open vóór mij, maar ik gunde het geen aandacht. Het werd avond, en ik had niemand gezien.

De volgende week werd het een marteling; mijn rust was

heen. Zelfs wanneer ik op het kantoor zat, gebogen over briefwisseling of boekhouding, kon ik mijn aandacht niet vestigen, en bij herhaling vergiste ik mij, of gaf antwoorden die den heer in 't eerst deden glimlachen, daarna verwonderd deden opkijken. Hij vroeg mij of ik mij niet wel te pas voelde, en slechts stotterend kon ik hem antwoorden.

Den volgenden Zondag ging ik nog niet naar huis; ik had een briefje voor moeder meegegeven, drukke bezigheden voorwendend, die mijn afwezigheid moesten verontschuldigen. Dien dag was er feest bij den heer. Auto's stonden in de dreven, ik zag de gasten op de breede trap. Eens meende ik een groepje te herkennen, Agnes, Spitsmuis en José. Geen stem bereikte mij, ik kon mij vergist hebben. Ellendig ben ik dien avond naar Leonard gegaan. Ik stond voor een gesloten deur en toch was ik er zeker van, door de spleten van de luiken licht gezien te hebben, hoewel alles nu in het donker lag. Er kwam geen antwoord op mijn kloppen, maar ik had geluid gehoord, klirren van glazen en onderdrukt gegichel. Ik ben van armoe teruggegaan. Wanneer ik 's anderen daags Fiene ontmoette, kwam het me voor dat zij mij spottend aanstaarde, maar ik vertrouwde mijn eigen oogen niet meer.

Toen in de week, op een avond, mijn broer Ben vóór mij stond, begreep ik dadelijk wat hij kwam doen, en toch zei ik, schijnbaar onverschillig: ‘Zoo? Toch niets bijzonders?’ Hij knikte traag; hoewel nog jong, had hij reeds die trage, bedachtzame wijze om het hoofd te schudden, die menschen uit de hei zoo eigen is.

Ik kon zijn gedachten zien werken en bemerkte hoe het hem moeite kostte, de leugen te zeggen die zijn werkelijk opzet moest verbergen. ‘Ik moest in de stad zijn, en kwam dan maar eens aan.’

Hij was nooit hier geweest en in de week had hij geen tijd

om kennissen te bezoeken. Ik had hem dit vlak in het aangezicht kunnen zeggen, maar waartoe zou het gebaat hebben? Hem open aankijkend, vroeg ik hem op den man af: ‘Is er iets met moeder, of met de hoeve, of met de kleine mannen?’

Hij sloeg de oogen niet neer, rilde niet eens. ‘Moeder weet niet dat ik hier ben,’ zei hij en dan boog hij het hoofd. Hij zat vóór mij, de ellebogen op de knieën, de handen in elkaar, gebogen, en begon dan te spreken. Het klonk als een verhaal dat hij mij moest doen, en op de rustige wijze, die hem eigen was, nam hij daar zijn tijd voor. Maar in dat schijnbaar onbewogen relaas droeg elk woord, en achter die woorden brandde een vuur, waarvan de gloed mij verwarmde. De akkers en de harde arbeid, waar hij alleen vóór stond. Wat is er met meisjes te doen? En de eerstvolgende jongen was nog een kind. En de dieren, het wel en wee van dit bedrijvige leven, dat alle dagen vult. Hij kende zijn kracht, maar het kon zwaar worden, en wat hij op zijn schouders genomen had, liet hij niet graag liggen.

Als hij zweeg, wist ik dat hij de vraag niet zou stellen. Hij had ze reeds gesteld en ik kon niet antwoorden. Het was een felle bekoring, en misschien onwetend, had hij mij zoo verlokt, dat het verlangen naar hei en bosch, naar moeder en de warme gezelligheid van den heerd, naar den arbeid op den weigeren akker, mij pijnlijk ontsteld had. Een oogenblik kwam de lust in mij op, recht te staan en hem te zeggen: ‘Kom, ik ga mee naar huis!’ Maar ik miste den moed tot deze beslissing, en als hij zweeg, en na lang zwijgen naar mij opkeek, zei ik zoo onverschillig mogelijk: ‘Ja, het valt niet altijd mee...’

Hij keek mij aandachtig aan, als hij vóór mij stond, als wilde hij dieper in mij schouwen. Maar wij bleven voor elkaar gesloten, en hij ging, zwijgend, zooals hij gekomen was.

XIII.

MET NIEUWJAAR ZAG IK AGNES. ARM IN ARM MET Spitsmuis ging ze de trap aan de binnenkoer af. Het had gevroren en in den vroegen morgen stonden de boomen rijkbetooverd in het koele licht van de winterzon. Voor Spitsmuis was dit geen tijd voor een wandeling, en ik vroeg mij af waar zij wel heengingen. De wereld was groot; konden zij niet hierheen komen, er brandde een gezellig vuur op mijn kamer en de trap was niet te hoog? Ik stelde me dit bleeke aangezicht van de juffer voor, waar de kou aan geknaagd had; misschien kon ze wel glimlachen als ze hier binnenkwam en mijn boeken zag, de prenten aan den muur, den gloei van de kachel.

Motorgeronk bereikte mijn oor. Een kleine, blauwe wagen hield stil aan het terras. José stapte uit. Hij ging op de dames toe en groette buigend. Het geluid van die stemmen bereikte mij, maar ik kon geen woord verstaan. Spitsmuis en Agnes stapten in, daarna José. De motor zette aan, de kleine blauwe wagen verdween in de dreef. De wereld lag rustig, de boomen stonden als in een sprookje getooid, in mijn kachel leefde het vuur met donker gegons. Nooit heb ik me zoo alleen gevoeld.

Ik heb den kleinen, blauwen wagen zoo menigen keer ge-

zien, den buigenden José, Spitsmuis en Agnes, dit gezelschap, dat in mijn oogen, in mijn verbeelding, tot een gesloten geheel was gegroeid. Agnes was een beloofde land, dat ik niet vermocht te bereiken. Als een schaduw vergezelde haar de oude, verschrompelde freule, onvermoeibaar. Op het kantoor zat José tegenover mij, maar de enkele woorden die wij met elkaar wisselden, gingen niet verder dan de zaken die op dit oogenblik behandeld werden. Tevergeefs trachtte ik in die oogen te lezen, achter dit voorhoofd den verborgen gedachtengang te raden. Hij bleef voor mij gesloten, ik bestond voor hem niet.

Hij was schrander, en mettertijd kostte het hem ook moeite zijn groeiende heerschzucht te verbergen. Waar hij aanvankelijk aandachtig toeluisterde en er zich bij beperkte de opdrachten van den heer uit te voeren, waagde hij het later zijn meening, zij het dan ook aarzelend, te uiten en wel op zulke wijze, dat de heer ze niet onopgemerkt kon laten voorbijgaan. Op den duur drong hij zich op, op het randje van het brutale af, wat af en toe een tamelijk heftige reactie van den heer voor gevolg had. José drong dan niet aan, het scheen hem te voldoen dat hij zijn meening gezegd had; het was alsof hij wist dat het zaad gezaaid was, op de ontkieming kon hij wachten.

Aan velerlei teekenen ervoer ik, dat Spitsmuis haar verren neef door dik en dun steunde, stuwde en opdrong. Hoe meer Postuurke op den achtergrond verdween, hoe scherper Spitsmuis op den voorgrond trad, en ik kreeg stilaan den indruk, dat zij in dit huis de draden van het leven in handen had en alles naar haar wensch of gebod verliep.

Het ging naar het voorjaar toe, wanneer op een avond, nog laat over mijn werk gebogen, geluid van stemmen mij bereikte. Het was niet het rustige, doffe gegons, gedempt door wand en gang, maar korte, driftige uitroepen en een haast

krijschende vrouwenstem. Het duurde geruimen tijd en het stoorde mij bij mijn werk, hoewel ik niet de minste moeite deed om te verstaan wat geroepen werd. Op de donkere mannenstem volgde telkens, scherp, haast gillend, het geluid van de vrouwenstem, en deze laatste kwam mij voor deze van Spitsmuis te zijn. Wanneer dan een stilte viel, weerklonk plots de harde slag van een toegeworpen deur en driftige stappen naderden in de gang naar het kantoor.

Als de heer vóór mij stond, moest ik niet vragen of hij in den twist betrokken was. Zijn aangezicht zag hoogrood en aan de slapen lagen de kronkelende aders gespannen. Ik zag dat zijn handen beefden wanneer hij op den tafelrand steunde, al deed hij dan ook nog zoo'n moeite om zich te beheerschen. Vreezend dat hij mij in vertrouwen zou kunnen nemen, boog ik terug over mijn werk, met eenigen angst wachtend op zijn stem.

Geruimen tijd stond hij over de tafel gebogen en ik voelde zijn blikken op mij. Dan stond hij recht en ging traag naar het venster. Het was helledonker buiten, en toch staarde hij door de ruiten, maar zijn oogen waren naar andere dingen gekeerd. Wanneer hij zich omkeerde, keek hij mij lang aan en zei dan: ‘Het kan zijn nut hebben de firma's, waar wij de laatste contracten mee gemaakt hebben, persoonlijk te bezoeken.’

Met eenige verbazing keek ik hem aan. Kon hij de firma's in het buitenland, - Frankrijk en Italië, - bedoelen? Hij ontnam mij mijn twijfel met te zeggen, dat ik moest trachten een reisplan op te maken, in het voorjaar moest een reis per auto ook haar bekoring hebben. Sprakeloos knikte ik; wat hij zeggen wilde, had ik begrepen.

Met zeer gemengde gevoelens bracht ik den avond op mijn kamer door. Als vanzelf lokte mij het vooruitzicht op een autoreis naar landen, die door lezing en schaarsch relaas

in mijn verbeelding leefden, getooid met al den luister van zuidersche weelde en verrukkelijk natuurschoon. Bergen en meren, de zee, de schitterende zon van de zuiderlanden, al dingen die mij, die zelden buiten de enge grenzen van dit kleine land geweest was, moesten bekoren.

's Anderen daags riep de heer mij bij zich. ‘Door omstandigheden gedwongen, moet ons vertrek spoedig geschieden. Op drie dagen kunnen onze papieren in orde zijn. Agnes gaat mee, ook een vriendin van haar. Misschien kunt ge vandaag nog naar huis gaan; wij zullen enkele weken wegblijven.’

Sprakeloos van verbazing luisterde ik toe. Ik kon niet gelooven wat ik hoorde, en na dit oogenblik spoelde een zoo groote vreugde mijn hart binnen, dat het mij haast pijn deed. Ik weet niet meer wat ik geantwoord heb, maar ik deed moeite om zoo weinig mogelijk te zeggen, want te veel woorden zouden mijn ontroering verraden hebben.

Thuis werd tamelijk onverschillig naar mijn mededeeling geluisterd, althans door Ben en moeder. De kinderen hoorden dat het naar Frankrijk ging, en naar Italië, het land van de appelsienen en van den paus. Ik moest plechtig beloven een vracht van de sappige vruchten mee te brengen, en mijn jongste broertje, - de hovenier, die thuis den tuin in orde hield, - vroeg mij zoowaar om een boompje. Maar de meest onzinnige vraag zou mij nog niet verrast hebben, en ik was bereid alles te beloven, en ook bereid al deze beloften te houden. Heel de wereld kwam mij voor als een huis vol schoone dingen, waarover ik rijkelijk kon beschikken om mild te deelen. Al wat ik zag en hoorde, voelde, was schoon en goed, en in den eenvoud van mijn hart hield ik al de menschen zooals ik mezelf voelde. Nooit, zelfs als kind niet, had ik mij zoo volmaakt gelukkig gevoeld.

Ben, mijn broer, lu[is]terde gesloten naar mijn woorden, en toen ik gedaan had, stond hij op en ging zwijgend buiten. Op zijn aangezicht kon ik noch verrassing, noch spot zien, en een oogenblik deed zijn ingekeerdheid tegenover mijn mededeelzaamheid mij pijn, maar zijn zwijgersaard kennend, zette ik mij daar spoedig overheen. Moeder glimlachte alleen bij mijn geestdriftig relaas; er was niets neerhalend in dien glimlach, zij was verheven boven onze vreugden en onze verdrieten, en haar oogen waren mild, begrijpend. Zij vroeg alleen: ‘Hoe lang gaat gij wegblijven?’ Ik kon niet antwoorden, het zou toch te lang voor haar zijn.

Ik had mijn tijd noodig, de wagen moest in orde gebracht worden voor de verre reis, en op het kantoor had ik enkele bundels klaar te maken. José antwoordde kort, haast bits op de enkele vragen die ik hem stelde, en koel, bijna dreigend, doorboorden mij zijn oogen.

's Anderen daags in de vroegte stond ik met de auto klaar op het gestelde uur. De nieuwe koetsier bracht de pakkage aan. Stipt, zooals hij altijd was, kwam de heer aangestapt. Hij groette verstrooid, keek even naar de pakkage en nam zijn plaats in. Wanneer hij mij teeken deed om aan het stuur te gaan zitten, gehoorzaamde ik zwijgend. Als ik dan, aan het stuur zittend, wachtend naar de trap uitkeek en daarbij zijn blik ontmoette, schudde hij geprikkeld het hoofd en beet: ‘Agnes gaat niet mee! Wij reizen alleen af!’

Ik kende hem als evenwichtig van humeur en de toon van zijn stem verraste mij, haast zooveel als zijn mededeeling. Ik moet hem een oogenblik niet begrijpend aangestaard hebben, want hij maakte een driftige beweging, die mij tot bezinning bracht; buigend om mijn ontroering te verbergen, zette ik den motor aan.

Wat zal ik over deze reis verhalen? In mijn geheugen ligt

de herinnering geborgen als een rijke schat. Wij hebben landen en volken gezien, de bevallige heuvelen met donkere bosschen bekroond, of rustig gestrekte akkers onder de groeiende lentezon. Door wouden, waar het leven verrees in het mirakel van bottende bladeren; de verrassing van lachende dorpen en bedrijvige stadjes, een heldere beek langs den weg, hooge popels tegen de heldere lucht, en tegen avond, in het vluchtende westen, de glorieuze brand van de zon. In mijn verbeelding leven de bergen nog en de ongenaakbare spitsen met de oneindige sneeuw, hard en koel geteekend tegen de lichtgroene avondlucht; de donkere bosschen die met sprongen naar de toppen rukten en gaandeweg versaagden; de huppelende bergstroom en het gonzende water, dat ons in den nacht niet verliet. En meer naar het zuiden, de weelde van zon en bloemen die ons, noordelingen, dronken maakt van licht en van kleur. De verrukkelijke lente, overdadig en paradijselijk schoon, zooals nooit een lente bij ons ontlook, kwam ons bij elken rit nader en telkens voller en rijker, beangstigend in deze overdaad. Ik was jong en stond weerloos.

En toch was deze vreugd niet onvermengd. Ook bij den heer merkte ik de innerlijke onrust, waarvan ik de oorzaak raadde. Waar hij, wat de zaken betrof, geen geheimen voor mij had, ontweek hij angstvallig elke gelegenheid om over Agnes te moeten spreken. Den eersten avond na ons vertrek, wanneer hij zijn innerlijke kalmte nog niet herwonnen had, uitte hij zich schamper over Spitsmuis, en voor zoover ik kon verstaan, moest zij er de oorzaak van geweest zijn dat Agnes deze reis niet meemaakte. Later zweeg hij er over, en ik waagde het niet eenige zinspeling te maken. Maar tusschen ons leefde iets, dat het genot van deze reis bedierf, en bij al de schoonheden die ons over-

weldigden, was die eene gedachte aanwezig. Ik vroeg: ‘Waarom is zij niet hier om dit te zien?’ In zijn oogen las ik het zelfverwijt: ‘Waarom heb ik toegegeven?’

De reis had langer kunnen duren, wij hadden met geen enkel ongeval af te rekenen gehad, en de wijze waarop de verschillende ritten gekozen waren, spaarde ons alle uitputtende vermoeienis. Wij werden overal met verrassing, maar tevens met ongeveinsde hartelijkheid ontvangen en meer dan eens moesten wij ons losrukken. En toch slaakte ik een zucht van opluchting, wanneer de terugreis aangevangen werd. De heer scheen mijn verlangen te deelen, en ik herinner mij nog duidelijk hoe wij, midden in dit land van verrukkelijke zon, overweldigende weelderigheid van groen en bloemen, dat Italië in het voorjaar is, van de hei spraken en de magere dennenbosschen bij de bleeke zandheuvels. Daarover spraken wij; maar wat het hart verlangde, werd verzwegen.

De terugreis geschiedde snel, het was half Mei toen wij terug thuis waren. De eerste vlier bloeide, de geur van de azalea's tegen den parkrand kwam ons te gemoet in den avond. Er was licht aan al de vensters van het kasteel, maar niemand kwam ons tegen, onze komst was trouwens niet aangekondigd. Norsch stapte de heer uit den wagen. Reeds was hij een paar stappen weg, wanneer hij zich omkeerde en mij zei: ‘Breng den wagen weg en ga dan naar huis. Morgen in den vroegen namiddag verwacht ik u.’ Hij zweeg een oogenblik, als moest hij zich bezinnen. Dan zei hij schamper: ‘Voor ons is deze blijde inkomst niet!’ Plots kwam hij terug bij de auto, greep een paar valiezen en vroeg: ‘Help me dragen, het overige kan straks gehaald worden.’ Wij stapten traag de trappen op, gingen over de binnenkoer. Gedempt kwam de magere melodie van een piano tot ons. Heller werd het licht. Aan

het venster bleef de heer staan, zette zijn valies neer en boog naar de ruiten. Ik kon niet nalaten in de helverlichte zaal te zien. Er waren draaiende paren, ginder zat iemand aan de piano, waarachtig Spitsmuis! Een koppel gleed in danspas voorbij het venster, ik had Agnes en José herkend. Ik hoorde den heer vloeken, dan een slag van de deur en een wilde stem. De piano viel stil. Ik kon het niet dragen en ging.

In de keuken verraste ik Fiene, de binnenmeid, die al zingend, met een stoel in de armen, rondzwierde. 'Ge doet me verschieten,' hijgde ze, en ik zag haar oogen schitteren. Ze moest mijn stomme verbazing gezien hebben, want spottend wierp ze mij toe: 'Kijk, daar staat hij, droogstoppel en azijnman. Dan heeft de oude juffrouw het wat beter voor, laat het jonge volk leven. Hier, schoone heilige, is het geen zonde dat ik een stoel moet omhelzen?'

Zij schoof den stoel naar de tafel toe en greep mij onverhoeds vast. Een paar stappen kon zij mij meesleepen. Maar dan rukte ik mij los, en voor mijn dreigende hand vluchtte zij schaterlachend naar den hoek. Nu zag ik eerst Lisa, de keukenmeid, die alle moeite deed om het niet uit te proesten. Willens nillens moest ik glimlachen, hoewel bitterheid mij vervulde, en zonder een woord te spreken, ging ik heen.

Wat weerhield mij hier nog? Op mijn kamer kroop de duffe geur van ingesloten dingen mij in den neus; ik zag mijn boeken staan, maar zij bekoorden mij niet. Ik hongerde naar andere spijs.

Er kwam een groot verlangen over mij naar huis, naar moeder, broers en zusters; een verlangen dat tevens zoet en wrang was, en met schaamte dacht ik er aan, dat ik mij op de reis vaak had moeten dwingen eenig teeken van leven te geven, want mijn hart leefde van een ander verlangen.

Ik haastte mij buiten de stad en eens de huizen voorbij,

kwam alles wat mij vertrouwd was mij te gemoet met een tot dan nooit gevoelde kracht. Er was het zachte licht van de jonge maan, en boomen, hagen en de roerlooze venplassen leefden van dit geheimzinnig licht. Het was of de boomen, de gestrekte akkers, de grauwe heipanden naar mij toebogen en fluisterden: 'Hier zijn wij!' Aan den draai van den zandweg gloeide een bloeiende bremstruik, mijn hand ging streelend over het gladde loof. Het waren vrienden die mij begroetten. Mijn stap was licht, ik zou kunnen zingen en terzelfder tijd kunnen schreien hebben. Boven de vlakte rees de groote beuk, zwart in dit melkwitte licht, en achter de verre boomen leefde het licht aan een der vensters van de hoeven. Het kruis van den molen stond reusachtig geteekend op den veloeren hemel, en het dorp naderend, bereikten zingende stemmen mijn oor; nu zongen de jongens en de meisjes bij de meikapel.

Dit was mijn jeugd, dit was mijn thuis. Nooit had ik zoo gevoeld dat ik uit dezen grond was gegroeid, aan deze dingen geketend en gekluisterd lag en dat al het andere... Ik trachtte dit van mij af te schudden, maar het viel mij zwaar.

Ik boog achter het dorp en klom op den Konijnenberg. Het zand was week onder mijn voeten. Ik greep in het zand, ik moest het tasten, den harden korrel in mijn handpalm voelen. Op den top bleef ik staan; hier lag de wereld aan mijn voeten, de donkere bosschen, de in de schemering verglijdende akkers. En ginder was het leven, waar de lichtjes de rij der huizen teekenden. Daar lag ons huisje. Moeder, en de anderen. Ik kon met moeite een snik bedwingen.

Wanneer ik aan de deur stond, hoorde ik stemmen, en geruimen tijd stond ik luisterend. Als ik binnenkwam, zag ik allen rond de tafel. Mijn jongste broer hield de hand geheven tot het gebed. Hij aarzelde toen hij mij zag, maar dan

bad hij, misschien wel niet zoo rustig als gewoonlijk. Ik hoorde moeder: ‘Hij komt op tijd, hij kan aanschuiven.’ Haar aangezicht, haar oogen, het was of zij mij omhelsde, en ik had moeite om de tranen te weerhouden, die ik in mijn oogen voelde opdringen. De kring gleed open, ik werd opgenomen in het gezin. Hier werd ik verwacht, het was of ik nooit van huis geweest was.

Na jaren is de heugenis aan dezen avond een van mijn zuiverste vreugden. Op aller aangezicht zag ik de ongeveinsde voldoening; zelfs Ben, mijn broer, die zich zoo weiger gaf, knikte ijverig bij mijn verhalen en hij was niet de minste bij het vragen. Al de kleine dingen, die het leven in de hei beroerd hadden, werden mij voorgeschoteld, en in den mond van den verteller groeiden zij tot gewichtige gebeurtenissen. Ik moest verhalen, en de vinnige vragen doorflitsten mijn relaas. Het duurde uren, niemand werd moe en ik zag den gelukkigen glimlach van moeder.

De kleine geschenken, die ik meegebracht had, werden met blije kreten van verrassing in ontvangst genomen, en ik voelde mij als een milddadigen koning, die zijn onderdanen beloont. Mij was dit alles de schoonste belooning.

Het ging naar middernacht als wij eindelijk opbraken. Ik glimlachte als ik mijn kleinsten broer zag, beide handen zorgvuldig geslagen om het boek dat ik hem geschonken had; Ben droeg de gesneden pijp en de in gevlochten riet gevatte flesch wijn. Ik zag moeder knikken, als zij het koralen paternoster in het palmhouten doosje lei.

De geruchten verstierven, het licht werd gedoofd. Ik lag alleen en luisterde naar de stilte waarin ik roerloos lag. Mijn moeder, en de anderen, en dit huis, de hei... En Agnes, Agnes... Het kwam als een stormwind over mij gevaren; een snik was het, die mij doorschokte, en in den grondeloos stillen nacht schreide een verlangen dat mij verteerde.

XIV.

IK WEET NIET OP WELKE WIJZE IK ER EENIGSZINS AANleiding toe gegeven had, maar Spitsmuis' houding tegenover mij onderging een totalen ommekeer. Ik was er stilaan aan gewoon geraakt, dat zij mij op geenerlei wijze ook maar eenige aandacht waardig achtte. Zij mocht rakelings langs mij heen gaan, zoodat mijn beleefde groet haar onmogelijk kon ontgaan zijn, en toch bewoog geen spiertje van haar aangezicht, noch wendde zij haar blik, die speurend in de verte was gericht. Zelfs wanneer ik in gesprek stond met den heer, en zij daar toevallig aankwam, gold haar groet duidelijk den broeder, en niet den bediende. Aanvankelijk kon ik steigeren onder den prikkel van den hoon, maar stilaan sleet dit ook en kon ik glimlachen om de zonderlinge doening van de oude freule. En nu groette Spitsmuis mij! Wanneer ik haar ontmoette, zag ik haar oogen die op mij gericht waren; ik meende zelfs de schaduw van een glimlach om haar scherpen mond te bespeuren. Zij had een eigenaardige manier om te groeten, de handen licht verwonderd heffend als een orans, het hoofd even ter zij buigend. Eens bleef zij stilstaan als zij mij kruiste in de dreef, en het was alsof zij mij iets te zeggen had. Ik wist niet wat ik doen moest, mijn hart klopte razend snel.

Zij ging voorbij, groetend, buigend. ‘Bonjour!’ Ik had haar stem gehoord.

Ook op het kantoor waren de verhoudingen veranderd. Waar ik gaandeweg gewoon geraakt was aan José's vormelijken, koelen groet en zijn zakelijke vragen, verraste het mij uit zijn mond tegemoetkomende woorden te hooren. Het waren banale, vaak weinig zeggende woorden, maar in de gegeven omstandigheden kregen zij een meer dan gewone beteekenis. Het was de eenvoudige vaststelling van weer en wind, de vraag naar mijn gezondheid; maar meer dan deze woorden, trof mij de wijze waarop hij ze sprak. Ik wist vroeger niet dat hij er in slagen kon, eenig gevoel in zijn stem te leggen.

Het voorjaar bloeide in vollen luister, de machtige adem van hel leven stuwde mensch, en dier, en alle plant. Geuren van bloei hingen zwaar op de lucht. Er was niets dan geluk in de wereld. Als Agnes nu...

Op een morgen opende ik de brieven, en me vergissend, keek ik een omslag na en zegde daarbij onwillekeurig: ‘Luik!’, dezen naam binnen den stempelrand op den postzegel lezend. Ik zag José verrast opkijken van zijn arbeid. ‘Luik!’ herhaalde hij en zijn oogen werden nog kleiner, als bij ingespannen nadenken. ‘Ik ga daar over kort mijn verlof doorbrengen,’ vervolgde hij, en wanneer hij ophield met spreken, voelde ik dat hij iets verzwijgen wilde. Hij moest dit in mijn oogen gelezen hebben, want zijn blik werd hard, dreigend, en schijnbaar onverschillig zei hij: ‘Wij hebben daar familie; Agnes verblijft er reeds.’

Het was of ik een slag in het aangezicht kreeg en duizelde. In zijn staalharde oogen meende ik de wilde vlam van de overwinning te zien laaien, en dit prikkelde mij zoo, dat ik mij kromde tot den sprong. Op dit oogenblik kraakte de

deur en de heer trad binnen. José roerde niet, alleen zijn oogen werden ingekeerd en verloren allen glans; het was of hij alle deuren sloot en elke vlam doofde. Mij brak het zweet uit en in mijn hand rilde de pen zoo, dat ik niet schrijven durfde.

* * *

Zoo kwamen dan de eerste zomerdagen, en scherp voer weer de prikkel in mij, als José op verlof ging. Vroeger ging dit telkens haast onopgemerkt voor mij voorbij; meer nog, het was met een gevoel van vreugde, die ik nauwelijks te verbergen wist, dat ik hem op het kantoor de noodige toebereidselen voor zijn afwezigheid zag maken. Dit vertrek beteekende voor mij wel een niet geringe verzwaring van mijn taak, maar aan den anderen kant was ik van zijn zwijgende, en toch hinderende aanwezigheid voor geruimen tijd verlost, en ik wist zulks naar waarde te schatten. Nu zag ik hem echter met angst de boeken wegschikken, en wanneer hij mij met hatelijke minzaamheid 'Tot over veertien dagen dan!' zei, vond ik geen woord, waar ik bij de vorige gelegenheden, zij het dan ook louter vormelijk, telkens een aangenaam verlof toewenschte.

Hij vertrok tegen den middag. De kleine, blauwe wagen stond gereed aan de trap, de zon schitterde in het blinkend metaal. Over de binnenkoer kwam José gegaan, den arm reikend aan Spitsmuis. Het was een levendig gesprek dat zij voerden, met opgewekte gebaren.

Hij hielp haar bij het instappen. Het doffe geronk van den motor kwam tot mij. De kleine, blauwe wagen gleed over het pad, de dreef in. Ik stond aan het venster, zag den harden zonneschijn op de boomen, de bloeiende rozen en het veloeren gras. Mijn oogen deden zeer van het staren in het

schitterende licht, maar dieper en scherper dan die pijn, was de beet van de verbittering die mij doorkorf.

Met beider vertrek was het of het leven zich gekeerd had. De boomen hadden, in hun zelfden vorm, een milder gestalte; de grauwe muren van de oude gebouwen kregen iets vertrouwelijk; het kwam mij zelfs voor, dat de vogels anders floten, de zonneschijn minder hel, maar dieper en voller was. Ook mijn stem klonk anders, en dat was geen verbeelding; en bij den heer meende ik hetzelfde vast te stellen. Hij scheen meer opgeruimd te zijn dan anders, guller van woord en gebaar. Tot Postuurke toe, die anders zon en volle leven te vluchten scheen, fleurde op, en wanneer in den laten namiddag de zon achter de hooge boomen boog en de schaduw over de wegen groeide, kuierde zij met voorzichtige schuifpasjes naar het park toe. Ik liep opzettelijk buiten om haar te kunnen ontmoeten, al was het maar om haar glimlach te zien, die was als van een kind, rijk van inwendige, verborgen vreugd. Bij mijn groet neeg zij voorzichtig het hoofd, en ik kon de doorschijnende bleekheid van haar aangezicht zien; zij was haast zonder rimpels en haar blauwe oogen waren rustig als diepe vijvers. De wijze waarop zij ‘Bonjour’ wenschte, bekoorde mij telkens. Er zat in dit magere, dunne geluid iets van een oude muziekdoos.

* * *

Nog vóór José en Spitsmuis terug binnenliepen van hun verlof, was er bezoek gekomen. Een rood sportwagentje stond vóór de trap op de binnenkoer, en meermaals per dag hoorde ik het luidruchtige, uitdagende geluid van den motor, dat de stilte en de rust van het park onbeschaamd stoorde. Hoewel mijn arbeid mijn volle aandacht vergde, en ik daarenboven niet nieuwsgierig van aard was, betrapte

ik er mezelf op dat mijn blikken herhaalde malen over de binnenkoer streken en op het roode wagentje rustten. Eens zag ik de dame, of juffrouw, een vlugge, sportieve verschijning, in het wagentje stappen en het was mij een lichte ontgoocheling: tegen alle verwachting in, had het toch misschien anders kunnen zijn. Vaak moest ik aldus glimlachen om mijn onzinnige begoochelingen.

Het geviel nu op een middag dat ik, vóór de kantooruren nog, naar Leonard gegaan was om hem bloemen te vragen voor het huwelijk van een van mijn kennissen uit de stad. Hij had mij een schoon gevulden tuil heerlijke rozen geschonken, en ik was er oprecht blij om. Mijn weg leidde langs het sierhout bij den parkrand, toen plots de onbekende dame, - juffrouw, moest ik nu denken, want haar frissche jeugd straalde op haar aangezicht, - vóór mij stond.

Ik was verrast, doch zij beheerschte zich volkomen en zei rustig: ‘Wat een schoone bloemen!’

Het was een kreet van bewondering en ik wist niet wat te antwoorden. Schalks vroeg zij: ‘En wie is de gelukkige?’ Zij sprak zoo los en ongedwongen, alsof wij elkaar jaar en dag kenden.

‘Voor een huwelijk,’ antwoordde ik en verward door haar glimlach, voegde ik er aan toe: ‘Vrienden in de stad...’

Zij knikte en scheen vermaak te scheppen in mijn verwarring. Langer en doordringender dan ik gevoeglijk achtte, staarde zij mij aan. Zij had lichtgrijze, kleine oogen, die schijn van zon droegen. Zij was niet mooi, daarvoor was het lange, eenigszins te smalle aangezicht niet regelmatig genoeg gebouwd, maar haar frissche gelaatskleur en de vochtige, bleekroode lippen, met de schittering van haar witte tanden, maakten haar bevallig. Ik stelde dit vast zonder eenige bij bedenking, wanneer plots dit aangezicht

voor mij leven kreeg en uit mijn herinnering een gestalte opdook. ‘Francine!’ riep ik.

Ik besefte onmiddellijk mijn onhandigheid en niet te vergeven taktloosheid. Maar tot mijn groote verwondering boog zij sierlijk voor mij en sprak rustig: ‘Om u te dienen!’

Voor mij buigend, zag ik hoe rank, en toch hoe stevig zij gebouwd was, dit lichaam geoefend en gevormd in de strenge school van de sport.

‘Hoe kent gij mij?’ vroeg zij dan en haar vraag was een bevel waaraan niet te ontkomen was. In bliksemsnel tempo gleden de beelden aan mij voorbij, waarin zij gestalte gekregen had, de Vlaamsche kermis, het kraam en het potlood, het verhaal van Agnes. Ik zei haar dit in korte woorden en zij knikte, alsof dit een goedkeuring was.

‘Gij hebt een goed geheugen,’ prees zij.

Er groeide dan een stilte die ik eerst, wachtend op haar woorden, lijdzaam onderging, maar die mij dan, bij haar zwijgen, ondraaglijk werd.

Ik zag dat zij glimlachte, - was het om mijn haast kinderlijke onbeholpenheid? - en dat verwarde mij nog meer. Plots greep zij naar den tuil, dien ik in de hand droeg, koos er een roos uit, en mij die aanwijzend sprak zij: ‘Geef mij die roos!’

Ik gehoorzaamde werktuiglijk. Zij nam de bloem en snoof den geur op. Op dit oogenblik zag ik beweging aan het huis van den tuinman, en onwillekeurig keerde ik mijn hoofd in die richting. Fiene, een vlek van licht in haar witte schort, boog naar den grond, verhief zich dan, links en rechts rondschouwend, als achtte zij zich bespied. Dit alles kwam mij zoo raadselachtig voor, dat het mij verwarde. Francine merkte dit; mijn verwarring spitste haar opmerkzaamheid, en zij keek in de richting waar zij het voorwerp van mijn aandacht vermoedde.

‘Is dat niet het binnenmeisje?’ vroeg zij scherp en toch eenigszins spottend. Ik knikte zwijgend. Wat raakte mij Fiene?

Geluid van vlug naderende stappen trof mijn oor, en vóór ik een woord zeggen kon, stond Fiene vóór ons, hijgend, de handen op de borst van verrassing. Zij werd hoogrood, en een onzekere glimlach aarzelde om haar mond. Maar zij herpakte zich vlug en keek mij aan met lachende oogen, één oogenblik maar, ging dan, haastig achter het struikgewas verdwijnend.

Zij liet deze stilte bij ons, die ik niet breken kon. Francine keek mij zwijgend aan; er lag iets in haar oogen dat mij kwetste. Ik wist niet wat ik haar zeggen zou. Daar ik bleef zwijgen, boog zij en verdween.

Het was tijd om naar het kantoor te gaan; ik nam mij voor tegen den avond terug in het park te zijn, waar mij ongetwijfeld wel de gelegenheid zou gegeven worden om Francine opnieuw te ontmoeten. Vóór mijn werktafel gezeten, bouwde ik in gedachten het gesprek dat alsdan zou gevoerd worden, en ik moest zelf glimlachen om mijn vloeiende welsprekendheid, die in schrille tegenspraak was met mijn woordarmoe bij de eerste ontmoeting.

Het ging stilaan naar den avond toe wanneer ik, rechtstaand achter mijn werktafel, op de binnenkoer gerucht van stemmen meende te hooren. Tot mijn ontzetting zag ik Francine, in reiskleedij, met den zijden doek om het hoofd, naast den heer die den reiskoffer droeg. Ik stond daar als verlamd. Ik zag haar instappen; een laatste handdruk door het raam, het montere geronk van den motor, en snel als een pijl schoot het roode wagentje de dreef in. Langen tijd keek de heer haar na.

Om den avond te korten en de onrust te stillen die in mij knaagde, kuierde ik in het park. Langs het pad slenterend,

dat voorbij het tuinhuis voerde, werd mijn aandacht plots getrokken door een wit voorwerp, dat in de palmstruikjes verborgen was. Ik bukte me en raapte het op: een kleine vrouwenzakdoek. Ik vroeg me reeds af wie hem wel kunnen verliezen had en ik dacht aan Francine, toen ik mij plots herinnerde dat Fiene zich dezen middag rond deze plaats opvallend gebogen had. Ik stak den zakdoek op zak en vervolgde mijn weg.

De tuinman was niet thuis, maar ik wist dat hij niet lang uitblijven kon, want het was zijn gewoonte zelf de broeikassen en de bakken te sluiten. Druiven en meloenen genoten zijn bijzondere zorg, en hij waagde het niet hiermede iemand anders te gelasten.

Mijn speurderstalent is eerder gering en voor bespiederswerk voel ik zeer weinig, maar door een niet gewone nieuwsgierigheid geprikkeld, bleef ik in de buurt, er zorg voor dragend niet al te dikwijls en zeker niet te opvallend om te kijken naar de plaats, waar de zakdoek verborgen gezeten had. Daar er niets te bespeuren was en ik voor mijn lange aanwezigheid geen voor de hand liggende verklaring geven kon, ging ik in de groote serre, van waaruit ik, zelf onopgemerkt, het wandelpad goed in het oog kon houden.

Mijn geduld werd niet op een te lange proef gesteld. Na korten tijd zag ik den tuinman naderen, en met eenige voldoening zag ik hem met onderzoekende aandacht naar den boord van het pad staren. Aan zijn huis gekomen, keerde hij op zijn stappen terug, tot hij, blijkbaar ontmoedigd, naar de broeikassen toekwam. Op dit oogenblik trad ik uit de serre en riep: ‘Ha, daar is onze man!’

Hij was verrast, en een oogenblik zag ik kommer op zijn aangezicht, maar dan glimlachte hij en schertste: ‘De vos en de druiven?’

‘Ja, ze zijn nog té groen, maar bij een andere gelegenheid

waag ik nog eens den sprong, met betere hoop op succes!' Mijn vroolijkheid werkte aanstekelijk, en hij lachte hartelijk. Ik vroeg hem dan een bepaald boek en bleef niet langer, nog bezigheden voorwendend. Hij knikte peinzend en antwoordde: 'Ja, misschien moet ik ook nog wel weg dezen avond, misschien wel...' Zijn aarzeling trof mij.

Dien avond werd mij veel duidelijk. Ik heb Fiene gezien, haar vluggen gang over de binnenkoer, naar het park toe. Zij liep langs de struiken, rakelings langs mij heen, ik hoorde het snelle hijgen. Er was lichte maneschijn, en ofschoon Fiene een donkere sjaal omgehangen had, kon ik haar gestalte volgen. Een oogenblik stond zij luisterend aan de deur, gleed dan binnen. Er was niets meer dan de geluidlooze nacht en de bleeke toover van het rustige maanlicht. Ik ben naar huis gegaan.

's Anderen daags vroeg ik aan Fiene of zij misschien geen zakdoek verloren had. Met een plotsen ruk van het hoofd staarde zij mij aan, en haar oogen waren als gloeiende kolen. Zij beet op haar lippen, de harde, witte tanden drongen diep in het warmroode vleesch. Mijn rust bedaarde haar. 'Geef hier!' gebood zij en zonder de oogen van mij af te wenden, stak zij den zakdoek weg. Zonder mij nog eenige aandacht te gunnen, boog zij naar haar werk, maar ik zag dat een ongewone gloei haar aangezicht kleurde. Voelde zij mijn oogen, of ontsnapte haar dit plotse gebaar in een oogenblik van verwarring? Zij rechtte zich, en op mij toegaand, fluisterde zij schamper: 'Moet mijnheer soms een belooning hebben? Wat heb ik vroeger...'

Op dit oogenblik klonken stappen in de gang. Fiene boog haastig terug naar haar werk en ik verliet de zaal. In de gang ontmoette ik Lisa, de keukenmeid, en het kwam mij voor dat in haar glimlach zachte spot leefde.

XV.

OP DEN GESTELDEN TIJD WAS JOSÉ UIT VERLOF TERUG, en zijn beleefdheid te mijnen opzichte was koel en louter vormelijk. Niemand zou hem in zijn houding van eenige taktloosheid kunnen beschuldigen hebben; vooral wanneer de heer op kantoor kwam, deed hij zijn uiterste best om den indruk te wekken, dat hij in de beste verhoudingen tot mij stond. Ook tegenover den heer zelf was duidelijk merkbaar hoe hij zich inspande om hem welgevallig te zijn, en ik moet bekennen dat hij daar geheel in slaagde. Van de vroegere, betrekkelijke vertrouwelijkheid te mijnen opzichte was geen spoor overgebleven. Er lag iets prikkelend in zijn zelfgenoegzamen glimlach en den triomfantelijken blik van zijn kleine, grijze oogen. Ik wist dat ik hem haatte.

Dag in, dag uit met hem op het kantoor om te gaan, zou mij ondraaglijk geworden zijn, maar het geviel dat de heer in de zomermaanden menigen keer op reis moest gaan en mij telkens meenam. Deze uitstappen - ik mocht deze tochten zoo wel noemen, - waren mij uiterst welkom en wanneer zij mij aan den eenen kant verlosten van het verfoeide gezelschap van José, vleide ik mij aan den anderen kant met de hoop, een of anderen dag Agnes te ontmoeten.

Tot mijn spijt bleek dit laatste echter een begoocheling te zijn.

Het lot drijft ons en glimlacht vaak om ons bedrijvig pogen. Waar ik gehoopt had Agnes op mijn reizen aan te treffen, verscheen zij op zekeren dag zelf op het kasteel. Van uit het kantoor had ik het roode wagentje uit de dreef zien schieten, brusk stoppend vóór de trap. Francine stapte er uit; ik herkende ze onmiddellijk aan haar soliden stap. De tweede deur werd geopend en... ik herkende Agnes. Ik voelde dat het bloed mij naar het hoofd schoot en trachtte mijn verwarring te verbergen met onschuldig te kuchen. Maar juist dit verried mij. José keek op van zijn werk en schouwde door het raam. Ik kon hem op dit oogenblik niet beter vergelijken dan met een tijger, - neen, dat klopte niet met zijn soepele, haast slangachtige sluiperigheid, - of liever met een panter, die zijn prooi beloert. Een oogenblik scheen hij te aarzelen, dan stond hij recht en, zich in geenerlei wijze om mij bekommerend, ging hij buiten. Een paar minuten later zag ik hem op de binnenkoer, juist op tijd om Francine en Agnes te begroeten.

Ik moest dien namiddag naar huis voor een dringende aangelegenheid, en de avond viel wanneer ik, terug in de stad komend, de eerste huizen bereikte. Mijn werk op het kantoor was in orde, en ik kon best den avond bij vrienden doorbrengen, maar de lust daartoe ontbrak mij. Doelloos liep ik door de straten, alleen om den tijd om te krijgen. Ik herinner mij dien avond in een kerk gegaan te zijn. Ik was niet vroom, hoewel ik regelmatig mijn kristelijke plichten volbracht; maar de rust, die binnen deze muren huisde, deed mij goed, en er kwam een stille verteedering over mij. In de diepte van de kerk zag ik de rustige vlam van de godslamp.

Als ik buiten kwam, pinkten reeds enkele sterren aan den

hemel; nu zou het wel snel donkeren. Boeken wachtten mij op mijn kamer, de zwijgende, trouwe gezellen. Ik sloeg dan de zijwegen in die naar de groote dreef leidden, en bereikte het park langs den zuidkant. Onder de hooge boomen, die den hemel afsloten, was het nu donker geworden. De geluiden, die den avond levend maken, gingen aan mij voorbij, de val van een blad, het gonzende brommen van een voorbijsnorrenden kever, het verre roepen van een vogel. Plots hoorde ik het doffe geluid van een stap, nog vóór ik iets op het pad bemerken kon. Dan groeide een gedaante uit de grauwe schemering en kwam nader. Ik trad vooruit; een scherpe, doch ingehouden kreet van verrassing trof mijn oor. Aan die stem, aan die gestalte, die een oogenblik roerloos vóór mij stond, herkende ik Fiene.

'Gij?' siste zij. 'Wat komt gij hier doen?'

Ik was zeer kalm. 'Ik zou u hetzelfde kunnen vragen,' antwoordde ik, bitter spottend. Haar den rug toekeerend, wilde ik den weg naar het tuinhuis inslaan. Maar zij gleed aan mij voorbij, dook vóór mij op en ik hoorde het felle hijgen van haar borst.

'Altijd op mijn weg! Wie heeft er u geroepen? En is mijn zaak uw zaak?' Zij schreeuwde dit haast, hoewel zij poogde zich te beheerschen.

Ik wist niet wat ik haar zeggen zou; uit den grond van mijn hart verlangde ik zoo spoedig mogelijk van haar af te zijn. 'Ik houd u niet tegen,' hernam ik onwillig, 'gij moet weten wat ge te doen hebt.'

'Waarom achtervolgt gij mij dan?' vroeg zij, en er leefde een wanhopige klank in haar stem. 'Overal vind ik u op mijn weg, bij dag en bij nacht... Laat mij dan gerust!'

Haar driftige stem klonk harder dan zij het bedoeld had. Langs den kant van het tuinhuis klonk het doffe geluid van den val van een klink. Fiene keek plots op en luisterde;

zonder mij nog één woord te gunnen, zette zij het op een loopen. Op hetzelfde oogenblik doken gestalten uit de schemering op, naderden, en ik herkende Francine en Agnes. Zij gingen aan mij voorbij, en hoewel zij geen woord spraken, noch mij groetten, wist ik dat zij mij herkend hadden. Zij moesten de vluchtende Fiene gezien hebben.

Achter den donkeren muur van het park groeide een vage klaarte aan den hemel, de jonge maan kwam op. Ik ben langen tijd aan het kruispunt van de wandelwegen blijven staan, maar geen geluid van stappen bereikte mijn oor. Zonder bepaalde bedoeling trok ik naar de keuken, waar ik niemand aantrof. Ik stak het licht op, greep naar een stuk krant, dat op de vensterbank lag, en trachtte te lezen. Maar ik kon mijn aandacht niet op den gedrukten tekst dwingen. Fiene spookte in mijn gedachten. Ik kan mij niet meer herinneren hoelang ik daar gezeten heb, maar het moet zeer laat geweest zijn toen het plotse gerucht van een naderenden stap mij opschrikte. Een sleutel ruttelde in het slot, dan werd de klink geheven.

Fiene stond in de deur. Sprakeloos staarde zij mij aan. Het zwakke licht van de lamp vloeide over haar lichaam, dit uitdagend boetseerend; het leefde in haar oogen, die star op mij gericht waren; haar handen lagen op de deurstijlen. Ik bewoog niet, wist niet wat te zeggen, hoewel ik mij bij dit langdurig wachten voorgenomen had, haar bij een of andere gelegenheid harde dingen te zeggen. Wanneer ik bleef zwijgen, trad zij plots vooruit, met onzekeren stap, zoodat het mij voorkwam dat zij aarzelde. Maar ik zag weldra dat zij gedronken had; zwijmelend geraakte ze tot bij de tafel waar ik zat. Ik rook haar adem en den flauwen geur van zweet. Zij staarde mij aan met domme, zware oogen. Steunend op de tafel, hief zij schuin het hoofd naar mij, zoodat ik bij het licht der lamp haar aan-

gezicht kon zien, gezwollen, naar mij voorkwam, met grauwe en roode plekken. Maar meest ontstelden mij de vleezige, té roode lippen, die den wellustigen mond teekenden in dit gelaat, dat ik haast niet meer herkende.

Ik zweeg en keek haar roerloos aan. Toen zag ik dat haar oogen vochtig werden, zoodat zij glinsterden. Het werden tranen, die ik rillend weerhouden zag, tot ze over haar kaken liepen, en ze deed geen moeite om ze te bedwingen. Het was onzeglijk droevig, en radeloos vroeg ik mij af wat ik doen moest. Mijn toorn was heen; een groot medelijden vervulde mij gansch. Plots viel zij en haar hoofd bonsde op de tafel. Het was een oogenblik doodstil en dan kwam tot mij dat eindeloos droef gejammer, als van een kind, dat groeide tot een hartverscheurend geschrei.

Ik ben ellendig opgestaan. Dit hopelooze schreien bleef leven in mijn ooren, achtervolgde mij in den donkeren nacht op mijn kamer. Ik heb dien nacht niet geslapen.

XVI.

HOEWEL BESEFFEND DAT POLITIEKE GEBEURTENISSEN een onmiddellijken weerslag op den gang van het zakenleven hebben, had ik mij tot dusverre weinig bekommerd om het verloop en de oplossing van de internationale spanningen, en tegen de vaak onverantwoorde zwartkijkerij van den heer, stelde ik een vaak evenmin gemotiveerd optimisme. Als dan, einde Augustus, onverwacht het gerucht binnenliep, dat gezien den gespannen internationalen toestand nieuwe lichtingen onder de wapens geroepen werden, verraste dit bericht ons allen, en misschien wel meest José, die er ook meest onmiddellijk door getroffen werd. Ik zie hem nog staan, dien morgen, leunend tegen de boekenkast, de oogen star gevestigd op het papier, dat in zijn geheven hand lichtjes rilde. Hij had nooit een gezonde kleur gehad, maar nu kwam het mij voor dat hij er nog grauwer, haast vaalbleek uitzag. Maar ik moet bekennen dat hij zich volkomen beheerschte. Hij hief het hoofd, keek mij aan, - ik herinner mij duidelijk den licht ironischen glimlach om zijn scherp gesneden, bloedelooze lippen, - en zei: ‘Het is mijn beurt!’

Reeds lang was alle vertrouwelijkheid tusschen ons verdwenen, maar op dit oogenblik was het of iets ons naar

elkander dwong; hij schoof het papiertje naar mij toe. Het was een nuchter en zakelijk bericht, hij moest onmiddellijk vertrekken. Naar hem opkijkend, zag ik hoe hij rustig, met onbewogen aangezicht, zijn arbeid verrichtte. Zijn bleeke, beenderige vingers bewogen ongedwongen, in rustig rhythme, over het papier; de brieven schikte hij op hoopjes, en dit alles deed hij met de bijna pijnlijke zorg, die ik hem kende. Om iets te zeggen, wanneer ik het briefje op zijn werktafel lei, schokschouderde ik: 'Een papieren oorlog! Voor u een rustkuur aan de grenzen.'

Hij antwoordde niet, zijn aandacht ging naar zijn geopende schuif, waar hij een en ander papier uit ophaalde en in zijn brieventasch schoof. Toen stond hij recht en kwam met uitgestoken hand naar mij toe. Verrast, kon ik niet antwoorden als hij zei: 'Tot weerziens!' Aan de deur keerde hij zich om en keek traag rond; die blik was als een afscheid. Dan viel de deur dicht; zijn stappen stierven weg in de gang.

Amper een uur nadien hoorde ik stemmen op de binnenkoer, en opschouwend van mijn werk, zag ik een groepje personen die naar de trap gingen, waar de kleine, blauwe auto stond. Ik herkende onmiddellijk Agnes, die in reiskleedij was, en José, omringd door den heer en Francine; achteraan trippelde Spitsmuis.

Halverwege de koer bleef Agnes opeens stilstaan en keek achterom; het was haast of zij iets vergeten had en zich bezon. Ik hield mijn adem op, en mij dacht dat mijn hart stilstond. Maar op een wenk van haar vader vervoegde Agnes het groepje; met snel kloppend hart keek ik haar achterna.

Pakken en valiezen werden in het blauwe wagentje geladen en José nam afscheid. Ik zag hem korrekt buigen, en in gedachten zijn gekende beleefdheidsformules hoorend, glim-

lachte ik. Langer dan bij Francine en den heer, stond hij bij het kleine Spitsmuisje, dat met beide handen zijn hand omkneld hield, alsof zij wilde pogen hem nog te weerhouden. Langst van al stond hij bij Agnes, maar zij hield zijn hand niet vast. Met licht gebogen hoofd luisterde zij naar wat hij zei. Het was mij een niet geringe verlichting, wanneer ik zag dat hij alleen in de blauwe auto steeg, en met de hand door het open raampje wuivend, in de dreef verdween.

Bij dit afscheid had ik niet opgemerkt, dat Francine zich verwijderd had, maar dra hoorde ik het luidruchtige, uitdagende geluid van het roode wagentje. Los en ongedwongen liep zij de trap op, nam afscheid van den heer en Spitsmuis, en troonde Agnes mee. Deze laatste omhelsde haar vader en boog naar Spitsmuis. Ik hoorde de deur van het wagentje dichtvallen, zag de vage gestalte achter de ruit, en de wuivende handen. Een roode schicht tusschen de boomen, en het was voorbij.

Ik was alleen, en afgunst verteerde mij. De verten lokten, en ik moest blijven. Nu joeg het vlugge roode wagentje achter de blauwe auto, - en waarheen ging de reis?

De heer verraste mij droomend bij mijn werktafel. Hij trommelde zenuwachtig met de vingers op den tafelrand. ‘Gij zult er alleen voor zitten,’ zei hij, terwijl hij mij aandachtig bekeek, als wilde hij de uitwerking van zijn woorden op mijn aangezicht lezen. Maar ik haalde onverschillig de schouders op. Wat kon mij het werk maken? Ik had het vroeger alleen gedaan, en ik was er niet boos om, het gezelschap van José te moeten missen.

‘Is er gevaar voor u?’ vroeg hij aarzelend. Het verwonderde mij die vraag uit zijn mond te hooren, hij wist toch dat ik vrijgesteld was omwille van het groot aantal kinderen in ons gezin. Meteen dacht ik aan thuis, en ik vroeg

mij bezorgd af, hoe het mijn broer vergaan zou die, zonder soldaat geweest te zijn, voor een der foerageriensten kon opgeroepen worden in oorlogstijd. Ik had dat maar even vermeld, als de heer onmiddellijk zei: ‘Ga naar huis en keer dezen avond terug. Misschien is het maar een voorbijgaande toestand, en blijkt het valsch alarm te zijn.’

Ik was hem dankbaar om dit woord, schikte mijn papieren weg en maakte aanstalten om te vertrekken. Zwijgend keek hij mijn doening aan, en ik voelde dat hij mij nog iets zeggen wilde. Daarom wachtte ik aan de deur.

Onzeker was zijn blik en vaag het gebaar van zijn hand, als hij zei: ‘Ja, dat gaat dan wel... En, wat ik zeggen wilde, wat is dat met die Fiene?’ Hij sloeg de oogen neer, als schaamde hij zich, en zichtbaar was zijn ongenoegen, dat hij trouwens geen moeite deed te verbergen.

Mij troffen zijn woorden als een zweepslag in het aangezicht, maar ik beheerschte mezelf spoedig, en zoo rustig mogelijk vroeg ik: ‘Ik weet niet wat ge bedoelt. Fiene, de binnenmeid?’

Hij keek verlicht op, en ik zag duidelijk dat mijn antwoord zijn kommer had weggenomen. Hij haalde half glimlachend de schouders op, en iets spottend zei hij: ‘Ach ja, mijn zuster ziet spoken... Spel van verbeelding bij oude menschen...’

Ik kon niet antwoorden; ik voelde de bedreiging, die niet alleen boven Fiene, maar ook boven mijzelf hing. Waar de speurende Spitsmuis de nachtelijke gangen van de jonge meid ontdekt had, waren misschien mijn tochten haar niet verborgen gebleven. Maar de heer zal mijn zwijgen niet eigenaardig gevonden hebben, het misschien toeschrijvend aan mijn bekommernis om mijn broer en den thuis. ‘Ga dan maar vlug,’ knikte hij op zijn gewone, vriendelijke wijze. Ik ademde vrijer als ik de kamer verlaten had.

* * *

Wat ik gevreesd had, was werkelijk geschied. Als ik thuiskwam, trad Maria, mijn zuster, mij al met betraand aangezicht te gemoet en ik moest geen vraag meer stellen. Moeder lag in haar rustzetel, met gesloten oogen, en nooit had ik haar aangezicht zoo vervallen, bleek en strak gespannen gezien.

Als het noodlottige bericht aangekomen was, had zij uiterlijk kalm toegeluisterd, was daarna pas heel bleek geworden en, zonder dat iemand het vermoeden kon, in zwijm gevallen. Wel was zij spoedig bijgekomen, en bleek het toeval geen gevolgen te hebben gehad, maar het scheen alsof ze in een lichten sluimer was gezonken, waaruit zij maar moeilijk ontwaken kon. Wanneer ik bij haar stond, en 'Moeder!' riep, opende zij de oogen en keek mij lang aan; ik meende zelfs dat zij glimlachte, maar ik herkende haar mond niet. De blik van haar oogen was een streeling, en ik herinnerde mij plots hoe zacht haar hand over mijn hoofd kon gaan wanneer ik, toen ik nog klein was, een werkje voor haar had verricht of van de school met een goede kaart thuiskwam. Ik moest een snik verbijten, die mij naar de keel steeg.

Lang keek zij mij niet aan, haar oogen vielen dicht. Wanneer ik omkeek, stond Ben, mijn broer, vóór mij.

Hij knikte; het was een werktuiglijke beweging, maar zoo duidelijk voor mij, dat ik geen woorden behoefde om klaar te verstaan wat hij bedoelde. Hij liet zijn oogen traag over de werf gaan, over den stal, de schuur, en ginder de wei en de akkers, en zei dan, alsof hij alles aan mij overdroeg en de zorg op mijn schouders lei: 'Gij zult er alleen voor staan!'

Het waren ongeveer dezelfde woorden die de heer gezegd had, maar uit den mond van mijn broer klonk onbewimpeld

de bitsige wanhoop en de machtelooze berusting van den kamper, die gedwongen den strijd moet staken.

Wij liepen samen over de werf, het was een stilzwijgende afspraak. Hij toonde mij den stal, ik zag hoe zijn hand streelend over de ruggen ging en hoe het hem zwaar viel zich te moeten losscheuren. Vooral wanneer hij bij zijn paard stond, besefte ik hoe hij met dit alles vergroeid was, en dit het ergste was wat hem kon overkomen. Zijn vingers gingen traag door de manen van het dier, dat den kop schudde. Vóór wij den stal verlieten, wierp hij het nog een handvol versche klaver voor, en hij glimlachte, een beetje bitter, als hij zag hoe gretig de zoekende lippen het groen optrokken. Dan scheurde hij zich los.

Wij gingen langs de akkers, waar de aardappelen rijp stonden, en die andere, met het bleekgroene loof van malsch gegroeide rapen, en de groote panden, die moesten geploegd worden voor de rogge. Aan de wei, waar nog een paar beesten peiselijk graasden, bleven wij staan. Hij sprak, haast zooveel voor zichzelf als hij dit voor mij deed; het was een relaas in eenvoudige woorden, maar het had iets van de koele plechtigheid van een testament. Ik hoorde dat hij geen antwoord verlangde, en knikte maar, doch ik weet niet of hij dat opmerkte, want zijn volle aandacht ging naar de dingen die zijn oogen zagen. Zoo keerden wij zwijgend terug, en ik verwonderde er mij over, hoe snel mij dit alles weer nabijgekomen was; ik ging reeds in het rhythme van zijn rustigen, zwaren stap.

Het afscheid was kort en niet pijnlijk, hij had zich reeds gewelddadig losgescheurd. Zijn aangezicht stond koel en onbewogen als hij moeder groette en al de kleine mannen. Wel beet hij op zijn tanden als de kleinste met een schrei naar hem toegeloopen kwam, waggelend op de onzekere beentjes, en zijn armpjes in krampachtig gebaar om zijn

beenen sloeg. Dan ging hij langs het smalle pad, dat naar den Konijnenberg loopt; wij zagen hem moeizaam den berg opklimmen, ginder boven stond zijn korte, gedrongen gestalte zuiver geteekend tegen de rustige bolwolken, die den berg kroonden. Hij hief de hand ten laatsten groet en verdween.

Ik vergezelde hem niet; ik kon vermoeden dat hij liefst alleen was.

Het kwam allen vanzelfsprekend vóór dat ik 's middags mee aan tafel zat, - zoo was broers plaats gevuld, - en na het eten onmiddellijk aan den arbeid toog. Als ik met riek en kruiwagen over de werf reed, wist ik dat moeders oogen mij volgden. Een paar kleine mannen kwamen mij achternageloopen, groote broer moest ze voeren. Het blije kindergejuich verstrooide mij; maar op den akker, gebogen naar den grond, vernauwde de kring van de eenzaamheid, en ik was alleen. In lange rijen lagen de botergele aardappelen op de panden; de zachte herfstzon lei milden glans over het gewas in de kanten, waar de berk reeds geelde; in de mistige verten droomde het dorp met de lage woningen tusschen het hout; kinderen riepen op den berg, kladden vogels schoten voorbij, ergens dokkerde een kar in het zandspoor.

Als het naar den avond ging, staakte ik den arbeid. Niet de lichamelijke inspanning had mij vermoeid; nu dreef mijn verlangen, meer dan de plicht, mij naar de stad. Maria, mijn zuster, zou met de kleine mannen de aardappelen rapen en daarna de beesten voederen. Ik knikte werktuiglijk, ik luisterde al niet meer; mijn aandacht stond reeds naar andere dingen gericht.

De heer luisterde zwijgend naar mijn relaas. Als ik ophield met spreken, keek hij op, en ik las de vraag in zijn oogen. ‘Ik zal thuis moeilijk kunnen gemist worden,’

zei ik traag, elk woord betonend. Ik zag dat hij begreep, ook wat deze woorden niet gezegd hadden, maar duidelijk bedoelden.

Hij ging aan zijn bureau zitten, schijnbaar achteloos spelend met zijn gouden potlood. Dan keek hij mij aan, en aan zijn oogen, die zwaar op mij rustten, voelde ik den ernst van wat hij zeggen ging.

'Gij zijt met de zaak vergroeid,' zei hij traag, '...en met de menschen.' Deze laatste woorden fluisterde hij en het trof mij hoe zijn stem een warmen, haast teederen klank droeg. Langen tijd zat hij nadenkend vóór zich uit te staren tot hij, zich losrukkend, rechtstond en op mij toetredend, sprak: 'Gij kunt thuis niet gemist worden, maar hier evenmin. Ik zal doen wat ik kan om uw broer terug naar huis te halen; ik zeg niet dat ik slagen zal, maar ik heb vrienden, en ik wil het uiterste beproeven. Kom dan in den voormiddag naar hier, in den namiddag kunt gij thuis zijn.'

Hij zei dit zakelijk en beslist, en het was hem duidelijk aan te zien, dat hij geen antwoord verlangde. Kort daarop verliet hij het kantoor.

Het viel mij niet zoo moeilijk het werk thuis derwijze te regelen, dat ik den voormiddag kon vrijmaken. Maria, mijn zuster, verzette het werk van een volwassene, en weer was één van mijn zusjes uit de school thuisgebleven, zoodat zij al dadelijk in de keuken kon te werk gesteld worden. Zoo had alles, voorloopig althans, zijn weg gevonden, en als de eerste week om was, kon ik mijn broer berichten dat alles in orde was, en dat de aardappelen ongeveer gerooid lagen. Hij antwoordde niet, en ik wist dat hij gerust was.

Ik leidde in zekeren zin een dubbel leven. In den voormiddag over brieven, rekeningen en boekhouding gebogen,

verdiepte ik mij in de zaak, en het was volstrekt noodig, want de verhoogde bedrijvigheid, in het land veroorzaakt door de koortsige atmosfeer van de mobilisatie, liet zich ook in onze zaak merken. De briefwisseling werd drukker en er dienden beslissingen getroffen, die slechts na grondig onderzoek en langdurige besprekingen konden genomen worden. En na den middag stond ik thuis, midden in een ander bedrijf, en het was alsof ik met de steedsche kleederen ook den steedschen mensch had afgelegd. De geur van dieren, gestapeld hooi en versch groen vergezelde mij. Mijn handen werden zwaarder en harder van den greep om den mestriek en den ploegstaart. Ik leerde rustig over den akker kijken en in mijn handen spuwen bij een krachtsinspanning; ik glimlachte als ik vloekte, - niet uit gramschap, maar het hoorde er bij, - als het paard de zwaargeladen kar door het mulle zand van het aardappelveld trok. De kleine mannen sleurden de manden bij, duwden met man en macht den kreugel vooruit; of zij lieten met luid gejuich en helle kreten den grooten vlieger op; tegen avond werd het vuur aan de hoopen droog aardappelloof gestoken; knetterend knaagde de vlam aan de dorre stengels en de zware, prikkelende rook kroop in luie krinkels over het donkere land, dat in de groeiende schemering vergleed. Ik leefde dit alles mee, alsof ik nooit dit land verlaten had.

Ben, mijn broer, schreef zelden, en hij was karig met zijn woorden. Onverwacht kwam hij op een zaterdagnamiddag aan. Ik reed het korenland om, het paard kende zijn weg en behoefde den lichten snok van de lijn niet. Zoo kwam het dat ik, in mijn arbeid verzonken, mijn volle aandacht wijdde aan de voor die ik te ploegen had, en hem maar eerst bemerkte aan den draai. Hij knikte, meer niet, en als ik op hem toeging en riep: ‘Thuis?’, antwoordde hij rustig: ‘Drie dagen!’ Meer dan naar mij, gingen zijn oogen

naar den akker en den malschen, glimmenden grond, en na lang zwijgen zei hij: ‘Schoon geploegd.’

Dit woord greep mij aan, geen schooner lof had mij dieper kunnen ontroeren. Maar hij was naar het paard gegaan, en klopte het dier in den donkeren nek; ook dien vriend moest hij groeten.

Het is een bitter maar waar woord, dat niemand onmisbaar is. Wanneer mijn broer vertrokken was, ging het leven zijn gewonen gang. Elken namiddag stond ik voor mijn taak, naast Maria, mijn zuster, die ik in deze dagen leerde kennen en waardeeren. Zoo eenzelvig en vreemd zijn wij voor de menschen die naast ons leven, dat alleen de gemeenschappelijke strijd, de hardnekkig volgehouden arbeid, de donkere oogenblikken van moedeloosheid en bijwijlen vertwijfeling, en die zalige uren, wanneer wij de verzekering hebben dat welslagen ons moeizaam pogen komt bekronen, ons volledig vermogen te openbaren. Wij groeiden zwijgend naar elkaar en als wij 's avonds naar huis gingen, naast elkaar, moe en haast gebukt onder het alaam, dat wij als een wapen droegen, waren er geen woorden noodig; wij dienden in volkomen overeenstemming des harten eenzelfde taak.

De blaren vielen, de Bamisstormen gierden over de kruin van den Konijnenberg en batavierden in de heen en weer gezwiepte toppen van de gonzende mastbosschen. Rond kerstdag viel de eerste sneeuw.

Op kerstavond zei de heer: ‘Er is vorst, en de wegen liggen hard. We konden José eens bezoeken...’

Ik wist dat hij ergens in het Luiksche lag, maar dit voorstel bekoorde mij maar matig, hoewel ik wist dat ik niet weigeren kon. Maar vooraleer ik een woord kon spreken, ging hij verder: ‘Terzelfder tijd kunnen wij Spa even aandoen.’

Het scherpe, gesloten aangezicht van den zieken jonker

rees mij vóór de oogen, en mij herinnerend dat hij zoo menigwerf voor mij goed was geweest, schaamde ik mij dat hij zoo zelden in mijn gedachten leefde. Ik stemde dadelijk toe, en vroeg wanneer wij zouden afreizen. Ik zag dat hij verheugd was om mijn antwoord.

Kerstdag was rustig, en Maria zou zich wrel met het gewone werk gelasten. Na de eerste mis in de stad, werd de reis aangevat. Eenigszins had ik gevreesd dat Spitsmuis de reis zou meegemaakt hebben, maar een verkoudheid, die ik in stilte als een welgekomen tegenvaller begroette, had haar kamerarrest bezorgd. Wanneer wij vertrokken, stond zij aan het venster, waar de gordijn weggeschoven was, en wenkte. Ik kon er niet toe besluiten haar groet, al was het dan ook maar uit beleefdheid, te beantwoorden.

Wij namen den gewonen reisweg, en ofschoon ik hem zoo menigen keer gereden had, bekoorde hij mij telkens door het wisselende landschap, dat van de Limburgsche hei, door de golvende landruggen in het Luiksche, naar de scherpe heuvels van het Ardenner hoogland, de meest verscheiden aspecten vertoonde. Nu de eerste sneeuw gevallen was, op plaatsen weggevaagd door den scherpen vorstwind, weer elders opgehoopt tegen glooienden berm of uitstekende rotspunt, had het landschap een nieuwe bekoring gekregen.

De heer zat naast mij, en een los gesprek, waaraan hij het leeuwenaandeel had, kortte ons de uren. Meer dan zulks gewoonlijk het geval was, werd hij vertrouwelijk, en na geruimen tijd van gedachten gewisseld te hebben over de zaak en de mogelijke uitbreiding, die door de omstandigheden bijna opgedrongen werd, zei hij plots: ‘José zal ook wel verlangen om terug te keeren.’

Ik voelde dat hij mij aankeek, nieuwsgierig om te zien hoe ik op deze woorden reageerde, maar wij reden juist door een dorp waar de baan in breeden boog rond de kerk kringde,

zoodat ik volle aandacht kon voorwenden. Ik antwoordde dan ook niet op zijn bedenking, maar de stilte voelend die mij onaangenaam aandeed, zei ik wat later, zoo onverschillig als mogelijk: ‘Zou hij nog terugkomen? Voor zoover ik er over oordeelen kan, is er voor hem op het kantoor niets meer te leeren.’

Hij antwoordde niet onmiddellijk, en een oogenblik berouwde het mij dit te hebben gezegd. Maar ik hoorde hem kuchen, en dan zei hij: ‘Terugkeeren? Waarom niet? Wat zou hij...’ Hij aarzelde plots en voleindde den zin niet. Ik voelde dat hij veel meer gedacht had, dan hij mij zeggen wilde of kon.

Nu was de stad in 't zicht, en in dien doolhof van straten hadden wij het korporaaltje op te zoeken. Het verliep buiten verwachting snel, en wij vonden José, gekantonneerd met zijn manschappen in een patronaatsgebouw aan den stadsrand, een onooglijk, ziltig gebouw, dat naar schimmel en armoe rook. Het leger had hem geen kwaad gedaan, hij was zelfs iets voller geworden. Bij onze onverwachte verschijning keek hij wel iets verrast, maar hij beheerschte zich volkomen en de blik vol argwaan, dien hij tersluiks op mij wierp, was mij niet ontsnapt. Ik glimlachte, wij wisten maar al te goed wat wij aan elkaar hadden.

Het gesprek raakte honderd en een onbenullige dingen aan, den dienst, de wacht, de soep, de verloven, de vooruitzichten, telkens een vraag gevolgd door een haast automatisch antwoord, zonder eenige geestdrift. Wanneer er een oogenblik stilte kwam, vroeg José, zonder dat er daartoe eenige aanleiding was: ‘En hoe gaat het met Agnes? Eenmaal slechts was zij hier...’ Aan de bijna bitsige heftigheid van den toon merkte ik, dat niets anders zijn aandacht had gevuld, en met eenige spanning wachtte ik op het antwoord.

De heer haalde aarzelend de schouders op, hij moest antwoorden en zocht naar de meest geschikte wijze waarop hij dit kon doen. ‘Zij is niet thuis, dat moet ge weten. Ik zal haar straks de vraag stellen, wij rijden nog door naar Spa.’

Ik zag hoe hij haast onmerkbaar kleurde, met gespannen aandacht napeinsde, en dan moedeloos het hoofd schudde. ‘Ik kan hier niet weg uit dit stinkend nest.’ Er volgde een verbeten soldatenvloek. Niet alleen mij, maar meer nog den heer verrasten deze heftige woorden, die wij vroeger van hem nooit te hooren gekregen hadden. Maar mijn verwondering week dra voor de vreugde om het schoone verschiet, dat de woorden van den heer voor mij geopend hadden. Ik moet verder met verstrooide aandacht naar het gesprek geluisterd hebben, want ik kan mij niet meer herinneren waarover het liep.

Ik weet alleen dat mijn verlangen sneller was dan de vlugge vaart van den wagen, die door de enge, grauwe straten van de Maasstad snorde en dan kordaat de steile hellingen aan den overkant beklom. Dra lag de stad ver beneden ons, en de scherpe wind op de hoogvlakte sneed door de geringste spleet. Er vloog lichte sneeuw, en het eindelooze Hoogveenlandschap lag troosteloos eenzaam vóór ons gestrekt. Wij daalden langs de breede kronkelwegen, die door de donkere bosschen slingeren, naar den bodem van de kom, waar de stad lag.

Spa was verlaten, en alleen het bonte gewemel van militaire uniformen bracht eenige beweging in de anders zoo bedrijvig levende kuurstad. Wij vonden den jonker alleen op zijn hotelkamer, rustend op het lage bed dat aan het groote raam stond, vanwaar hij de breede baan, die naar de Promenade des Sept Fontaines leidt, kon overschouwen. De wintersche weg lag verlaten; in de kale boomen zaten wat kouwelijke musschen.

De jonker trachtte zijn verrassing te verbergen, maar slaagde daar niet in. ‘Ik ben alleen,’ zei hij, ‘Agnes zal maar eerst dezen avond komen, tenzij gij ze laat roepen...’

De heer bekeek mij en ik maakte mij reeds gereed om te vertrekken, wanneer hij zich bedacht en zei: ‘Ik zal haar verrassen. Neen, blijf maar hier, het is niet zoo ver.’ Reeds had hij de kamer verlaten.

Ik voelde de oogen van den jonker op mij wegen, en het deed mij eenigszins onbehaaglijk aan. Toen sprak hij: ‘Jonge man, hoe gaat het met het leven?’

Zijn doordringende blik liet mij niet los en zoo onverschillig mogelijk antwoordde ik: ‘Goed, heer; wij hebben onze dagelijksche bezigheid in dezen drukken tijd. En, goddank, ik ben gezond. Ik durf onderstellen dat het u eveneens goed gaat.’

Er was een schamper lachje om zijn scherpen mond. ‘Daar denken de heeren van de faculteit waarschijnlijk anders over. Eigenlijk verwonderen zij er zich over, dat de krakende wagen reeds zoo lang loopt; hij had reeds geruimen tijd in de gracht moeten liggen. Nu, dat komt wel...’

Ik vond geen antwoord op zijn bitter gezegde, en hij scheen dit ook niet te verwachten. Zijn oogen zwierven over den verlaten weg, die naar de hoogten klom. Dan sprak hij, haast meer tot zichzelf dan tot mij: ‘Er is een tijd van komen, en een van gaan, en het is goed voor ons, menschen, dat wij geen al te sterk geheugen hebben en tamelijk vlug vergeten...’

Ik vroeg mij af wat deze woorden te beteekenen hadden. Maar hij schudde het hoofd en mompelde, ontevreden met zichzelf: ‘Onzin, onzin...’ Dan keerde hij zich plots naar mij toe en vroeg: ‘En wanneer begint ge uw eigen zaak?’

Niets had mij meer kunnen verrassen dan deze woorden,

en ik keek den jonker onthutst aan. Hij scheen vermaak te vinden in mijn verwarring, en hij spotte: ‘Moeilijke biecht? Zal ik hengelen met hulpvraagjes?’

Haast stamelend antwoordde ik: ‘Daar heb ik nooit aan gedacht, heer... Ik ben tevreden met mijn arbeid.’

Onwillig maakte hij een afwerend gebaar met de hand. ‘Er is een tijd dat men kind is en leeren moet, tot men op eigen voeten kan staan. Ik meende dat voor u die tijd gekomen was?’ Daar ik niet antwoordde, ging hij voort: ‘Ik heb gehoord, en meer dan eens, dat mijn broer u gerust de leiding van zijn zaak zou kunnen toevertrouwen. Misschien zult gij u afvragen, waarom hij dat dan ook niet doet? Leiding wordt maar door één man gegeven, twee kapiteins passen niet op één boot. En José is daar...’

Ik kon moeilijk verbergen dat ik ongaarne naar zijn woorden luisterde. Maar hij dwong mij met zijn oogen en spotte: ‘Die naam kan u maar matig behagen? Lieve jongen anders, een beetje koel, en die op zijn tijd kan wachten. En zijn tijd komt, jonge man, vergeet dat niet. Ik geef u nu ter overweging wat uw rol zal zijn: lust om schaduwplant te worden, verborgen, zooniet vernepen te groeien onder zijn beschutting, om het eens zacht te zeggen? Gehoorzamen, nooit bevelen? Uitvoeren, nooit zelf ontwerpen? Dienen, nooit dwingen? Ook een ideaal. Een rustig leventje, broeken verslijten op een kantoorkruk, een braaf huwelijk met hier of daar een dienstmeid... Agnes blijft lang weg...’

Hij wierp dan het gesprek over een anderen boeg, en dit was mij niet onaangenaam. Kort daarop sloeg beneden een deur, de trap kraakte onder naderende stappen en de heer trad binnen, gevolgd door Agnes.

Het verraste haar niet mij daar te zien, haar vader had haar zeker verwittigd. Zij begroelte mij vriendelijk, en in haar mond was het woord ‘mijnheer’ ontdaan van zijn koele

strakheid, en droeg schijn van warme hartelijkheid. Hoewel ik uit den grond van mijn hart niets anders verlangde dan hier in dit gezelschap te blijven, meende ik beleefdheidshalve te moeten voorstellen mij nu te verwijderen; ik kon in de stad wel middel vinden om den tijd te korten, en in den laten namiddag zou ik op het gestelde uur aanbellen.

De heer scheen maar amper te luisteren naar wat ik zegde en morde: ‘Zal ik mijn reisgezel op de straat jagen? Agnes, maak het hier wat gezellig, het is vandaag kerstdag en wij zijn op bezoek.’

Deze vertrouwelijkheid, die nog scherper tot uiting kwam in zijn stem dan in de woorden die hij gebruikte, verwarde mij. Maar ik martelde mij niet met vragen en gaf mij willoos over aan deze warme hartelijkheid, die mij zoo gul tegemoetkwam. De jonker lag op zijn rustbed en zag de doening glimlachend aan. Ik zocht tevergeefs naar den bitteren trek op zijn aangezicht; mij kwam voor dat hij er jonger uitzag dan naar gewoonte. De heer stak een sigaar op, schertste van ‘'t is geen man, die niet rooken kan,’ en liet zich neer in een der breede leunstoelen. Het gesprek sprong van den hak op den tak en de opgeruimdheid van den heer werkte aanstekelijk, zoowel op mij als op den jonker, en het verwonderde mij dat die zoo gul lachen kon. Er is niet veel noodig voor een uur geluk: een menschenstem, een lach, een aanwezigheid.

Agnes liep bedrijvig heen en weer, ruimde de boeken en kranten die t'allenkanten lagen, en zette de tafel. De prikkelende geur van sterke koffie walmde ons tegen uit het kleine keukentje, waar Agnes doende was.

Er was maar koffie en koekjes, maar ik heb nooit feestelijker maaltijd meegemaakt. De groote houtblokken brandden knetterend in den haard, er was de sterke geur van koffie,

het klirrend gerucht van het gerei, de kleine, montere gezegden, die van het gesprek een lustig vuurwerk maakten.

Na het eten verlangde de jonker naar zijn rustbed; blijkbaar was de inspanning te groot geweest en moest hij nu boeten voor zijn roekeloosheid. Hij lag daar met de oogen gesloten; op zijn klein, kinderlijk aangezicht leefde verstilde, maar knagende pijn. De heer, gezeten in den leunstoel, rookte zijn sigaar, keek droomend de traag opkrinkelende rookkringen na, die in de groeiende schemering oplosten. Buiten stierf de dag in een grauwe grijsheid; er vielen weer vlokken, geluidloos dreven ze tegen de ruit aan, smolten traag weg. In den haard lagen de houtblokken rustig te vonken, lui likten vlammentongen aan de ruige schors; de roode schijn leefde rustig op den gladden vloer, de vergulde lijsten en het lichte behang.

Ratelend belgerinkel brak brutaal de gesloten gezelligheid van deze ure. Beneden klonk een stem; die harde, haast krakende klank was mij niet onbekend, maar ik kon mijn vermoeden niet gelooven dan wanneer de deur opengeworpen werd en José daar stond. Hij groette militair, en ik zag den voldanen grijnslach op zijn aangezicht. De heer vloog recht en verwelkomde hem, maar wist zijn ongenoegen niet volmaakt te verbergen. Mij drukte José de hand, vormelijk beleefd. Hij boog vóór Agnes, en het viel mij op hoe bleek zij was, haast verstard door den blik van zijn vinnige, harde oogen. Alleen de jonker bewoog niet, maar ik kon niet gelooven dat hij sliep.

Toen zei José uitdagend: ‘Mij niet verwacht? Heb vrijaf gekregen, een vriend leende mij zijn motor; er is wel plaats voor mij bij dit feest?’

XVII.

IK HAD WEL BETROUWEN IN HET WOORD VAN DEN HEER, maar verwachtte weinig van zijn pogingen, hoewel ik mij wel hoedde daar iets van te laten blijken. Des te meer verwonderde het mij, of liever was het mij een zeer aangename verrassing, wanneer het nieuws ons bereikte dat Ben, mijn broer, voorloopig vrijgesteld was van dienst en naar huis mocht. De dag waarop hij weerom in ons midden kwam, was een van de schoonste die ik beleefd heb, en ik wist niet dat de band, die de leden van ons gezin samensnoerde, zoo sterk was. Hijzelf, een rustige natuur, vond het allemaal als vanzelfsprekend, en dra was zijn aandacht gericht op het werk van de komende dagen; het voorjaar hing in de lucht, de laatste Maartsche buien dreigden aan den hemel, en de grond rook al naar jonge zon en groei. Nog denzelfden avond van zijn terugkomst had hij zijn werkkleeren aangeschoten, en niemand zou het hem aangegeven hebben dat hij maanden lang weg geweest was.

Voor mezelf was zijn thuiskomst een oplossing. Op het kantoor was het werk, door de internationale spanning en de moeilijke verhoudingen, lastig en tijdroovend geworden, zoodat ik met angst het voorjaar had zien naderen. Nu

kon ik den ganschen dag weer in de stad zijn en aan mijn arbeid de zorg wijden, die ik er vroeger steeds aan besteed had.

Na ons bezoek aan den jonker te Spa, was de toestand van den zieke stilaan verslecht; hoewel er geen onmiddellijk gevaar bestond, was er toch bestendige hulp noodig, en het geschiedde zelden dat Agnes nog op het kasteel verscheen. Bij de tamelijk menigvuldige bezoeken die wij te Spa aflegden, heerschte steeds de meest opgeruimde gezelligheid en hoewel de jonker de al te groote drukte moeilijk dragen kon, verlangde hij lijk een kind naar onze komst.

Het was mij sedert geruimen tijd opgevallen, dat de heer door een of andere muizenis scheen gekweld te zijn. Hij kon op het kantoor naast mij staan, luisterend naar mijn verklaringen bij een brief of een verslag, tot hij opeens niet meer antwoordde en ik, opschouwend, zijn afwezigen blik zag. Hij glimlachte dan lichtjes verlegen en loste alles op met een pretje, waarbij zijn vroolijkheid, die mij ten slotte ook aanstak, mij toch eenigszins gewild voorkwam. Het gebeurde dat hij onverwacht op het kantoor verscheen, in de deur bleef staan en rondkeek, alsof hij er zich van wilde vergewissen dat alles was zooals het hoorde; dan verdween hij, zonder één woord. Ik ontmoette hem overal, in het park, in den tuin, op de binnenkoer, tot in de keuken toe, en op alle uren van den dag. Meest was hij echter in den tuin, en menigen keer stond hij op het kantoor vóór het venster dat op den tuin uitgaf, vanwaar hij elke beweging kon zien en volgen. Ik werd echter stilaan gewoon aan deze eigenaardige doening en bekommerde er mij niet meer om.

Het ging naar einde April wanneer ik op een avond, na langdurigen en ingespannen arbeid, in het park een lucht je schepte en, bekoord door het zachte voorjaarsweer, den weg inboog naar de open velden. Het was een van die avon-

den, die de prille teerheid van de lente dragen en den vollen bloei van het rijke voorjaar laten voorgevoelen. De lucht was lauw en geurde naar versch groen en vochtigen broei. In de diepte van het park sloeg een vogel aan. Mijn tocht voerde mij verder dan ik bedoeld had, en het was donker wanneer ik terug in de dreef kwam, die naar het kasteel leidde. Ik kende den weg blindelings, en stapte rustig, toen plots een langgerekte kreet mij opschrikte. In de zware stilte van dezen rustigen avond klonk het eendelijk. Ik stond stil en luisterde scherp toe. Weer klonk de kreet, maar rauwer, toegespitst tot een angstigen gil, en daaronder, donker, het zware geluid van een driftige mannenstem. Ik haastte mij in de richting vanwaar mij de kreten schenen te komen, zette het dan op een loopen naar het huis van den tuinman toe. Angstiger werden de kreten, driftiger de mannenstem, en vóór ik iemand gezien had, kon ik de stemmen onderscheiden. Fiene, de binnenmeid, en de heer. Ik wist niet wat er geschied was, noch wat ik doen moest. In het huis van den tuinman stond een deur ver open en het licht vloeide over de roerlooze struiken, en ginder over het pad.

Ik kon haast niet gelooven wat mijn oogen zagen: Fiene vluchtte, en achter haar aan liep de heer, wild slaand waar hij haar treffen kon. Zij wankelde als was zij dronken, en ik vreesde dat zij onder de slagen vallen zou. Plots werd de deur in het huis van den tuinman gesloten, het licht stierf weg en het was donkere nacht. Het kon zijn dat Fiene ontsnapt was, of dat de heer zijn ruw bedrijf gestaakt had, want haast terzelfder tijd hielden de kreten op, er was een oogenblik stil gejammer, dat ten slotte heelemaal wegstierf. Zoo zwaar een stilte, als die nu op alles woog, had ik zelden geweten.

Ik stond daar als verlamd, door ontzetting geslagen. En

onmiddellijk voelde ik de knaging van bittere wroeging. Ik kon vermoeden wat er geschied was, en dit alles had misschien kunnen voorkomen worden, wanneer ik op tijd en stond gesproken had, zooals het wellicht mijn plicht geweest was. Nu was het te laat. Lusteloos sloeg ik den weg in naar mijn kamer; een oogenblik bekroop mij de bekoring om naar den tuinman te gaan; het was een ingeving die mij plots overviel, maar ik was laf.

Het was mijn gewoonte, wanneer ik laat aankwam, langs het kantoor te gaan en mij te vergewissen of alles gesloten was. Haast werktuiglijk deed ik dit thans ook. Tot mijn groote verwondering was de deur open. Ik wist zeer goed dat ik ze zorgvuldig gesloten had; ik herinnerde mij zelfs dat de sleutel, bij het afrukken, in het zand gevallen was. Op den drempel staand, aarzelde ik of ik zou binnengaan. Op dit oogenblik hoorde ik gerucht, dan de stem van den heer: 'Gij?'

'Ja, heer.'

'Ik zal wel sluiten...'

Ik begreep onmiddellijk dat hij alleen wilde zijn, maar de smart die in zijn stem rilde, greep mij zoo sterk aan, dat ik niet roeren kon. In de duisternis konden mijn oogen niets onderscheiden, maar ik voelde zijn aanwezigheid.

'Ga nu, ga nu...' Hij drong aan en ik hoorde de koorts van de opwinding in zijn stem. Ik kon echter niet gehoorzamen; er groeide een groot medelijden in mij, en ik zou willen helpen hebben, hoewel ik niet kon gissen op welke wijze dit had kunnen geschieden.

Toen hoorde ik een moeilijk onderdrukten snik. 'Dat is mijn belooning, dat is...' Moedeloos was die stem en oneindig treurig.

Zonder gerucht ben ik gegaan, de nacht nam mij op. De spanning in mij was té groot om rust te laten verhopen.

Ik liep langs de dreven, volgde de paden, luisterde tegen een boom aangeleund naar elk gerucht, dat plots mijn hart sneller deed slaan, maar amper leefde en verstierf. Ik wist niet meer van uur of tijd. Ten slotte stilden de nacht en de groote rust, die over de wereld hing, mijn opwinding, in zooverre dat ik besluiten kon tot 's anderen daags te wachten om naar den tuinman te gaan.

Maar ik sliep dien nacht niet. Het was niet de lucide helderheid van de tot het uiterste gespannen zintuigen, maar de grillige wereld, die ons tusschen wake en droom naar de grenzen voert waar scherpste waarneming en meest fantastische droom elkaar raken.

Als het licht van den groeienden dag aan mijn raam bleekte, stond ik moe op, kleedde mij aan en ging naar beneden.

Het was of iets of iemand mij bij de hand leidde en mij naar het huis van den tuinman voerde; ik gehoorzaamde gedwee.

De deur stond tegen, piepte als ik ze openduwde. De stilte die mij tegemoetkwam, ontstelde mij en ik wist niet waarom. Toen zag ik en begreep. In het vale licht dat langs de deuropening binnenvloeide, zag ik liet vreeselijke: aan de deurklink van de trap hing Leonard; diep zat de strop in het purpergrauwe vleesch, dat over zijn donkere jas uitpuilde. Dik en zwart stak de tong uit den hol geopenden mond, en op dit sterk gezwollen, vormeloos geworden aangezicht lag een haast beestachtige grijns. De vloer was nat.

Werktuiglijk sloeg ik de oogen op: tegen den muur hing het portret omgekeerd.

Ik heb Fiene niet meer gezien. In de keuken keek Lisa op wanneer zij mijn stap hoorde, maar onmiddellijk wendde zij het aangezicht weer af, en ik begreep dat ik haar niets vragen moest. Er hing een gedrukte stemming in huis, een

donkere bedreiging die alle leven dempte, allen lach doofde. De heer verscheen niet op het kantoor; ik deed het werk alleen af en liet rusten wat wachten kon. In den namiddag werd het lijk van den tuinman afgehaald om naar het lijkenhuisje gevoerd te worden. Ik ging alleen achter den wagen; er keken nieuwsgierige menschen om bij dit ongewone geratel van de magere wielen. De bediende schoof mij een papier ter onderteekening voor, ik was de eenige getuige. Ofschoon het schrikbeeld van den verhangene zoo diep in mijn herinnering was geëtst, dat het mij overal vervolgde, zelfs aan de werktafel ongeroepen, plots, obsedeerend verscheen, kon ik niet heengaan zonder het lijk te groeten van dezen man, die in zijn leven voor mij goed was geweest. Het kwam mij niet toe over zijn daad te oordeelen, en in den dood worden schuld en boete met andere maten gemeten dan met deze die wij, menschen, gewoon zijn aan te leggen. Hij lag gestrekt op den naakten steen van dit kamertje, dat muf, naar ingesloten dingen, en weepsch geurde. Er was in mij niets dan eindeloos medelijden, en over dit jammerlijk overblijfsel van wat eens een goed mensch was, heb ik zwijgend het kruisteeken getrokken.

* * *

's Anderen daags, vroeg in den morgen, werd hij begraven. Een kleine mis, met wat oude moederkens en een paar kinderen. Het regende en de keien dreven. Het zilver van den lijkwagen glom dof in het bleeke licht van den groeienden dag. Ik ging alleen mee naar het kerkhof. Hij was alleen op de wereld, niemand kende zijn volk; hij stamde niet uit deze streek. De grafmaker keek op toen ik bleef staan tot hij den kuil gevuld had. Misschien verkeerde hij in de meening, dat hij den zoon van den afgestorvene vóór zich had want, leunend op zijn schop, zei hij mij: ‘Erg is het,

maar wij moeten allemaal gaan, en deze soort menschen weten niet wat ze gedaan hebben...'

Ik liet hem in zijn meening en boog het hoofd, dankend om dit laatste woord, dat warm wras van milde menschelijkheid. En ik nam mij vóór op dit graf, dat door niemand zou bezocht worden, een eenvoudig kruis te laten oprichten.

Na een paar dagen bleek het dat de afwezigheid van den heer niet toe te schrijven was aan opzettelijke afzondering, maar veeleer aan de ontroering die de tragische gebeurtenis bij hem had veroorzaakt. De dokter, die mij op de hoogte bracht, liet doorschemeren dat de zedelijke schok een tamelijk langdurige rust kon noodzakelijk maken. Op zijn aanraden verwittigde ik den jonker en Agnes.

Het viel mij moeilijk dezen brief te schrijven. Aan den eenen kant ging het niet op een uitsluitend en eenzijdig zakelijk relaas van de gebeurtenis te geven, en aan den anderen kant kwam het mij niet toe een oordeel, dat sterk persoonlijk zou gekleurd zijn, te vellen. Ik legde dan ook vooral nadruk op de wenschelijkheid Agnes ten spoedigste hier te zien, om de noodige schikkingen te treffen.

Intusschen had de heer mij laten roepen, en ik schrikte werkelijk wanneer ik hem zag. Op enkele dagen was hij merkbaar verouderd, en hij maakte op mij den indruk van iemand die een zwaren zedelijken schok heeft doorstaan, en daarvan den lichamelijken terugslag moeilijk droeg. Moest hij door het voorval in zijn kinderen of in een van zijn familieleden getroffen geweest zijn, dan had ik die ontreddering eenigszins kunnen begrijpen, maar nu stond ik tegenover een raadsel, waarvan de oplossing niet binnen mijn bereik lag. Ik bracht hem bondig verslag uit over wat ik gemeend had te moeten doen, en hij luisterde pijnlijk gespannen naar mijn relaas, goedkeurend knikkend. Als ik Agnes' naam noemde, glimlachte hij. Wanneer ik hem

vroeg of hij misschien zijn zuster wenschte te zien, om verdere schikkingen te treffen, vloog hij driftig recht en riep: ‘Neen, neen...’ Ik wist wrel dat hij Spitsmuis niet in het hart droeg, maar die plotse drift kon ik niet verklaren.

's Anderen daags kwam Agnes aan. Zij was langen tijd bij haar vader boven. Tegen avond werd er op de deur van het kantoor geklopt en Agnes stond vóór mij. Er was een nauw merkbare glimlach om haar mond, maar zware ernst lag in haar oogen. Zij drukte mij de hand en ging aan de werktafel van haar vader zitten. De woorden die wij wisselden, golden den toestand van den heer, en wat de dokter voor de volgende dagen in 't vooruitzicht stelde. Het was of wij beiden de kern der zaak opzettelijk meden, toen zij plots, na een lange stilte, strak en onontkoombaar vroeg: ‘Vertel, wat is er gebeurd!’

Oordeelend dat zij recht had op de volle waarheid, in zooverre ik die kende, verzweeg ik haar niets, en bij mijn relaas zat zij, aandachtig luisterend, gebogen. Wanneer ik zweeg, - het laatste was gezegd, - schudde zij het hoofd en fluisterde: ‘Arme man!’ Om dit woord was ik haar dankbaar.

‘En Fiene?’ vroeg zij. Ik kon haar geen bescheid geven en zij drong niet aan. Als ik zag dat de gedachte aan de binnenmeid haar nog steeds bezighield, opperde ik de meening dat ze misschien naar haar ouders gevlucht was, of bij familieleden of kennissen een onderkomen gezocht had. Deze woorden schenen haar meer te prikkelen dan gerust te stellen. Zij keek naar mij op en ik meende argwaan in haar oogen te lezen. Haar harde blik liet mij niet los, en terwijl zij traag rechtstond, fluisterde zij: ‘Gij weet waar zij is?’ Ik kon niet antwoorden. Toen riep zij plots, zóó dat haar stem oversloeg: ‘Waar? Waar?’

Ik stond roerloos, kon geen woord over de lippen brengen. Het was of zij brak, of haar kracht haar begaf. Zonder nog naar mij om te zien, ging zij naar de deur toe, wankelend, zoodat ik meende dat zij vallen zou. Maar zij bleef recht, en ik hoorde het wegstervende geluid van haar stappen in de gang. Haast werktuiglijk ging ik naar de deur en keek in de gang. Van Agnes was niets meer te zien, maar ginder in de diepte kwam Spitsmuis gegaan, gekropen als een slak. Zij naderde haast onmerkbaar, en het was of iets mij aan mijn plaats onwrikbaar gebonden had. Ik zag de gebogen gestalte; de droge tik van het stokje klonk luguber in mijn ooren. Als zij op mijn hoogte gekomen was, keek zij op en ik zag dit aangezicht, grijnslachend, laffelijk vriendelijk en kruipend genegen. Ik kon geen woord zeggen.

Zij kroop voorbij, als een slak.

XVIII.

DEN VOLGENDEN DAG VERRASTE ONS DE OORLOG; HOOG in de lucht dreven de vliegtuigen, schoone, schitterende kevers in den helderen Meihemel. In den namiddag vielen de eerste bommen, huizen werden vernield; in den koelen avond werden de slachtoffers naar het gasthuis gebracht.

Het was of deze onverwachte schok den heer zijn verloren krachten plots terugschonk. Zijn eerste gedachten gingen naar zijn broer, den zieken jonker, die in het gevaarlijke gebied vertoefde. Wij reden nog denzelfden dag uit, om te trachten hem terug naar huis te brengen. Niettegenstaande de inspanningen die wij ons getroostten, slaagden wij niet in onze poging. Wij beproefden het tot de stad Spa door te dringen, niet alleen langs de hoofdwegen, maar wij lieten geen enkelen zijweg onbenut; doch overal stieten wij op denzelfden hinderpaal. Het was middernacht wanneer wij terug thuis waren; alleen Agnes was wakend gebleven, en zij verborg haar ontgoocheling niet, wanneer zij vernam dat onze reis een mislukking geweest was.

's Anderen daags nog wilde de heer een tweede poging wagen, maar na op inlichtingen uit geweest te zijn, gaf hij zijn plan op. Ik meende op te merken dat de rustige zekerheid, dit koele beschouwen van de toestanden hem

verlaten had. Hij was uit de stad teruggekomen met de meest onzinnige geruchten, en het ergste was wel, dat het den schijn kreeg alsof hij er geloof aan hechtte. Het verwonderde mij dan ook niet, wanneer hij mij 's avonds zei: ‘Als het nieuws morgen niet beter is, maken wij ons gereed om te vertrekken...’

Ik moest niet vragen wat hij bedoelde. Een echte paniekstemming was in de menschen gevaren; de meest onzinnige berichten werden verspreid, vermeerderd en verergerd, en alles werd zonder eenig voorbehoud aanvaard. Later heb ik om dit verbluffend verschijnsel van gevoelsbesmetting nuchter kunnen glimlachen, maar op het oogenblik zelf was niemand er vrij van, en ik ook was besmet.

's Anderen daags was het nieuws niet beter. De berichten uit omliggende dorpen, waar bommen gevallen waren die slachtoffers hadden gevergd, waren niet van aard om ons gerust te stellen. Tegen den avond werd de auto voor de reis gereedgemaakt. Ik kon niet gissen welke de bestemming van onzen tocht zou zijn, maar ik wist dat de heer familie had in Noord-Frankrijk, en ik mocht onderstellen dat het in zijn bedoeling kon liggen aldaar een toevlucht te zoeken.

Het verhaal van onzen tocht komt in groote trekken overeen met wat honderden, duizenden in deze donkere dagen hebben meegemaakt, met dit onderscheid, dat de reis ons geen vermoeienis kostte en geld nog altijd een niet te misprijzen hulp bleek te zijn. Wij reisden door tot Brussel en overnachtten daar. Den volgenden dag keerden wij nogmaals terug naar huis, ditmaal zonder Agnes en beide oude freules. Ik maakte van de gelegenheid gebruik om naar huis te gaan en moeder gerust te stellen die, nu Ben weer onder de wapens geroepen was, sterk om ons bekommerd was.

Bij onzen terugkeer te Brussel was de uittocht van de vluchtelingen aldaar begonnen, en Spitsmuis vooral stond er op onmiddellijk te vertrekken. Zij was heelemaal de kluts kwijtgeraakt bij het zien van den eindeloozen stoet vluchtende menschen, en de zinnelooze praatjes van enkele oude dames, die haar in den dag even gezelschap hadden komen houden, hadden haar hoofd letterlijk op hol gejaagd. De heer luisterde gesloten naar haar jammerklachten, maar wij vertrokken dien avond niet, zoodat ik den indruk kreeg dat hij niet toegeven zou en in de hoofdstad wenschte af te wachten wat er te gebeuren stond.

Maar de nacht bracht ons niet de rust die wij, en vooral de heer, zoo dringend behoefden. Hoog in de lucht, onzichtbaar, trokken vliegtuigen voorbij en vulden den nacht met het sonore lied van hun gonzende motoren; het was als een langgerekte bazuinstoot. En als dit voorbij wras, of in de verte verstierf, kwam het leven van de straat tot ons, een dof rumoer dat steeg en dan weer daalde, maar nooit afliet. Bij het ontbijt, dat zwijgend verliep, zei de heer plots: ‘Wij reizen af!’ Niemand antwoordde.

Het is onbegonnen werk den tocht van de volgende dagen te willen verhalen. Over de door massa's vluchtelingen overstroomde wegen vorderden wij slechts zeer langzaam. Schildwachten dwongen ons vaak tot enorme omwegen, en ik verwonder mij nu nog over onze onthutsende inschikkelijkheid. Na dagen reizen zaten wij nog in Westvlaanderen als het doffe, maar duidelijk waarneembare gebrom van de kanonnen ons voor de eerste maal bereikte. Dien avond geraakten wij nog onder dak in een gasthof, belegerd door een massa smeekende, tierende, vloekende menschen. Ik kan niet denken wat de heer voor dien nacht betaald heeft.

Niemand van ons kon slapen. Het gedonder van het zware

geschut liet geen enkelen stond af en naderde steeds, zoodat wij den indruk kregen dat wij ons midden in een steeds nauwer toegehaald en kring van kanonnen bevonden. Beide freules lagen op een rustbed uitgestrekt; Agnes had den eenigen rustzetel, en ik en de heer trachtten te slapen op een stoel, het hoofd rustend op een tafel. Bij poozen was de kamer verlicht als door vuurwerk. Ik heb het tafellaken voor het venster gehangen, om het spookachtige flitsen niet meer te zien. Beneden gonsde een dof rumoer, deuren werden toegeworpen en op de straat dreunde het rhythme van marcheerende troepen; ergens huilden honden.

De morgen kroop bleek uit dezen langen nacht. Niemand had honger, er werd met moeite een woord gesproken. Ik zag duidelijk hoe uitgeput de beide freules waren en vooral Agnes, hoewel zij moeite deed om zich sterker te toonen dan zij was. Wij reisden af, opgenomen in de ordelooze horde die over de wegen dreef. Een doffe berusting had zich van ons meestergemaakt. Wij volgden automatisch den eindeloozen stoet van allerhande voertuigen, verloren schakel in dien ketting, waarvan wij het begin niet kenden en het einde niet konden vermoeden. Dat duurde zoo tot den middag, toen plots alle verkeer - door welke reden konden wij niet gissen, - gestremd werd. Er was geen vooruitkomen meer mogelijk. ‘Draai af!’ gebood de heer. Er was niets dan een karspoor en in de verte een groep gebouwen, waarschijnlijk een hoeve. Ik gehoorzaamde werktuiglijk en de auto schoot den zijweg in. Het gaf een wonderlijk gevoel weer alleen, ongehinderd, op de baan te zijn, al hotste en botste de auto heen en weer in het hobbelige spoor. Maar wij bereikten veilig de hoeve.

Eerst kwam zij ons verlaten voor, maar dra bemerkten wij tot onze ontzetting, dat achter de hooimijten en onder

den grooten notelaar geschut opgesteld stond; van achter de boomen gluurden ons nieuwsgierige oogen tegen. Maar wij konden niet meer terug, en niemand van ons wenschte dit blijkbaar ook. Ik had het gevoel, na een zwaren storm in een veilige haven aan te landen en had geen oog voor de gevaren, die mij daar mogelijk konden bedreigen. Ik hield stil vóór wat mij een schuur scheen te zijn. De bewoners van de hoeve waren waarschijnlijk gevlucht; er bleven alleen soldaten, die ons nieuwsgierig aanstaarden, maar ons lieten doen. In de schuur lag stroo; als ik de auto achter het woonhuis, uit de zon, gevoerd had en terugkwam, zaten allen op de stroobussels en de heer sneed brood. Er was geen boter, alleen wat jam. Op de werf stond de bornput.

Het was alsof het verre gedonder van het geschut geminderd was en de heer stelde vóór, nu wat te rusten. Een paar dekens werden opengespreid; ik schoof de poort dicht, zoodat halfduister heerschte. Reeds neerliggend, dacht ik er aan dat ik vergeten had de kraan voor den benzinetoevoer af te sluiten; ik kroop recht en trok behoedzaam naar buiten.

De zon scheen hel en wat ik bij den langen rit niet gezien had, viel mij nu op: de paradijselijke schoonheid van dit land. De hoeve lag halverwege de helling van een breeden heuvel, die zacht golvend naar de vallei boog, waar ik het zilveren lint van een rivier bemerkte. Van daaruit steeg het landschap weer, zuiver geteekend door de groene vlekken der weiden en de donkere labeurlanden. Zonbeschenen wegen kronkelden in breede bogen naar de verre kruin; een snoer van schoon gerijde boomen lag tegen de bezonde helling geslingerd. Boven een donker massief rees de scherpe spits van een kerktoren; op de kruin van de helling rustte een molen met roerloos wiekenkruis. En boven dit alles stond de hooge lentehemel gespannen, zuiver, onbesmet

blauw, waarin groote, witte wolken als rustige schepen dreven.

Mijn oogen rustten, en een diep gevoel van verzadiging beving mij gansch. Ik weet niet hoe langen tijd ik daar stond, tot ik het gerucht van stappen hoorde en, omkijkend, den heer zag, die naderde. Ik herkende hem haast niet meer. Zijn oogen stonden moe in dit aangezicht dat, vertrokken door de spanning en de slapeloosheid, zeer verouderd was. Hij kwam naast mij staan, zwijgend, en ik voelde dat hij ook den toover van deze rust en van dit peiselijke landschap onderging. Na een wijl zette hij zich in het gras, leunend tegen den schuurmuur. De zon scheen op zijn handen.

Wij hadden elkaar niets te zeggen, ik althans niet. Ik vroeg niets, genoot kinderlijk en volkomen argeloos van alles wat dit uur mij bood: rust, het gras aan mijn voeten, het schoone land en den glorieuzen hemel en wat zon, waarvan ik de koestering op mijn hoofd en mijn handen voelde.

Toen zei hij: ‘Wij zullen hier blijven.’ Ik knikte zwijgend; wat hij zei, was mijn verlangen, niets meer.

‘Zoodra wij kunnen, zullen wij terugkeeren, en dan...’ Hij zweeg plots, en aan de wijze waarop hij zijn handen wrong, voelde ik dat een gedachte hem kwelde.

Geruimen tijd zaten wij roerloos naast elkaar. Wel was in de verte een dof gerommel merkbaar, maar het kon ons niet verontrusten.

‘Wist gij... wist gij dat van Fiene... van Fiene en Leonard?’ Aarzelend klonk de vraag, het was haast angstig gefluister en het verraste mij volkomen. Maar ik kon rustig antwoorden: ‘Ja, ik wist het...’

‘Waarom hebt ge dat niet gezegd?’ Het was een licht verwijt, een klaaglijk gejammer. Ik wist niet wat ik zeggen moest.

‘Veel had kunnen voorkomen worden,’ fluisterde hij. Ik

dacht terug aan den tuinman en zijn ellendig einde, en in geweten moest ik mij, zij het dan ook maar gedeeltelijk, beschuldigen. Wanneer ik vroeger gesproken had, zou... Maar wat kon het baten dit alles opnieuw in bitterheid des harten te herkauwen?

Onwillig sprak ik: 'Hij was oud en wijs genoeg om te weten wat hij te doen en te laten had.' Het was een hard woord en onmiddellijk speet het mij dit gezegd te hebben. Ik had gezien dat de heer zich onder mijn woorden kromde als onder een zweepslag.

'Niet voor Leonard,' schudde hij het hoofd, 'maar voor ons, voor u...' En daar ik verwonderd opkeek: 'Maar Leonard zou mij dit misschien bespaard hebben.'

Hoog in den hemel gonsden vliegtuigen, in golven bereikte ons hun geluid. Er was iets feestelijks in dit lied, en tegen den helwitten wand van een groote bolwolk waren de kleine silhouetten scherp afgeteekend. Zoo rustig was deze ure, dat ik niet aan gevaar kon denken.

'Was dat de belooning voor alles wat ik voor hem gedaan heb? Hij was met mij op school geweest, van jongs af, zijn ouders waren niet onbemiddeld. Wispelturig, onstandvastig, en als hij wat ouder was natuurlijk drinken. Hij heeft het niet kunnen laten...'

Het klonk als een biecht, en ik luisterde zwijgend toe. De heer zat voor zich uit te kijken, het hoofd op de knieën rustend, en wat hij zegde, had niet den schijn voor mij bestemd te zijn.

'Ik heb hem bij ons gehaald wanneer hij gered moest worden, diefstal. Met zijn jonge vrouw is hij gekomen, het was te laat, ze heeft het niet kunnen dragen, hoe hij ook, door belofte en daad, toonde dat het ditmaal ernst was. Ze is jong gestorven...'

Onwillekeurig dacht ik terug aan het portret dat in de huis-

kamer tegen den wand hing, met het aangezicht naar den muur, dien dag.

‘Dat hij den drank niet laten kon, - ik wist het. Tot daar toe. Maar dat andere...’

Hij keek naar mij op, zijn oogen waren scherp onderzoekend, en traag elk woord betonend vroeg hij: ‘Wist gij dat het van u gezegd werd?’

Hij glimlachte pijnlijk om mijn verrassing en dit plotse gebaar, en haast medelijdend schudde hij het hoofd. ‘Ik ken uw schranderheid in zaken, maar dat gij dit niet gezien, niet gevoeld hebt...’

Ik kon niets zeggen; vaag begon ik te vermoeden, maar het kwam mij alles zoo vreemd voor, dat ik niet doordenken durfde.

‘De schijn was tegen u,’ hernam hij fluisterend. Zijn oogen waren naar binnen gekeerd en alsof hij een zaak overschouwde, bracht hij verslag uit.

‘Laster is een gevaarlijk wapen, maar het werd meesterlijk gehanteerd. Tante is een knappe vrouw, in velerlei opzicht...’

Spitsmuis, die door de gangen kruipt als een slak. Ik durfde niet denken, roerloos luisterde ik toe.

‘Iedereen kreeg het te hooren, elk op zijn beurt, ook ik, zoodat de twijfel mij bekroop. Ik moet het beschaamd bekennen...’ Hij boog het hoofd, en wat hem pijnigde, deed hem zoo leed, dat ik hem toefluisterde: ‘Het is voorbij, het is voorbij...’

Hij scheen dit niet gehoord te hebben. ‘Woorden ankeren zich vast, een knagende worm, een borende kommer. Woord na woord, en de verscheurende onrust. Dan heb ik zekerheid willen hebben. Gij weet wat ik gevonden heb...’

Ik kon niet meer spreken. Veel wat mij raadselachtig gebleven was, zag ik nu met scherpe duidelijkheid. Nog kon ik het moeilijk gelooven. Wat had ik Spitsmuis misdaan?

‘Maar dat is nu uit; als wij terug zijn, worden er enkele woorden gesproken. Gij moet er bij zijn...’

Hij hief het hoofd en zijn blikken gleden over het rustige land; hij ademde bevrijd, als was hij van een last verlost. Haast smeekend keek hij mij aan, maar ik was zoo verward door wat ik gehoord had, dat ik geen woord kon spreken.

Haast werktuiglijk volgden mijn oogen enkele kleine, zwarte stippen, die laag aan den horizon met verbijsterende snelheid groeiden, terwijl het geronk van motoren ons sterker en sterker omspoelde. Ik dacht niet meer, ik zag alleen. Toen hoorde ik, in dit helsche geronk dat ons omdaverde, zware, doffe slagen, die naderden. Tegen de helling die aan den overkant van het dal lag, pluimden witte wolkjes, doorbliksemd van een lichtschicht. De eerste vliegtuigen stormden over ons heen, ik huilde van onbeheerschten angst, en ik hoorde den heer roepen, maar kon geen enkele beweging maken. De slagen naderden, een knarsend, knetterend gekraak, en dit gevoel alsof alles wankelt, hemel en aarde. Het kleine karkot vóór ons moest wel dronken zijn, en ik zag het barsten en rustig in elkaar zakken. Ik glimlachte en wilde roepen, maar plots trof mij een hevige slag tegen het hoofd en ik wist niets meer.

De bedwelming moet maar één oogenblik geduurd hebben, want wanneer ik de oogen weerom opende, zag ik het karkot verder in elkaar vallen. Er hing een zware stofgordijn in de lucht, en de bijtende geur van roet, plaaster en kalk schoot mij in den neus. Ik herinner mij nu nog, met welke verbazing ik de matte zonneschijf ontdekte; ze herinnerde mij aan een zonsverduistering die ik in mijn jeugd beleefde. Ik kon niet recht geraken, een stekende pijn schoot bij de minste beweging door mijn achterhoofd, en een oogenblik sloot ik de oogen.

Het stof viel traag, en een grijze laag bedekte mijn kleeren. Eerst dan dacht ik aan den heer, en het verwonderde mij dat hij geen woord sprak. Hij zat nog tegen den muur aangeleund, en met naar hem om te kijken, zag ik dat de schuur grootendeels verwoest lag. Balken staken t'allenkanten uit, gebroken, versplinterd, en stroo en hooi waren her en der gevlogen. Een scherpe brandgeur waaide mij tegen. Ik herinner mij zeer duidelijk dat al deze waarnemingen afzonderlijk, zonder samenvoegend verband geschiedden; ik stelde vast zonder te interpreteeren, tot plots, zonder blijkbare aanleiding, de gruwelijke zekerheid naakt vóór mij stond: bommen waren hier ingeslagen.

Met een pijnlijk vermoeden boog ik mij over den heer. De magere bloedstreep, die even boven het rechteroog uit een kleine, grauwe holte vloeide, liet het ergste vermoeden. Ik kroop recht, verbeet de razende pijn die in mijn hoofd knaagde, en trachtte te roepen, maar ik kon geen klank uitbrengen. Verstard van angst, zag ik de gulzige vlammen, die uit de stroomassa opschoten, en nu hoorde ik duidelijk het geknetter.

Wanneer ik mij omkeerde, - er moest; toch hulp gezocht worden! - stond Agnes vóór mij, grijs en grauw van het stof, met vuile vegen over het aangezicht. ‘Hoor! Hoor!’ riep zij met hooge, doodangstige stem. Ver gebrom kwam nader, als een orkaan, en ik begreep: een tweede aanval. Ik boog en nam den heer in mijn armen; er was geen leven in hem te bespeuren. Hij woog onmenschelijk zwaar. Toch geraakte ik tot aan de auto, die achter het woonhuis, dooide muren beschermd, ongetroffen gebleven was. Agnes volgde mij sprakeloos. Zij hielp mij den gekwetste - was er nog leven in? - op de achterbank te leggen. En dan was er maar één bekommernis meer: vluchten.

De auto schoot in gang, ik sloeg den eersten den besten weg

in; het zware geronk naderde meer en meer, het omspoelde ons als een zware golfslag van de zee. Krakende slagen achtervolgden ons. Gebogen over het stuur, stond mijn strakke aandacht gespannen op den weg. Ik wist niet meer wie bij mij was, wie ik vervoerde. Er leefde alleen in mij de dierlijke angst om den tastbaren, dreigenden dood. In uiterste spanning van al mijn vermogens, stond alles op het leven gespitst. De machine gehoorzaamde aan den minsten druk. Bij hindernissen remde ik dat de remmen kreunend knarsten, dan stormde de motor wild op; de auto schoot vooruit, boog en zwenkte, een steigerend paard.

* * *

Wanneer wij 's avonds bij elkaar zaten in de gedeeltelijk in puin geschoten kerk, na den doode op het doorwoelde kerkhof te hebben begraven, kwam eenige rust over mij en werd het mij mogelijk de gebeurtenissen van dezen dag, in hun razend snel verloop, te overzien.

Het brood lag onaangeroerd, maar een haast niet te stillen dorst verteerde mij. Agnes zat zwijgend naast mij. Ik had uit haar mond taal noch teeken gehoord. Toen zij mij hielp den doode in het haastig gegraven graf te leggen, had ik bij haar geen traan gezien. Ik schrikte thans voor dat kleurloos, stofbesmeurd aangezicht en die harde, starre oogen. Ik moest spreken, ik moest haar taal hooren; ik kon het niet meer houden.

‘En de anderen?’ vroeg ik. Het was alsof zij mij niet verstaan had, amper had zij het hoofd bewogen. Radeloos keek ik haar aan, maar zij antwoordde niet.

Ik kon niet zwijgen, ik moest een stem hooren, al was het dan ook maar de mijne. ‘Wij hebben de gebeden bij het graf niet gezegd,’ fluisterde ik, en zonder op haar antwoord te wachten, bad ik.

Het was avond geworden en door het geteisterde gewelf kon ik de eerste sterren zien. Het verre grommen van het geschut maakte de zware stilte nog dieper. Ik bad traag en voelde hoe de spanning, die mij doorgloeide, gaandeweg in het trage rhythme van het gebed vervloeide.

Vóór ik ten einde was, hoorde ik een doffen snik. Agnes schreide. Wanneer ik zweeg, was er niets meer dan dit zachte kreunen, als van een kind dat door een knagende pijn geteisterd wordt. Een groot medelijden maakte mij week; het was of de kracht, die mij tot op dit oogenblik rechtgehouden had, brak en ik kon de tranen niet weerhouden.

Het was niet de smart die mij beroerde; deze tranen waren mij een bevrijding, en ik voelde mij dra verlicht.

Uit de enkele woorden die Agnes dan sprak, kon ik opmaken dat Postuurke vreeselijk getroffen werd door een inslaande bom. Van Spitsmuis wist zij niets.

De nacht was frisch. Met de kussens van de auto en de reisdekens maakte ik een rustbed klaar, en gebood Agnes daar te rusten. Zij gehoorzaamde als een kind. Roerloos lag ik naast haar gestrekt. Geruimen tijd was alles doodstil, en ik meende dat zij rust gevonden had in den verlossenden slaap, wanneer zij zacht kreunde en weer dit kinderlijk gejammer mijn oor trof.

Zelf wanhoopte ik in slaap te kunnen geraken; in mijn achterhoofd gloeide een doffe pijn.

De sterren hingen hoog en helder in den moerbeizwarten hemel; hun harde lichten leefden en mijn oogen wandelden over de gekende beelden. Maar stilaan keerde mijn aandacht zich naar dit innerlijke leven, dat scherp, haast onmeedoogend, de gebeurtenissen van den voorbijen dag een na een deed verrijzen. Het was alsof dit alles lang geleden geschied was, en toch stond alles zuiver vóór mij geteekend; ik

herinnerde mij woordelijk wat gezegd was, zelfs de lichtste buiging van de verhalende stem was mij bijgebleven. Al wat de heer mij gezegd had in dit wonderlijk uur, dat zijn dood voorafging en dat ik nooit zou vergeten, kreeg opnieuw leven in mij, en na al wat geschied was, greep het mij aan tot in het diepste van mijn wezen.

Ik voelde geen haat, alleen een groot medelijden. Naast mij hoorde ik de zachte, maar regelmatige ademhaling van Agnes en in mij groeide een vreugde, die mij een oogenblik gansch vervulde. Maar dra beklemde mij de herinnering aan den heer en zijn tragischen dood; zijn goede woorden en zachte mildheid leefden in mij, dit zou mij nooit meer verlaten. Postuurke zou ik niet meer zien, Spitsmuis wellicht ook niet meer; er was geen bitterheid in mij. Er was niets dan een haast verterend verlangen naar rust, en voor de eerste maal in dezen dag gingen mijn gedachten naar de hei, waar de wind over de bosschen en den berg wandelt, en de hoeve rustig ligt in de zware stilte van den nacht. Ben, mijn broer, en Maria, mijn zuster, en al de kleine mannen. En moeders hand op mijn voorhoofd, zij zal al de martelende gepeinzen stilleggen, en dan is er niets meer dan rust, rust...

* * *

's Anderen daags, bij het eerste krieken van den dag, waren wij reeds op de baan. De eindeloos lange, slapelooze nacht had mijn lichaam verlamd, maar mijn zenuwen stonden strak gespannen, opgezweept door den angst die mij gansch vervulde en steigerde bij het minste ongewone gerucht dat mijn oor trof. In den razenden rit over de veldwegen, die ons wie weet waarheen voerden, achtervolgde ons den ganschen dag het gedommel dat in de verte gromde, bij poozen verzwakte, om een oogenblik gansch uit te sterven

en dan weer plots op te flakkeren. Het geschiedde dat wij in een schier verlaten dorp stilhielden om brood te zoeken en een slok water, wanneer het donderen van het geschut onverwacht in hevigheid toenam, en wij de verblufte menschen zonder verdere verklaring den rug toekeerden en naar de auto snelden. Eens verraste ons de niet vermoede verschijning van een eskader vliegtuigen, dat hoog in de lucht, in volmaakte slagorde, haast majestueus over ons dreef, begeleid door het feestelijke, zingende geluid van de motoren. Er was geen vlucht mogelijk. Met een kreet van angst schoot Agnes naar mij toe, trok mij mee naar de gracht die langs den weg liep; daar zaten wij, roerloos luisterend naar dat gonzen, dat voor ons met zooveel vreeselijke herinneringen verbonden was. Agnes had den arm om mijn hals geslagen; ik voelde dat zij rilde, en het gebeurde dat een kramp haar lichaam doorschokte.

Als alle gevaar geweken was, kropen wij recht. Er was een aarzelende glimlach, het leven was daar, de zon scheen nog en de vogels floten. Zwijgend gingen wij naar de auto.

Twee dagen, drie dagen, ik weet het niet meer. Ik heb later vruchteloos getracht mijn reisroute terug op te bouwen aan de hand van mijn luttele herinneringen, flarden van namen die mij nog in het hoofd hingen. Er kwam een dag dat wij het verre gerommel niet meer hoorden; het deed wonderlijk aan weerom al de geruchten van het leven waar te nemen in dat spel van de subtielste schakeeringen: het haast onmerkbare ruischen van blaren op den lichten wind, de montere slagen van een krekel in het gras, het donkere brommen van een zware hommel en dit lichte gezoem van een zweefvlieg, die roerloos op de lucht hing.

Op een nanoen hadden wij de auto op den kant van den weg gereden. Op de helling groeide laag struikgewas, daar strekten wij ons uit ter rust.

Ik werd wakker wanneer de zon reeds laag hing en, ontwakend uit een diepen slaap, kwamen de dingen die mij omringden slechts traag tot mij: dit laaghangend loover, dat lui op den wind bewoog, de stoffige weg, naar den horizon vluchtend. Eerst dan zag ik Agnes, rechtop zittend, en voelde haar oogen op mij. Iets zei mij dat zij reeds langen tijd zoo moest zitten, maar ik roerde niet. Er was iets tijdeloos in deze oogenblikken, en ik schrikte er voor dezen toover te breken.

Toen sprak zij: 'Het wordt avond...' Deze woorden trokken een scheiding, bouwden een muur, en misschien omdat de spanning mij zoo gevoelig had gemaakt, troffen zij mij diep. Maar sneller dan ik vermoeden kon, week dit gevoel. De diepe, droomlooze slaap had mij verkwikt, en nu wij in den milden avond door dit rustige landschap reden, waar niets er aan herinneren kon dat ergens dood en verschrikking leefden, overwon in mij de jeugd, die overmoedig in de toekomst schouwt en het verleden vergeet. Ik stelde Agnes voor verder naar het Zuiden te rijden, waar wij buiten alle gevaar zouden zijn en rustig het oogenblik konden afwachten om terug te keeren naar het vaderland. Mijn stem was opgewekt en ik hoopte dat mijn optimisme ook haar zou winnen, maar mijn pogingen bleken vruchteloos te zijn. Alsof ik niets gezegd had en mijn woorden haar niet beroerd hadden, zat zij recht vóór zich uit te staren, verzonken in den aanblik van het landschap, naar ik meende; maar ook in dit laatste had ik mij vergist, want wanneer ik bij den inkom van een dorp plots remde voor een onvoorzichtig kind, was het of zij uit een slaap ontwaakte.

Meer en meer kreeg ik de gelegenheid om te zien, dat de vaak ontstellende rust, die over haar wezen hing, niet de kalmte van een evenwichtig temperament kon geheeten

worden, maar veeleer een uitwendige afwezigheid bij strakke, inwendige concentratie bleek te zijn. Wij zaten aan tafel en verorberden het eenvoudige maal, dat ons in een landelijke herberg opgediend was, tot zij plots, zonder dat daartoe merkbaar een enkele aanleiding bestond, het eetgerei neerlegde, zelfs met kauwen ophield. Ik zag haar groote, donkere oogen, nog dieper door de schaduwkringen, star, onbeweeglijk; traag vulden zij zich met tranen, die over haar aangezicht liepen, tot ze in jammerlijk, moeilijk ingehouden snikken uitbrak. Ik vroeg mij af wat zich in haar afgespeeld had; maar zij zweeg.

Op een avond begon zij, ongevraagd, over haar vader te vertellen. Het waren losse herinneringen uit haar jeugd, gekleurd door den afstand en de kinderlijke liefde. Zij lachte zelfs ongedwongen, naar mij voorkwam, en op mijn beurt verhaalde ik een en ander van wat mij uit de eerste kantoordagen overgebleven was. Als zij rechtstond, - het werd slapenstijd, - keek zij mij aan en vroeg: 'Waarom hebt gij hem niet gered?' Haar oogen waren zeer diep, als donkere waters, en de geheimzinnige klank van haar stem ontstelde mij. Maar vóór ik een woord kon spreken, was zij verdwenen. Ik hoorde het geknars van den sleutel in het deurslot.

Maar niet altijd was het zoo. Er waren dagen dat zij mij niet verliet, meer nog, dat zij mijn aanwezigheid zocht. Zij was als een kind dat naar mij opzag, vragend en verlangend. 'Gij moogt mij nooit verlaten!' zei ze, en het klonk als een vraag, vol argeloos betrouwen. Ik zei haar dat ze steeds op mij moest rekenen, en nooit twijfelen, wat er ook geschieden mocht. Ze luisterde zwijgend naar mijn woorden en knikte ijverig; zij woog op mijn arm. Eens glimlachte zij wanneer de vriendelijke waardin uit een klein hotelletje zuidersch zangerig vroeg: 'Monsieur et madame?'

Maar dra week dit vleugje zonneschijn voor de strakke plooi, die haar aangezicht zoo'n strenge schoonheid schonk.

Zij werd voor mij een raadsel, dat ik vruchteloos beproefde te doorgronden. Haar wezen bleef gesloten, zij ging langs mij heen als een schaduw, en ik kon haar niet weerhouden. Aan den eenen kant eerbiedigde ik schroomvol haar geslotenheid, die wortelen kon in de pijn om het zware verlies dat haar getroffen had, maar aan den anderen kant voelde ik mij wanhopig om dit vruchtelooze gevecht. Op zekeren dag, bij een uitstap naar de hooge heuvelen die onze verblijfplaats als wachters omringden, rustten wij uit in de schaduw van reusachtige eiken. Het ging naar den avond toe, en aan onze voeten lag het rustige dal, levend van de kleuren en de geluiden die in schoone zomerdagen aan het verloren paradijs herinneren. Ik had haar de torens gewezen en de namen van de dorpen genoemd, en zij keek naar mij op, eenvoudig als een kind. Toen zei ik haar: ‘Het moet goed zijn om hier te leven...’ Zij herhaalde fluisterend deze woorden en ik meende het verlangen in haar stem te hooren. Ik schoof dichter naar haar toe en nam haar hand, die zij niet terugtrok. ‘Wij zullen hier blijven,’ zei ik, zonder haar aan te zien. ‘Wat achter ons ligt, is voorbij, en wat baat het zich blind te staren op...’ Ik zag dat zij rilde. Maar ik ging voort: ‘Wat nut heeft het terug te keeren? Er wonen overal menschen en het dagelijksch brood is niet aan één plaats gebonden. Een huis op de helling, boomen en bloemen, en kinderen... Het leven kan schoon zijn.’

Het was onzin, wat ik zegde, maar ik kon niet anders. Wanneer ik naar haar opkeek, zag ik haar oogen, diep en ondoorgrondelijk op mij gericht. Ik zag duidelijk dat zij mij niet begrepen had. Zij trok haar hand terug en zacht begon zij te schreien, een stil verdriet dat niet kon getroost wor-

den. Stilaan begon ik te begrijpen dat de gebeurtenissen van den laatsten tijd té zwaar geweest waren voor haar zwakke krachten, en dat kommer en verdriet dieper in haar hadden geboord dan ik had kunnen vermoeden. Zij leunde op mij wanneer wij het pad naar de vallei afdaalden, en toch was ik alleen.

In dit zonnige Zuiden dat ons, menschen uit het mistige Noorden met het zachte, geteemste licht, overspoelt met schitterende, harde kleuren en weergalooze triomfen van de zon, had een langduriger verblijf mij kunnen bekoren. Maar ik voelde mij als een banneling, en wanneer bleek dat het oorlogsgeweld, voorloopig althans, uit onze streken geweken was, ging mijn hunkerend verlangen naar een spoedige terugreis. Ik zei dit aan Agnes, maar niets aan haar liet merken dat zij mijn verlangen deelde. Wanneer ik aandrong, knikte zij deemoedig. Mij ontgoochelde deze onverschilligheid, maar bij dieper inzicht kwam ze mij niet zoo onbegrijpelijk voor. Ik dreef echter door; ziende dat een langduriger verblijf in deze streken haar zwaarmoedigheid niet verlichtte, hoopte ik op den terugkeer in de geboortestad om haar verlichting te brengen.

Ik regelde alles voor de terugreis, en zij liet mij begaan. Den morgen van de afreis had ik door den kapelaan van het dorpje, waar wij verbleven, nog een mis laten lezen voor de zielerust van den heer. Ik diende, en Agnes was de eenige aanwezige. De gekende liturgie, de trage gang van de gebeden, mijn verre jeugd die herleefde en de herinnering aan mijn overleden weldoener, ontroerden mij tot schreiens toe, en ik schaamde mij niet wanneer de oogen van den officiant vragend op mij rustten. Als ik naar mijn stoel ging, zat Agnes onbewogen; zij zag mij niet.

De banen waren bijna overal vrij. Wij legden groote afstanden af, hoewel ik de voorzorg nam op tijd en stond

onze maaltijden, en 's nachts een ruime rust te nemen. Een oogenblik dacht ik er aan het dorpje te bezoeken, waar het ongeluk ons getroffen had en Agnes' vader, misschien ook haar beide tantes, begraven waren, maar tot mijn ontzetting kende ik den naam niet en op de reisroute, die ik met schaarsche herinneringen moeizaam heropgebouwd had, kon ik zelfs niet met betrekkelijke zekerheid de plaats aan duiden. Ik zei er niets van aan Agnes, en zij vroeg niet.

Stilaan naderden wij die oorden, waar de verschrikking gewoed had. Bommentrechters, gehavende boomen, ingestorte woningen, en hier en daar kleine, zwarte kruisjes die een helm, vaak ook een bloemtuil droegen. Wij reden uren zonder dat er een woord gesproken werd.

Veilig geraakten wij over de grens; dorpen en steden begonnen mij vertrouwd te worden. Ik was haast als een kind, dat na lange afwezigheid thuiskomt en blij de dingen begroet waar het mee vergroeid is. De eerste mastbosschen doken op; een stuk hei lag rustig onder den hoogen hemel, en de laatste brem bloeide. Misschien had Agnes op mijn aangezicht den weerglans van de vreugde gezien, die mij vervulde; zij greep plots mijn arm en fluisterde: ‘Verlaat mij niet!’ Ik schrok hevig en de auto deed een sprong zijwaarts; maar meer nog dan deze onverhoedsche en in zekeren zin gevaarlijke beweging, ontstelde mij de blik die mij uit Agnes' oogen trof. Ik kon niet spreken, maar knikte haar geruststellend toe.

Dicht tegen mij aangedrongen, keek zij zwijgend over de baan die naar de stad voerde. Ik nam den weg door de dreef; er was zon, en niets bewoog. Mijn hart klopte snel. Aan de trap hield ik stil en hielp Agnes uitstappen. Haar hand was koud en ik voelde dat zij rilde. Zwijgend gingen wij over de binnenkoer.

Wij konden nog een paar stappen van de deur verwijderd zijn, als Spitsmuis verscheen, als een spook. Zij stond roerloos in de breede deuropening en keek ons aan met haar kleine, doorborende oogen. Ik wachtte en liet Agnes voorgaan. Zij deed een stap, aarzelend, zette weer den voet vooruit. Geluidloos zonk zij in elkaar, en ik was amper bijtijds om haar in mijn armen op te vangen. Ik liep Spitsmuis voorbij en droeg de bewustelooze in het groote salon op een der breede sofa's. Achter mij kwam Spitsmuis aangetrippeld. Een bel weerklonk, een dienstmeisje verscheen, dat ik niet kende. Maar ik zag reeds Agnes' oogen die mij volgden.

Wanneer ik mij wilde verwijderen en buigend afscheid nam, bewoog geen spier op Spitsmuis' aangezicht, maar achter mij hoorde ik het magere geluid van haar trippelstappen. In de gang schoot zij mij vóór, en stond vóór de deur met de armen gestrekt, als wilde zij mij beletten buiten te gaan. Een oogenblik maten wij elkaar met de oogen. Zij brak eerst dit verbeten stilzwijgen en sprak: ‘Vanwaar komt gij?’

Ik gaf een kort relaas van onze belevenissen; zij luisterde onbewogen, en als ik zweeg, beet zij mij schamper toe: ‘Er behoort niet veel moed toe om oude vrouwen in den steek te laten en met een jongedame op den loop te gaan...’

De woede schoot mij naar het hoofd en was zij geen oude vrouw geweest, dan had ik haar geslagen, woest. Met moeite kon ik mij beheerschen toen ik haar zei: ‘De heer was zwaar gekwetst en daar was geen hulp te verwachten; integendeel, het gevaar groeide. Van juffrouw Agnes wist ik dat juffrouw uw zuster zeer zwaar, doodelijk getroffen was. Van u was geen spoor te vinden. De schuur lag ingestort, de vlammen schoten hoog op. Een tweede aanval dreigde... Moest het mij nog te doen staan, ik zou op dezelfde manier handelen...’

Zij luisterde zwijgend naar mijn uiteenzetting, maar de sarrende spotlach verdween niet van haar aangezicht. ‘Terwijl gij u kondt verlustigen in het Zuiden, heb ik over alle wegen gezworven. Mijn zuster begraven... En toch thuis geraakt... om den verloren zoon te ontvangen...’ Haar laatste woorden waren prikkelend gefluister geworden.

Ik kon haar het verhaal van onzen rampspoedigen tocht doen, maar ik zweeg, beseffend dat het tot niets baten zou. Misschien beschouwde zij mijn stilzwijgen als een schuldbekentenis, want misprijzend, haast verachtelijk keek zij mij aan. Zij week van de deur, en zooals men een schurftigen hond buitenjaagt, snauwde zij mij toe: ‘Maak u weg... Maak u weg!’ Haar stem sloeg over in onbeheerscht gekrijsch. Het liet me koud, en ik bezon me of ik haar nog één woord zou zeggen, wanneer in de gang een deur geopend werd en Agnes verscheen, doodsbleek, wankelend een steun zoekend. Zij schudde het hoofd en nauw hoorbaar fluisterde zij: ‘Ga, ga...’

Ik boog zwijgend en ging heen.

* * *

De rust van de avondlijke velden stilde mijn opwinding, en gaandeweg vervulde de gedachte aan thuis mij heel en gansch, hoewel Agnes en de klank van haar smeekende stem mij niet verlieten. Hier had de oorlog weinig sporen achtergelaten, en de zomeravond, mild en onzeglijk rustig, ademde paradijselijke peis en vree. De huizen kwamen dichterbij, de molen en ginder de torenspits. Ik groette de menschen, die ik ontmoette, als broeders, blij om het weerzien. Op het kerkplein speelden kinderen; misschien hadden de doorstane ontroeringen mij week gemaakt, - ik

luisterde naar hun helle stemmen, iets wurgde mij de keel. Achter de kerk beklom ik de helling van den Konijnenberg; het goede zand, ik moest het in de hand nemen, het reuzelde me door de vingers. En ginder lagen de bosschen, donker in den schemeravond, en verder nog het roode dak, dat ik zoo goed kende.

De werf lag open en ik stond vóór moeder. Ik kon geen woord spreken, ik zag de tranen over haar verwoest aangezicht vloeien, mijn hand lag lang in haar hand. Dan kwamen de kinderen aangeloopen, ze hingen in trossels aan mijn armen. En Maria, mijn zuster, was daar en lachte en schreide, en riep: ‘Ben, Ben!’

Ben, mijn broer. Hij stond vóór mij, groot en zwijgend. Zijn oogen zagen mij aan, en ik voelde het geluk dat hem vervulde en dat hij niet verbergen kon. Alle uitbundigheid was vreemd aan zijn wezen: hij had niet veel woorden noodig om te zeggen wrat hem op het hart, lag en ontegenhoudbaar naar de keel welde.

Hij knikte mij toe en zei: ‘Nu zijn wij thuis!’

Ik proefde den smaak van die woorden, wetend, meer dan dit vroeger ooit het geval geweest was, dat ik hier geworteld stond en vastgegroeid, in dien mageren, weigeren grond, en dat niets mij hier kon losrukken. Nu was ik thuis.

Wij zaten aan tafel, en Maria moest het relaas geven van Ben's wederwaardigheden. Hij luisterde zwijgend toe bij dit verhaal, amper knikkend als Maria even zweeg na de spannendste gebeurtenissen. Hij glimlachte om het gevaar dat voorbij was. En dan was het mijn beurt. Ik kon niet alles vertellen, maar wat ik verhaalde was op zichzelf reeds vreeselijk genoeg om in gespannen stilzwijgen aanhoord te worden. Herhaalde malen zweeg ik; het was niet zoozeer de ontroering die mij tot ingekeerdheid noopte, maar het gebeurde dat mij, bij het verhaal, Agnes' aanwezigheid en

de vragende blik van haar diepe oogen in dit grauwe aangezicht zoo sterk, haast obsedeerend werden, dat ik niet meer spreken kon. Niemand merkte dit als ik, na deze onderbreking, mijn verhaal met stokkende stem voortzette.

Wij leefden en waren bij elkaar. Er is niet veel noodig om gelukkig te zijn. De spanning om de tragische gebeurtenissen loste zich op in een glimlach, wanneer de dorpskroniek, met al haar humorvolle flitsen en oolijke bijzonderheden, aan de beurt kwam. De thuis was niet beperkt tot onze kleine groep. Wat in dit dorp, achter den berg en rond den toren, leefde en bewoog, maakte deel uit van onze gesloten gemeenschap. Beter en dieper dan ik dit ooit gevoeld had, wist ik mij hier thuis.

Dit warme, diepe gevoel bleef mij bij tot de laatste stem verstorven was en in de rust van mijn slaapkamertje de koele bezinning den lichten roes van het blije weerzien verdreef. Maar dan, alleen in den nacht met mezelf, weerklonk in mijn ooren de stem, die ‘Ga, ga...’ gezegd had, en de gedachte aan haar troostelooze eenzaamheid, alleen bij Spitsmuis in dit groote, kille huis, verscheurde mij het hart.

* * *

Het kon de macht van de gewoonte geweest zijn of het groeiende verlangen om Agnes te zien: twee dagen hield ik het thuis uit, den derden dag stond ik vóór de deur van het kantoor. Ik klopte en trad binnen; de kamer was leeg. Meubelen en boeken, alles stond gerijd zooals ik het verlaten had; op mijn werktafel lag een stapel brieven. Alsof er niets gebeurd was, zette ik mij aan het werk.

Ik sneed de brieven open; mijn oogen gleden werktuiglijk over de teksten, en naargelang den aard en de belangrijkheid, werd alles op hoopjes geschikt. Maar buiten en boven

deze aandacht, die ik slechts met uiterste inspanning op mijn arbeid kon dwingen, leefde een andere, een diepere in mij, die iedere zenuw gespannen hield op elke beweging, op elk geluid. Ik wist dat de botsing met Spitsmuis zich zou herhalen, en ik maakte mij gereed tot den strijd.

Van heel den voormiddag kreeg ik niemand te hooren of te zien. De binnenkoer lag verlaten en het kasteel scheen zonder bewoner te zijn. Wanneer in de stad de klokken over middag luidden, stond ik op en ging naar het kleine zaaltje, bij de keuken, waar ik gewoon was mijn middagmaal te nemen. Het werd mij opgediend door het dienstmeisje, dat ik slechts eenmaal gezien had. Toen ik haar vroeg hoe haar jonge meesteres het stelde, schudde zij verlegen het hoofd; op mijn herhaalde vraag kwam geen antwoord, en ik begreep dat zij van Spitsmuis verbod gekregen had, om ook maar één woord te zeggen over wat binnen de muren van het kasteel geschied was. Een oogenblik bekroop mij de bekoring om bij Lisa, de keukenmeid, op nieuws uit te gaan, maar schroom weerhield mij.

Ik kortte de middaguren met een wandeling in het park. Langs den tuin gaande, zag ik een werkman, dien ik niet kende, aan de broeikassen bezig. De gebeurtenissen, die zich hier de laatste dagen vóór de vlucht afgespeeld hadden, kwamen mij scherp vóór den geest en ik nam mij voor zoo spoedig mogelijk een kruis op het graf van den ongelukkigen tuinman te laten zetten. Gaande in de dreven, die alle in de richting van het kasteel liepen, kon geen enkele beweging op de binnenkoer mij ontsnappen, maar er was niets dan de harde zonneschijn en de snelle vlucht van een vogel.

Op het kantoor wachtte mij nog veel arbeid, maar op eigen verantwoordelijkheid durfde ik geen beslissingen te nemen. Ik vroeg mij af hoe ik te handelen had. De heer was niet meer daar om mij een we ik te geven, en Spitsmuis kon niet

op de hoogte zijn van de aangelegenheden die de zaak betroffen.

Op dit oogenblik hoorde ik gerucht in de gang, en instinctief rechtte ik mij tot verzet. Er werd op de deur geklopt en Spitsmuis trad binnen. Op haar aangezicht, dat zij slechts vluchtig naar mij keerde, kon ik niets lezen. Zij keerde zich om, en ik zag José in de deur staan. Ik rukte recht.

Hij moest mijn verrassing gemerkt hebben, want hij glimlachte, en met uitgestoken hand op mij toetredend, sprak hij: ‘Wel onverwacht? Mij doet het genoegen u gaaf en gezond terug te zien.’

Zoo gul had ik zijn stem nooit gehoord, en in al zijn schijnbare oprechtheid wantrouwde ik hem toch. Maar ik kon de toegestoken hand niet weigeren en zei hem, dat ik er verheugd om was hem buiten gevaar te weten.

Alsof wij altijd de beste kameraden geweest waren, begon hij te verhalen over den veldtocht, dien hij meegemaakt had, en die voor hem na een week geëindigd was. Wanneer de wapenstilstand gesloten werd, had hij kans gezien om te ontvluchten en hij hoopte nu wel, dat voor hem heel deze aangelegenheid als afgedaan kon beschouwd worden.

Hij zweeg, en dit stilzwijgen was een uitnoodiging om mijn wederwaardigheden te verhalen. Maar ik kon dat niet doen; zijn ongewone vriendelijkheid en de gemaakte glimlach, die op Spitsmuis' aangezicht haast verstard bleef leven, hadden mijn argwaan niet kunnen wegnemen.

Misschien had hij dit wel bemerkt, want naar Spitsmuis omkijkend zei hij: ‘Tante heeft mij reeds verhaald hoe het u vergaan is en op welke wijze mijn goede oom jammerlijk om het leven gekomen is. Het is, met het overlijden van tante, een zware tol dien wij aan den krijgsgod hebben moeten betalen...’

Nog volhardde ik in mijn stilzwijgen. Het was mij onmogelijk één woord te spreken, mijn tanden stonden op elkaar geklemd. Handig als hij was, wierp hij het gesprek over een anderen boeg, en de stapeltjes papieren bemerkend zei hij: ‘Gij zijt reeds ijverig aan 't werk geweest?’ Hij aarzelde een oogenblik, vervolgde dan: ‘Na overleg met tante, hebben wij besloten dat het maar best zal zijn, in afwachting dat de familieraad een beslissing treft, dat ik de leiding van de zaak neem. Gij blijft natuurlijk in de functie die gij vroeger bekleedde. Niet waar, tante?’

Ik zag dat zij die vraag verwachtte en voelde wat haar dit antwoord kostte; wetend dat zij er een niet geringen prijs voor zou vragen, was ik dubbel op mijn hoede.

‘Natuurlijk,’ knikte zij, moeite doend om vriendelijk te glimlachen, ‘wij durven er op rekenen dat gij u voor de zaak zult blijven inspannen, zooals gij dat vroeger met zooveel toewijding hebt gedaan.’

De formule was van buiten geleerd en Spitsmuis had haar les uitstekend opgezegd. Van de verbeten woede en smadelijke minachting, waarmede zij mij een paar dagen geleden bejegend had, was geen spoor overgebleven, en menigeen zou zich laten vangen hebben aan haar koele gereserveerdheid, die voor taktvollen schroom kon doorgaan, en aan haar bescheiden glimlach, die hartelijkheid kon verbergen. Maar ik kende haar voldoende om te weten, dat dit alles maar bedrieglijke schijn was.

José stond recht en kwam naar de tafel toe. ‘Tante zal ons wel willen verontschuldigen, nu er nog arbeid wacht? Over een uurtje ben ik wel klaar.’ Spitsmuis begreep den wenk, en licht buigend verwijderde zij zich.

Als wij alleen waren, nam José de brieven in handen en las ze aandachtig door. Ze een na een neerleggend, gaf hij bondig zijn oordeel. Ik wist dat hij knap was en ervoer

eens te meer dat hij zin voor zaken had, en snel en juist een beslissing kon treffen. Het was alsof de oude heer nog naast mij stond.

Ik had in 't kort genoteerd wat hij gezegd had, en hij knikte wanneer ik naar hem opkeek. ‘Als gij in dien zin de antwoorden wilt opmaken en de gereed geschreven brieven hier wilt laten liggen? Ik moet nog weg en zal eerst laat in den avond terugkeeren.’

Hij maakte aanstalten om te vertrekken, maar deelde mij nog een en ander mee over de zaak, waarover ik, door mijn betrekkelijk lange afwezigheid, onwetend gebleven was. Door de gewijzigde omstandigheden zou de zaak eenigszins in een andere baan moeten geleid worden, en hij vroeg mijn oordeel over verschillende maatregelen die hij reeds overwogen had. Aan den eenen kant streelde zijn vraag mijn trots, en ik gaf hem dan ook vrijmoedig bescheid, instemmend waar zijn inzicht mij juist leek, aanvullend en soms wijzigend waar ik over de aangelegenheid anders oordeelde. Maar aan den anderen kant was zijn vertrouwelijkheid zoo opvallend, zijn woordenrijkdom zoo ongewoon, zijn inspanning om zich vriendelijk en voorkomend vóór te doen, zoo gemaakt, dat ik het gevoel van argwaan, dat mij van in den beginne bevangen had, maar moeilijk kon afwerpen. Ik antwoordde beleefd, onbekwaam om hartelijkheid te veinzen, waar ik deze in het diepste van mijn hart niet voelen kon.

Hij stond dan recht, en mij de hand reikend zei hij, schijnbaar terloops: ‘Het weer is goed, ik heb nog een langen rit vóór mij. Mijn nichtje, die nog eenigszins onder den indruk is van wat zij doorgemaakt heeft, verlangt wat te rusten. Ik voer haar naar familie te Brussel, waar zij verstrooiing vinden zal... Het kan laat zijn eer ik terug ben.’

Vóór ik een woord kon zeggen, was hij verdwenen; roer-

loos luisterde ik naar het wegstervend gerucht van zijn stappen in de gang.

Ik trachtte mijn ontstemming en den wrevel, die mij bitter maakte, te vergeten en zette mij aan het beantwoorden van de brieven. Maar ik kon mijn aandacht moeilijk vestigen op mijn taak. Het minste geluid schrikte mij op. Als het geronk van een motor mijn oor trof, stond ik haastig recht en trad naar het venster.

De groote, lichtgrijze auto - mijn machine, - stond aan de trap. José stapte er uit, ging over de binnenkoer en verdween in het kasteel. Het hart bonsde mij in de keel. Ik voorgevoelde met onverbiddelijke zekerheid wat er ging gebeuren. Ik vergiste mij niet. José kwam terug buiten; achter hem volgde, aan den arm van Spitsmuis, Agnes. Zij hield het hoofd gebogen, keek niet op.

De deuren van de auto vielen dicht. De motor bromde, de machine gleed weg, ik zag ze in de dreef achter het gewas verdwijnen.

Er was niets dan zon op de binnenkoer, op de roode dahlia's en op de hooge beuken. Waar ik stond, lag koele schaduw.

* * *

's Anderen daags waren de brieven weg, José verscheen niet op het kantoor. Heel de week zag ik vruchteloos naar hem uit. Den Zondag bracht ik thuis door en warmde mij op aan de stille hartelijkheid van de mijnen. Ik verborg mijn kommer achter een schijnbaar levendige belangstelling voor alles wat rond de hoeve leefde en bewoog. Ben, mijn broer, verliet mij niet, en als wij in den nanoen, door de hei naar de akkers kuierend, vóór dien lagen pand van bunt en dophei stonden, zei hij: ‘De oorlog is niet vóór den winter gedaan.’

Dit gezegde verraste mij uit zijn mond, en ik glimlachte onwillekeurig: strategische talenten had ik hem nooit toegeschreven. Hij moest dit bemerkt hebben, want hij voegde er onmiddellijk aan toe: ‘Er zal geen eten te veel zijn.’ Ik begon te begrijpen waar hij heen wilde.

Zich naar den grond buigend, begon hij te rukken aan een bos bunt en slaagde er in hem los te krijgen. ‘Bekijk dat!’ zei hij, op de kleverige klodden wijzend waarin de lange wortels verweven zaten. ‘Dat is grond!’

Hij keek mij niet aan wanneer hij dat zei, en een poos was het alsof hij op een antwoord wachtte. Dan wierp hij den bos weg, stond met de handen in de zakken over de hei te kijken. Er was zon, en tegen den berm zag ik de blauwe sterren van bloeiende gentiana's. Tooverbloem, had de jonker die genoemd. Ik moest geen moeite doen: ik hoorde die stem, en ook die andere. Het was lang geleden.

Zijn stem en het plotse gebaar van den uitgestoken arm, die over het wijde land een breeden boog beschreef, deden mij opschrikken. ‘Ginder een gracht, hier een net van greppels, en in het voorjaar is dat om te ploegen. Moet beste patattenland zijn!’

Ik wist dat het geen lichtzinnige woorden waren; wat hij zei was in stilte gegroeid, dag en nacht herkauwd. Ik hoorde het verlangen dat hij niet verbergen kon, maar ik kon niet antwoorden. Zwijgend gingen wij naast elkaar; langs de bosschen trokken wij verder, zoo naar de beemden. Wij brachten den avond thuis. Als wij op de werf kwamen, vroeg hij mij: ‘Nog veel werk ginder?’

Het had hem niet losgelaten al dien langen tijd, en nu waagde hij zijn laatste kans. Het deed mij pijn hem te moeten ontgoochelen, en zacht, om hem geen zeer te doen, zei ik: ‘Voorloopig is er nog geen dag door te zien, ik sta er alleen voor.’ Hij antwoordde niet; mij brandde de leugen.

Enkele dagen nadien vond ik José op het kantoor. Hij was reeds druk aan 't werk en groette mij vriendelijk. Ik vroeg of hij een goede reis had gehad. Deze vraag scheen hem niet aangenaam te zijn; ik zag hem de wenkbrauwen fronsen, maar hij beheerschte zich en antwoordde, dat alles naar wensch verloopen was. Wij wisselden nog meer woorden in den loop van dien voormiddag, maar vruchteloos wachtte ik op eenig bericht van Agnes.

Op de binnenkoer zag ik het kleine, blauwe wagentje. Tegen den middag stond José recht; op zijn werktafel lag alles in orde geschikt. ‘Ik zal nu gaan,’ sprak hij gewoon, ‘alles ligt gereed; ik zal misschien wel enkele dagen wegblijven.’

Ik meende een glimlach om zijn mond te zien, maar het kon een begoocheling geweest zijn. Hij drukte mij de hand vóór hij ging. ‘Ik moest u groeten van tante,’ zei hij nog, en mij toeknikkend ging hij. Ik zag hem op de binnenkoer, alleen in den zonneschijn. Het blauwe wagentje gleed in de dreef. Ik heb dien dag niet meer gewerkt.

Ik martelde mij met de vraag, waar ik een of ander bericht over Agnes zou kunnen vernemen. In de stad hadden zij weinig vrienden, en mijn vraag zou zeker verwondering, wellicht argwaan verwekt hebben. Ten einde raad, besloot ik bij Lisa aan te kloppen, allicht kon zij mij een of ander meedeelen.

Ik zorgde er voor dat ik haar, schijnbaar toevallig, ontmoette in de gang naar de keuken. ‘Dat treft,’ zei ik glimlachend, ‘ik wilde u juist iets vragen. Dezen morgen is er een brief voor den jonker aangekomen, en nu weet ik niet meer of hij nog op het oude adres verblijft.’

Zij keek mij onzeker aan, maar ik zag dat zij niets vermoedde. ‘Jonker is hier geweest, misschien een maand geleden. Zag er slecht uit. Is dan terug vertrokken.’

‘Naar Spa?’

Zij haalde de schouders op en zei boosaardig, dat zij zich alleen met de keuken bemoeide.

‘Kan het u dan niet schelen of het juffrouw Agnes goed gaat of niet?’ vroeg ik. Zij keek naar mij op, als zocht zij mijn bedoeling te vatten. Dan schudde zij het hoofd en ging, zonder mij een antwoord te gunnen.

Nooit is een week mij zoo lang gevallen. Mijn belofte indachtig, zorgde ik er voor dat een eenvoudig kruis op het graf van den tuinman kwam. Hij had van bloemen gehouden, ik plukte in den tuin wat ik vinden kon, schikte alles tot een grooten tuil en droeg hem naar het kerkhof. Lisa zag mij gaan en vroeg: ‘Waarom doet gij dat?’ Ik antwoordde haar, dat hij goed voor mij geweest was en dat ik dit niet vergeten kon. ‘Zoo,’ zei ze donker, en het was of zij aarzelde om mij nog meer te zeggen. Ze keek mij langen tijd na.

Op het einde van de week zag ik de groote, lichtgrijze auto in de dreef aangereden komen. Ik sprong recht, maar moest stilstaan, mijn hart klopte razend snel. Achter de gordijnen verborgen, speurde ik aandachtig overde binnenkoer. Alleen José stapte uit den wagen, hij droeg een zwaar valies.

Ik zat over mijn werk gebogen als hij binnentrad. Hij zag er gejaagd uit en groette mij verstrooid. Langen tijd zat hij te snuffelen in de oude papieren, die in de hoogste wandkastjes geborgen zaten. Ik kuchte herhaaldelijk om hem aan mijn aanwezigheid te herinneren; ik wist wat er aan archief in deze kamer lag, en allicht had ik hem kunnen helpen bij het opsporen van wat hij zocht. Maar hij gebaarde van mijn aanwezigheid niet meer bewust te zijn. Ten slotte gaf hij het op en ging zwijgend buiten.

Vroeger, wanneer de heer nog leefde, had de tegenwoordigheid van José niet den minsten invloed op mijn arbeid,

maar thans voelde ik, meer en meer, hoe moeilijk het mij viel mijn aandacht op mijn werk te vestigen, wanneer hij zich op het kantoor bevond. Het was niet het feit dat hij sprak, of bewoog, of kuchte, maar alleen het feit dat hij zich daar bevond, verlamde in zekeren zin mijn werkkracht.

Tegen den middag liep hij nog even binnen. ‘Ik laat de auto hier, de chauffeur zegt dat de toevoerbuis voor de benzine gebarsten is, en dat de herstelling niet op een paar uren in orde kan zijn. Ik zal met den trein vertrekken. Morgen, misschien ook maar overmorgen, zal ik terug zijn.’ Hij gaf mij nog eenige aanduidingen nopens het beantwoorden van enkele brieven, en vertrok dan. Op het laatste oogenblik had ik hem nog een goede reis toegewenscht, maar hij scheen erg verstrooid en gaf geen antwoord.

Na het middagmaal kuierde ik even tot bij den chauffeur, die juist onder de auto uitkwam en mij de gebarsten buis toonde. Ontmoedigd de schouders ophalend zei hij: ‘Dat krijg ik vandaag niet in orde. In heel de stad vind ik geen vervangstuk.’

Werktuiglijk nam ik het stuk in handen, en plots doorvoer mij een schok. Ik herinnerde mij dat ik vroeger, wanneer ik nog voor den wagen instond, hetzelfde tegengekomen was en toen twee vervangbuizen besteld had; één er van moest daar nog ergens te vinden zijn. Maar het was dat niet wat mij plots ontroerde. In de garage wees ik den chauffeur naar het hoogste schap en zei: ‘Zoek daar eens!’ Het verwonderde mij niet dat hij het gezochte vervangstuk vond. Hij schoot dadelijk aan 't werk, en na een kwartiertje was hij klaar. Ik startte en de motor gonsde. Samen keken wij alles na, onderzochten nauwkeurig de toevoerleiding. Gebogen over den zoemenden motor, was het mij moeilijk mijn opwinding te verbergen, maar ik spande mij

tot het uiterste in om ten minste uiterlijk kalm voor te komen.

'Ik zal den wagen eens laten loopen,' zei ik zoo eenvoudig mogelijk, 'de proef op de som.' De chauffeur knikte en ging op zij staan. Ik schakelde in, gaf gas, en de wagen schoot de dreef in.

Er was als een roes over mij gekomen. De weg lag open, al de wegen lagen open voor mij, ook de weg naar Spa. Waar ik aan den eenen kant mij zeer wel bewust was van het waagstuk, dat ik volvoeren ging, leefde aan den anderen kant in mij de zingende hoop, vandaag te ontdekken wat ik reeds zoolang verlangde te weten.

Als een weerlicht schoot de wagen over de wegen; boomen, huizenrijen, dorpen snelden voorbij. Ik had geen oog voor den weg; alleen het doel, dat zoo ver weg lag, lokte mij. De Brabantsche heuvelen golfden rustig naar de steile Maasboorden, en in den vroegen nanoen herkende ik de torens van de kuurstad.

In het hotel, waar voor mij zooveel herinneringen aan verbonden waren, wachtte mij de eerste ontgoocheling. Het jonge meisje dat opende, kende ik niet en wist op mijn vragen niet te antwoorden. Een oude juffrouw, die zij bijriep, kon mij zeggen dat de jonker een goeie maand geleden vertrokken was, waarschijnlijk naar huis, maar zij had daar geen zekerheid van. Ik deed moeite om onverschillig toe te luisteren, maar zij moet mijn teleurstelling, haast ontmoediging, bemerkt hebben, want zij voegde er aan toe: 'Met dezelfde auto, waarmee U gekomen is, zijn ze weggereden en ik meen een oude dame, die van het gezelschap was, iets over Brussel te hooren zeggen hebben.'

Ik dankte beleefd, maar slaagde er slechts met moeite in mijn wanhoop te verbergen. Ik reed even tot buiten de stad, niet wetend wat ik doen zou. De naam Brussel danste

vóór mijn oogen; de jonker verbleef waarschijnlijk aldaar, en Agnes zou er zijn. Een groot verlangen doorhuiverde mij en een roekelooze gedachte kreeg plots leven in mij, groeide en verblindde mij heel en gansch. Wat ik voorhad, was onzinnig en een oogenblik koel en nuchter nadenken had mij ongetwijfeld het onverantwoordelijke van mijn daad doen inzien, maar ik kon niet redeneeren. Ik zette den motor aan, niemand zou nog in staat geweest zijn mij van mijn voornemen af te brengen.

Ik herinner mij nog vaag dat het een overheerlijke dag was, maar mijn aandacht, aan den eenen kant op den weg gericht, stond aan den anderen kant star gevestigd op mijn voornemen. Waar stilaan oordeel en redeneering de haast instinctieve daad onderzochten, doorpeilden, werd het mij duidelijk dat mijn overmoed me vóór haast onoverkomelijke moeilijkheden geplaatst had. Ik kende den naam van de Brusselsche familie niet, vermoedde alleen dat ze langs den vrouwelijken kant was. Waar en hoe moest ik ze zoeken? Een speld in een hooiopper. Betrouwend op een goede ingeving reed ik maar door, en vóór de schemering aan den hemel begon te groeien, bereikte ik de hoofdstad.

De huizen, waar wij met de vlucht een paar dagen verbleven hadden, waren gesloten; geburen wisten mij te zeggen, dat de bewoners naar Frankrijk gevlucht en nog niet teruggekeerd waren.

In een café doorzocht ik het telefoonboek, maar vruchteloos. In een hotel slaagde ik er in de hand te leggen op een adresboek; met gloeiend aangezicht gebogen over de krioelende letters, speurde ik, maar slaagde evenmin om iets te ontdekken. In een politiebureau keek de wachtofficier mij onderzoekend aan. Het bevolkingsbureau, waar een winkelier mij naar verwees, was gesloten. Ten einde raad

en half gek van vertwijfeling, sprak ik een paar voorbijgangers aan, beleefd vragend naar de woonplaats van den jonker; verbluft haalden zij de schouders op, keken mij medelijdend aan en gingen voorbij. Ik was ellendig moe en moest op een van de rustbanken langs de laan gaan zitten.

Ik zei het reeds: het was een warme, schoone zomerdag geweest, en nu het naar den avond toeging, zochten de wandelaars, gevlucht uit de opgestapelde huurkazernes, naar wat koelte onder de boomen. Menschen trokken aan mij voorbij; oude heertjes en dames, precieus kuierend, genietend van den avond; jonge menschen, gearmd, pratend hel en druk, met frissche, volle gebaren, jeugd die onbezorgd van het leven genoot. Ik begon scherper toe te kijken. Was het dan onmogelijk dat Agnes daar plots aangegaan kwam, begeleid door Spitsmuis, of misschien wel alleen, en mij opeens zag, glimlachend en zich verwonderd afvragend hoe het toch mogelijk was? Wij konden gaan zooals deze jonge menschen, naar elkaar toe gebogen, en ik wist wat ik haar in het oor zacht toefluisteren zou... Zij zou glimlachen... Of wij konden in den wagen stappen, en haast onhoorbaar glijden over het glimmende asfalt, en menschen zien, menschen en nog menschen, op de straten, vóór de winkels, aan den ingang van de bioskopen, waar de roode lichten gloeiden; of naar het park rijden, dat stilaan vergroeit in het woud, waar de koelte mild is en de duisternis onder de bladergewelven groeit, en daar wandelen langs de eenzame wegen, of gezeten onder een boom de dingen zeggen die stil in ons hart leven, of zwijgend in den avond staren, geen ander geluid dan dit van ons rustig kloppend hart...

Menschen gingen aan mij voorbij. Het was donker wanneer ik in den wagen stapte. Ik was alleen op de wereld.

Het was laat wanneer ik thuiskwam. De helle lichtkegels boorden door de duisternis van de dreven. De garage stond nog open.

Ik sloot alles. Op de binnenkoer trad mij iemand te gemoet. Ik meende den chauffeur vóór mij te hebben en zei: 'De wagen doet het best!'

Het was José, die mij antwoordde met een vraag: 'Vanwaar komt gij?' Zijn stem had den harden, ongenadigen klank, dien ik sedert lang niet meer gehoord had.

Het zou mij niet moeilijk gevallen zijn te liegen; allerlei voorwendsels, die mijn reis en het late uitblijven konden verklaren, lagen voor de hand. Maar mijn diepe moedeloosheid walgde mij, en van het eene uiterste in het andere vallend, daagde ik uit: 'Is dat niet mijn zaak?'

Ik kon zijn aangezicht niet zien, maar aan zijn lang stilzwijgen vermoedde ik zijn verrassing. Eindelijk zei hij: 'Ik vraag u vanwaar gij komt. Ik meen dit te mogen vragen.'

Zijn stem was wel hard, maar geenszins prikkelend, en toch groeide onweerhoudbaar in mij de lust om hem te tergen. Half glimlachend spotte ik: 'En als ik goedvind het niet te zeggen?'

'Ik vraag het u voor de laatste maal,' drong hij aan.

Ik kon niet langer zwijgen wat mij op de lippen brandde en slingerde hem in het aangezicht: 'Ik ben naar Spa geweest om den jonker te zoeken. Ik ben naar Brussel gereden, en als het mij lust, zal ik naar het einde van de wereld...'

'Waarom om den jonker?'

'Dat is mijn zaak,' antwoordde ik dof, verrast door zijn vraag. Als ik er in geslaagd was hem te prikkelen, op te winden, zou ik mijn doel bereikt hebben, en ongenadig zou ik zijn uitvallen beantwoord hebben; maar de kalme,

rustige toon van zijn stem onthutste mij. Ik voelde mij klein worden, het was of ik kou had, hoewel mijn handen zweetten. Ik zweeg en stond daar wachtend als een berispt kind.

‘Daar valt nog wel een woord over te zeggen,’ hernam hij onbewogen, ‘maar het is er nu de tijd noch de plaats toe.’ Ik hoorde het gerucht van zijn stappen. Ik stond nog roerloos als ik de deur hoorde dichtvallen en de sleutel in het slot knarste.

De hemel koepelde helder en hoog boven mij, bezaaid met duizenden sterren. Hoe stond mijn lot in die lichtende sporen geschreven?

* * *

's Anderen daags gebaarde José van niets. Zooals hij dit gewoonlijk deed, stond hij aan mijn werktafel en las de brieven na, die ik reeds geopend had, hier of daar iets onderlijnend of in rand noteerend. Met rustige stem dicteerde hij mij den inhoud van de antwoorden die ik te schrijven had.

Dat duurde zoo dagen, en iederen dag leefde in mij de angstige hoop, dat hij iets anders zou zeggen dan woorden die de zaak aangingen. Was het dan zoo onzinnig iets dergelijks te verwachten? Was het dan onmogelijk dat hij mij zeggen zou: ‘Kijk eens, het heeft nu lang genoeg geduurd; maak u gereed, straks rijden we af, tegen den middag worden we te Brussel verwacht bij oom en Agnes...’ Het zou mij niet verrast hebben.

Ik wachtte eiken dag op deze woorden, en ze niet hoorend, hoopte ik er op voor den volgenden dag. Ik was als een kind dat achter een vlinder aanloopt, en bij eiken mislukten greep zijn hoop verplaatst naar den volgenden. Als een kind was ik verblind, en zag niet.

Het kruis stond nu op het graf van mijn ongelukkigen vriend, en reeds dikwijls had ik mij afgevraagd wat er van Fiene geworden was. Ik had geenerlei verplichting tegenover haar, maar ik kon mij eenigszins indenken dat het haar na deze jammerlijke geschiedenis niet goed gegaan was. In de stad had ik nog niets over haar vernomen; misschien was ze naar het dorp teruggekeerd vanwaar ze gekomen was.

Ik stelde de vraag aan Lisa. Ze moet mijn bedoeling verkeerd begrepen hebben, want met nauw bedwongen woede slingerde zij mij in het gelaat: ‘Het is genoeg geweest met één...’ Ik voelde dat ik rood werd en moest moeite doen om mij te bedwingen. Ik trachtte haar aan het verstand te brengen, dat ik alleen zekerheid wenschte te hebben dat het Fiene goed ging, en als dit laatste niet het geval was, in de gelegenheid gesteld te worden haar op een of andere wijze te helpen.

Mijn woorden en de toon van mijn stem moeten haar van mijn goede inzichten overtuigd hebben, want haar opwinding was gebroken, en in moedeloos gebaar de schouders ophalend zei ze: ‘Of het haar goed gaat? Twee maanden gasthuis en geen cent...’ Ik moest maar met één woord aandringen en zij verhaalde mij de droeve geschiedenis: Fiene was een wees, had maar alleen een pleegvader; toen deze heel de geschiedenis vernam, had hij haar geslagen, en de gevolgen, in Fiene's toestand, waren niet uitgebleven. Zoo was ze in 't gasthuis geraakt. Had ze willen spreken, dan had de woestaard kunnen boeten voor zijn baldadigheden, maar wat kon het baten? Het was een lang verhaal, in den mond van Lisa was het zwaar van schrijnende tragiek, en ik kon moeilijk mijn ontroering verbergen. Naar Fiene gaan, was mij onmogelijk. Ik vroeg dan aan Lisa of zij zich wilde gelasten met voor Fiene te doen wat ik van

zins was te doen, en gaf haar het geld. Zij aanvaardde zwijgend; wanneer ik ging, keek zij mij aan; het was of zij mij iets zeggen wilde, maar ik wachtte vruchteloos.

Eenige dagen later wenkte Lisa mij en reikte mij het geld toe, dat ik haar gegeven had. ‘Zij wil het niet...’ antwoordde zij dof. ‘Waarom niet?’ vroeg ik verbaasd en pijnlijk getroffen. Zij antwoordde niet en ik zag dat zij meer wist, meer gehoord had dan zij mij zegde.

Fiene, dat jonge, trotsche kind, het leven heeft haar geraakt, tot bloedens toe, maar niet overwonnen, zij bijt woedend af. Eens vroeg ze: ‘Wat krijg ik van u?’

XIX.

OP ONREGELMATIGE TIJDSTIPPEN DOOK JOSÉ OP, EN meer en meer werd hij gesloten, zonder daarom onvriendelijk te zijn. De moeilijke tijden hadden natuurlijk een onmiddellijken, ongunstigen weerslag op de zaak, en hij stelde dit vast op een, zoo meende ik althans, tamelijk onverschillige wijze. Toen hij zich, op zekeren dag, na vluchtig de briefwisseling ingekeken en bondig de antwoorden gedicteerd te hebben, wilde verwijderen, zei hij mij, alsof het de doodgewoonste aangelegenheid van de wereld gold: ‘Ten slotte zullen we op den duur toch moeten stilleggen. Misschien was het wel goed, dat ge intusschen naar iets anders uitzaagt.’

Ik keek hem sprakeloos, niet begrijpend aan. Maar achteloos spelend met een brief, dien hij in de hand droeg, ging hij voort: ‘Binnen een maand hoop ik het kantoor naar Brussel over te brengen, en tegen dien tijd zullen wij van uw diensten moeten af zien...’

Ik begreep, en uiterlijk kalm vroeg ik: ‘Wie is dat: wij?’

‘De firma natuurlijk!...’

‘Ik meen dat vroeger de firma een familiezaak was, en ik heb er nog niet van gehoord dat deze toestand zou gewijzigd zijn.’

‘Zoo? En dan?’

‘Dan zag ik graag den door u getroffen maatregel bekrachtigd door de oude freule, uw oom en juffrouw Agnes...’

Hij lachte uitdagend en ik moest mij inspannen om kalm te blijven. ‘Wonderwel op de hoogte van de familietoestanden, ’ spotte hij. ‘Nu, aan uw wensch zal voldaan worden; het ontslag zal u, degelijk onderteekend, toegezonden worden.’

‘Ik wil het uit hun mond hooren...’ fluisterde ik heesch.

Misschien schrikte hij wel eenigszins voor den dreigenden klank in mijn stem, want zonder nog een woord te zeggen, verliet hij het kantoor; er was iets van den lafaard in zijn vlucht.

In de helft van de volgende week ontdekte ik tusschen de briefwisseling een schrijven dat voor mij bestemd was. Zonder het te openen wist ik reeds wat het bevatten zou. ‘Brussel’ vermeldde de stempel. Eén maand werd mij toegestaan om elders te zoeken; het loon van twee maanden zou mij uitbetaald worden. De namen van José, den jonker, Spitsmuis en Agnes stonden onderaan. De schriftvervalscher had ze goed nagemaakt..

* * *

Ik had veel vrijen tijd en tot mijn schande moet ik bekennen, dat ik hem heel slecht gebruikte. In den voormiddag had ik regelmatig mijn bezigheid, maar de namiddaguren vulde ik met droomerijen, en als mijn actieve natuur de doodende verveling trachtte af te schudden, met lange wandeltochten in het park en verder, door veld en hei. Het werd mij haast onmogelijk mijn gedachten weg te rukken van mijn eenige bekommernis. Het bracht mij haast tot wanhoop, dat ik geen enkel bericht betreffende Agnes

kon bemachtigen, en radeloos vroeg ik mij af, of zijzelf dan nog geen enkele poging ondernomen had om mij te bereiken. ‘Verlaat mij nooit!’ had zij gesmeekt.

Wanneer ik thuiskwam, had ik geen rust en ik bleef nooit lang. Het leven ging daar zijn gang, en het bekoorde mij soms mij weer ingeschakeld te zien in dit rhythme van den dagelijkschen arbeid, maar ik kon er niet toe besluiten te blijven. Moeder, met dat onfeilbare instinct dat de kinderen doorschouwt, voelde wel dat er iets haperde. ‘Zorgen?’ vroeg zij en meer niet. Ik loog en vluchtte.

Dag aan dag groeide de angst in mij dat Agnes, tusschen José en Spitsmuis, gehoor zou geven aan wat over mij aan laster reeds vroeger werd verteld. Ik wist wat geschied was, en hoe mij niets zou bespaard worden door menschen, die te allen prijze een doel wilden bereiken. Alleen de jonker kon helpen.

Ik begon al de oude papieren te doorzoeken, die reeds vergeeld op de schappen geschikt lagen, in de hoop er een of ander in te vinden dat mij inlichtingen kon geven over de familie te Brussel. Dagen besteedde ik aan deze bezigheid, zonder mij te bekommeren om de mogelijkheid dat José onverwacht op het kantoor kon verschijnen. Maar mijn zoeken was vruchteloos.

Ik was bezig met alles terug weg te schikken, als José naast mij stond. Hij vroeg niets; misschien dacht hij dat ik, in het vooruitzicht van mijn vertrek, alles in orde wilde hebben. Hij keek een oogenblik rond en ging dan. Buiten hoorde ik zijn magere, krakende stem op de binnenkoer.

De post was aangekomen, en haast werktuiglijk schikte ik de brieven naar de aangelegenheid die zij behandelden; aan den naam van de firma raadde ik reeds den inhoud. Mijn aandacht werd plots getrokken door den breeden, roomgelen omslag, die naam en adres van den jonker in blauw

potlood, dwars over het oorspronkelijk adres in inkt, geschreven droeg, met de vermelding: ‘Onbekend, terug naar afzender.’

Ik voelde dat dit een privaat schrijven was, en ik was lang genoeg in zaken geweest om mij te harden tegen allen lust naar onbescheiden nieuwsgierigheid. Maar deze brief rilde in mijn handen, en geen macht ter wereld had mij kunnen weerhouden de los ingeschoven kaart er uit te halen te lezen. Twee verstrengelde letters, als vergroeid. Dan las ik: ‘...heeft de eer U zijn huwelijk aan te kondigen met Mejuffrouw Agnes...’ Meer zag ik niet, en hoe menigen keer ik deze woorden herlas, ik geraakte niet verder. Als ik de oogen sloot, bleven de harde, scherp gesneden letters vóór mij branden, en met obstinaat rhythme klonk het mij in de ooren: ‘...heeft - de - eer - U - zijn - hu - we - lijk - aan...’ Een martelend getik van vallende hamertjes op een wonde plek.

Ik hoorde op dat oogenblik een stap in de gang, maar ik deed geen enkele poging om te verbergen wat ik gedaan had. Ik zag José in de deur staan; zijn vragende oogen doorboorden mij, en plots bemerkte hij den geopenden brief.

Ik hoorde zijn tanden knarsen, en zijn aangezicht, dat ik niet anders kende dan vaalbleek en ongezond grauw, werd groen, met donkere vlekken onder de oogen. Hij sprong vooruit, als een panter naar zijn prooi.

Ik liet hem doen, ik was ijselijk kalm en voelde mijn lichaam niet meer. Onder mijn oogen moest hij den blik neerslaan. Ik weet niet meer of ik iets gezegd, geschreeuwd of gehuild heb, maar in mij gromde een orkaan, iets dat loskwam uit de diepste verborgenheden van mijn wezen, mij overstroomde en alles verlamde. Iets dwong mij recht te staan; mijn handen grepen den stoel. Hij was als een veder in mijn vuisten en het was een genot hem boven mijn hoofd te

heffen, hem dreigend te zwaaien, hem neer te slaan op de werktafel. Inkt spatte weg, papieren vlogen. Ik hield een stomp in de hand; tegen den muur rolde wat versplinterd hout.

José was verdwenen, ik had het niet gehoord. Buiten scheen de zon, en dat verwonderde mij; het was een eeuwigheid geleden dat ik nog zonneschijn gezien had. En hier was het kantoor, en de besmeurde werktafel, en de brutale inktkladden op het roomgele papier; de naam Agnes was onbevlekt.

Ik smeet er een boek op, die naam was een uitdagend verwijt. En nu trad de stilte op mij toe en de bezinning, en ik voelde dat de glorieuze kracht, die mij een oogenblik haast bovenmenschelijk sterk had gemaakt, mij verlaten had. Ik moest op den kant van de werktafel gaan zitten, mijn beenen wogen als lood. Het zweet voelde ik op mijn lichaam kleven. Waarom tikte dit uurwerk zoo hard?

Ik weet niet hoelang ik daar gezeten heb. De tijd ging aan mij voorbij; ik zag en hoorde alles, maar de beteekenis drong niet tot mij door. Een dof gevoel drukte op mij, verlamde mij als onder een zwaren last.

In een uiterste inspanning kroop ik recht en ging naar buiten; de helle zonneschijn kwetste mij en ik zocht de schaduw. Ik trachtte het leven te zien, zooals het daar buiten mij bewoog. De hooge lucht, - wat een witte vederwolken, en hoe drijven de zwaluwen in breede kringen. En ginder groeit glycine tegen den gevel, en de clematis fonkelt van blauwe sterren. Waar zit die fluitende vink? Hu-we-lijk... Martelend, zilveren getik, en elke slag weergalmt in mijn hoofd, scheurend, hol als in een spelonk.

Ik vluchtte in het park, de velden in, maar deze rust bereikte mij niet. Terug de stad in, door de harde zonnestralen en het pijnlijke licht. Een herberg is een oase, hoewel de

flauwe biergeur me haast braken doet. Ja, toch bier, knikte ik werktuiglijk. Ik drink, het is niet de dorst die mij gulzig dwingt. Er is een leegte te vullen, misschien gaat het wel met bier. Ja, bazin, het is goed weer, het is verdomd goed weer, voor een huwelijk is het zelfs uitstekend geschikt weer. Witte en zwarte kleeren, en tapijten aan de kerk, en bloemen willen zon om zelf licht te geven. Ha, mijnheer gaat misschien trouwen; schoone dagen, als ik daaraan terugdenk. Zij slaat de oogen ten hemel, en ik knik. Kan ik niet trouwen als een ander? Ik heb geld om kleeren te koopen, en bloemen als het moet, en desnoods bekostig ik tapijten tot op de markt. Ja, nog een pint! Ik kan moeilijk weg met de woorden, mijn tong kleeft aan het gehemelte en ik moet het toch eens zeggen, een mensch heeft niet alle dagen de gelegenheid. Of ik uit de buurt ben? Neen, wel uit de streek, maar mijn woning staat aan een groot bosch, er is een binnenkoer met grint op de wegen en soms staat er een klein, blauw wagentje, maar eigenlijk rijd ik liever met de groote, lichtgrijze. Op één namiddag naar Spa, zoo naar Brussel en terug. Knap, niet? En toch niets gevonden, reis naar de maan. Als die tuinman... Ge hebt hem misschien gekend? Had liefhebberijen, en is wat té vroeg gaan slapen, gestikt. Neen, niet van de kachel, maar ze maken tegenwoordig de touwen wat te sterk. Ja, madam, nog een glas. Zoo, ge hebt nog veel werk? Ik zal mij wel alleen amuseeren, er is wel niets te zien op de straat, maar als ik mijn oogen toedoe, zie ik hemel en aarde op zijn kop. Prettig zicht... Adieu, als ik iets noodig heb, klop ik...

Op de straat wandelt traag een vlek zon, soms kruipt ze tot tegen den muur, misschien bereikt ze mij wel. Er gaan soms menschen voorbij. Waarom groeten ze mij, of waarom groeten ze niet terug als ik groet? En die hond met zijn

onbeschaamd geblaf, waarom likt hij mij de hand niet als ik hem bier presenteer?

Alle leven verstilt in mij, en is vreemd. Ik ben de toeschouwer, sta er buiten en boven. Wat diep in mij is gegrift, in ongekende sporen, krijgt leven en gestalte en wentelt naar voren, bloeit in hevige kleuren, en tergt mij. Zal ik roepen: blijf toch? De pijn van het scheiden evenaart de vreugd van de volgende verwachting, en is er een einde aan dezen rijkdom? Mijn jeugd glijdt voorbij, alle stemmen bereiken mijn oor, een weemoed bekruipt mij. Schreien als de zon feest... Ik kan niet anders, en het raakt ten slotte mij alleen. Neen, madam, er is heelemaal niets; er is alleen dat ik hier niet zou moeten zijn, en ik weet niet waar wel. Raadsels om ons, en ik begrijp mezelf niet.

Haar geklets walgt me, en ze probeert, me nog altijd bier op te dringen. Ik drink nog eens, moet bovenmenschelijke moeite doen, ik zal dat wurgend oprispen van braaksel niet langer kunnen bedwingen. Adieu, hier is uw geld, als ik ook maar uw bier kwijt was.

De straat deint uit tot een markt, de huizen grinniken mij toe, het licht van de zon schettert als een fanfare. Riep er mij iemand? Als een boot de haven, zeil ik een herberg binnen. Maats begroeten mij, hun geklets is als het gefrazel van blaren op den wind. Word er slaperig van. Ik zal me vasthouden aan den toog, alles is een beetje onvast, ik weet niet juist waar de fout ligt. De gezellen verlaten mij niet, zij willen mij omhelzen en zweren eeuwige trouw. Trouw, mijn vrienden, kan ik je wat van vertellen. Een historie? Luister: daar was eens, of liever: daar is nog, maar ik houd het liever in den verleden tijd, kwestie van kleur. Natuurlijk hij en zij, en het water was diep. Langdradig? Nu, dan zal ik de geschiedenis voor mezelf vertellen, daar is geen vreemd handgeklap bij noodig.

Ze laten mij alleen, ik zit nu aan de tafel, en het is of alles rondom wij vervaagt, verdwijnt, eigenlijk een geluidloos wegzinken naar verzwelgende diepten. Er is geen tijd meer en ik word er mij vaag bewust van, dat het aan het donkeren gaat. Kan spel van verbeelding zijn, meer niet. Ik zie licht dat leeft, een gracielijk spel dat mijn oogen verrukt, vloeiende vonken en een sierlijk neigen van vlammen, die buigen als glijdende sluiers. Ik zit gebogen te luisteren naar een verren toon, die teederlijk aanruischt en mij lijfelijk streelt. Is dat een uitnoodiging?

De straat is ellendig lang. Wat hebben de menschen te stellen met wat ik doe? Ik zal langs de dreef gaan. Misschien kan ik achter de struiken wachten? Het kan gebeuren dat ik een stap hoor, een aanwezigheid voel. Té lang mag het niet duren, rond mij is het loofstil, en het is of ik opgenomen word in de wiegende deining van levend water. Ik zal dan maar rusten, tot zij komt...

* * *

Wanneer ik ontwaakte, woei de kille nachtlucht mij in het aangezicht. Geen gerucht wekte mij, maar schokken schoten door mijn lichaam en klam zweet brak mij uit. Ik braakte lang en moeilijk, voelde mij ellendig ziek, om te sterven. Ik was volkomen nuchter, en besefte met een lucide klaarheid wat mij overkomen was, en tevens wat daarvan de oorzaak was. Nooit heb ik me zoo ellendig gevoeld. Hoe ik op mijn kamer geraakt ben, en te bed, is mij een raadsel gebleven. 's Anderen daags sliep ik een eind in den dag. Wanneer ik naar beneden kwam, nog wankelend van de snijdende hoofdpijn en wee van een zieke maag, ontmoette ik Lisa. Zij verborg haar walg niet en hoonde: ‘Misschien kunt ge ook wel in het tuinhuis gaan wonen?’ Er zijn dolken die zoo scherp en zoo diep niet steken.

XX.

THUIS HEEFT ME NIEMAND GEVRAAGD WAAROM IK NIET TErug naar het kantoor ging. Moeder knikte me maar toe, en uit dit gebaar was alles te lezen, zoodat ik niet vragen durfde. Ben, mijn broer, heeft me 's morgens een korte heischop in de hand gegeven en gezegd: ‘Die zal u best gaan, ik zal de lange nemen!’ Hij zei dit alsof wij jaren naast elkaar gestaan hadden. Op den langen weg naar de hei heeft hij geen woord gesproken, maar aan zijn gang, zijn sierlijken, wiegenden gang, kon ik zijn rust, zijn stille voldoening merken. Zijn stilte was mij welkom.

De hei bloeide nog, een donkere zee lag aan mijn voeten, en ik verlangde niets meer dan dat zij mij geluidloos zou opnemen in haar schoot, verzwelgen.

Wij spanden de touwen, staken de sporen; ik was een gehoorzaam kind. Ben, mijn broer, overschouwde de panden als een veroveraar; zijn oogen maten, en misschien zag hij reeds de oogsten rijpen en bewogen door wind op den akker golven, als hij zei: ‘Wacht maar!’

Wij kapten de hei, en krakende vuren joegen vuilwitten rook in luie kronkels naar den hemel. Nu kon ons bedrijf beginnen. ‘Ik hier, gij daar!’ Hij sloeg een kruis en boog naar den grond.

Zwijgend volgde ik zijn voorbeeld. De eerste uren schonk deze arbeid mij een zuiver lichamelijk genot. Het geluidloos schuiven van de zilverblinkende schop door de harde schadden, dan door het malsche, botergele zavel, was een prikkel voor mijn kracht, die zoolang geslapen had. Als het over middag luidde en wij naar huis togen, voelde ik mijn lichaam gloeien, en na het eten overviel mij een drukkende slaperigheid.

Het wrerk vorderde, maar ik wist al dadelijk dat ik den prijs te betalen had. Vóór het avond werd, was mijn lichaam als gebroken; een stekende pijn brandde mij in den rug, en mijn handen, als een klauw rond de schop geslagen, gloeiden pijnlijk. 's Nachts sliep ik als een steen, om 's anderen daags, gewekt door de morgenlijke geluiden van de hoeve, geradbraakt op te staan. Een oogenblik bekoorde mij de lust om naar de stad te gaan, maar ik wist dat grooter onheil mij daar wachtte. Wanhopig ben ik naar de hei getrokken, als een bezetene heb ik de pijn verbeten, slag houdend met mijn broer, die met de regelmatigheid van een machine vorderde. De grond had zijn kortgestuikt lichaam uit elkaar gewerkt, zoodat hij, in rust, er zwaar, zelfs eenigszins log uitzag. Maar als hij naar den grond boog en traag de gebaren volbracht, die zijn arbeid eischte, was alles lenig, haast sierlijk bewegen. Hij was karig met zijn woorden. Soms stak hij de schop in den grond, wreef met de hand over het voorhoofd, hoewel er geen zweet perelde, en gebogen over den schopsteel, liet hij zijn oogen over den groeienden akker gaan. Zijn droom begon te leven. ‘Uitvriezen, verweeren, en ge zult die patatten zien groeien!’ Zijn woorden vroegen geen antwoord.

Ik ben niet gevlucht, en na enkele dagen was de pijn, die in mijn lichaam knaagde, draaglijk geworden. Dat heeft mij verloren, want dieper knaagde iets dat weer stem en leven

kreeg en mij voortaan niet meer verliet, noch bij den zwaren arbeid, noch 's nachts, wanneer ik, doodmoe nochtans, vruchteloos den verlossenden slaap zocht.

Mijn broer had het gemerkt, zijn instinct bedroog hem niet. Met eenige berusting zei hij, den akker overschouwend: ‘Zoover zijn we toch al!’ Vóór ik een woord gezegd had, deed hij reeds afstand. Hij heeft niet gezien dat zijn woord me de tranen in de oogen joeg.

Ik moest niet spreken, moeder deed het voor mij. Had zij mijn groeiende radeloosheid gezien? Er was haar glimlach, vol mild begrijpen, die haar armelijk aangezicht, door de pijn verwoest, een stillen glans van geluk gaf. ‘Zoudt ge niet eens naar de stad gaan zien?’

Ik knikte, alsof ik die vraag verwacht had, maar mijn hart klopte razend snel en pijnlijk. Ik kon niet antwoorden; zwijgend heb ik naast moeder gezeten, er waren geen woorden noodig.

Alsof er niets gebeurd was, ben ik naar het kantoor gegaan. Alle sporen van mijn baldadigheid waren verdwenen; op mijn werktafel lag een stapel briefwisseling; blijkbaar was José sedert dagen niet meer hier geweest.

Ik deed het werk haast werktuiglijk, de te treffen beslissingen waren niet van gewichtigen aard. Er waren oogenblikken dat ik de pijnlijke omstandigheden die mij drukten, kon vergeten, maar dan plots - een stempel ‘Brussel’ op een postzegel, de aanvangsletter van een naam, - kwam alles met ontstellende duidelijkheid op mij toe en verlamde mijn kracht. Mijn blikken gleden over de verlaten binnenkoer, de roerlooze boomen van het park, en ik ging onder in den kwellenden droom, waaruit ik dan moe en lusteloos ontwaakte.

Het duurde een week, langer, ik weet niet meer hoelang, het kwam mij als een eeuwigheid voor. José schreef niet, ik

ontving geen enkel teeken van leven. Een doffe berusting maakte zich op den duur van mij meester, drukte op mij als een looden mantel, en ik werd onbekwaam om ze af te werpen.

Bamis bracht regen en huilenden wind. Zwaar ruischten de hooge kruinen, en blaren wervelden door de natte dreven. Heel den dag kon ik den drup in de goten hooren.

* * *

Op het oogenblik dat de wind een poos luwde, bereikte het regelmatig gezoem van een auto mijn oor, en het joeg mij uit mijn verdooving op. Instinctmatig gingen mijn oogen naar de binnenkoer: aan de trap stond de roode, kleine auto. Mijn eerste gedachte ging naar José, en eenigszins zenuwachtig begon ik alles te schikken wat op mijn werktafel lag. Maar dan herinnerde ik mij dat de kleine, roode wagen aan Francine toebehoorde, en een oogenblik doorflitste mij de gedachte: ‘Agnes en Francine!’ Een oogenblik maar, want de deur van de auto werd opengeworpen, en alleen Francine stapte uit. Met den lichten, veerkrachtigen stap dien ik haar kende, ging zij over de binnenkoer, en ik wist, met haast feillooze zekerheid, dat zij naar mij kwam.

Ik was onbekwaam om nog één beweging te maken en wachtte, gezeten, met kloppend hart, op het naderen van stappen in de gang. Ik werd rustig, en als Francine in de deur stond, kon ik rechtstaan en haar te gemoet treden. Zij stak eerst haar hand uit en drukte de mijne, ongewoon lang, naar mij voorkwam.

Zij keek vluchtig rond. ‘Alleen?’ Ze knikte en wierp haar handschoenen op de tafel. Zonder naar mij op te zien, ging zij naar het venster toe, keek over de binnenkoer.

‘Langen tijd geleden dat hij hier geweest is?’

Ik wist wien zij bedoelde. ‘Een maand, twee maand...’

‘En Agnes?’

Daar ik zweeg, keek zij om en herhaalde: ‘Agnes?’

‘Waarom vraagt gij dit?’

Zij kwam dichter bij mij en ging aan de tafel zitten, recht tegenover mij. Haar oogen lieten mij niet los, en dit verwarde mij.

‘Ik heb niemand meer gezien, niets meer gehoord. Ik heb gezocht, overal, en niets gevonden...’

Zij hoorde de matte moedeloosheid die in mijn stem leefde, en zweeg. Dan sprak zij: ‘Ik ben eerst gisteren thuisgekomen. Gevlucht, diep in Frankrijk, in het Zuiden.’ Het klonk als een verontschuldiging.

‘En nu reeds hier?’

Ze knikte: ‘Ik heb Agnes gezien...’

Ik kon niets zeggen, en zij bemerkte dit. ‘Waarom hebt gij haar alleen gelaten? Ik weet alles, en het zou misschien anders gegaan zijn als ik hier geweest was.’ Haar stem rilde van bitterheid. ‘Gij wist dat Agnes ziek was?’

Ik schudde het hoofd;

‘De dokter zegde me, dat de felle zenuwschok haar fataal leiden moest tot... Het is nutteloos u te verzwijgen dat zij veroordeeld is...’

Het was mij alsof die woorden van heel ver tot mij kwamen, mij amper bereikten. Roerloos staarde ik Francine aan.

Zij vroeg dan hoe het ons vergaan was, en ik deed haar het relaas van de bewogen dagen die wij samen doorgebracht hadden; ik verzweeg haar de eigenaardige, vaak onthutsende houding van Agnes niet, die mij verward had.

Francine schudde medelijdend, half glimlachend het hoofd. Er leefde een zware stilte tusschen ons, er was geen tijd meer. Eindelijk stond Francine recht. Uit haar handtaschje haalde zij een pakje, traag wikkelde zij het papier los. Een

verdroogde bloem, dorre blaren en verbleekte kleuren. Ik herkende de gentiana.

Ik kon niet spreken, noch bewegen. Francine schoof alles naar mij toe en met een stem, die zij koel en onbewogen trachtte te houden, zei ze: ‘Uw eigendom...’ Zij wachtte niet op een antwoord van mij, trad naar het venster en keek buiten. Zonder mij aan te zien, verhaalde zij.

‘Zoodra ik thuiskwam, heb ik natuurlijk onmiddellijk geïnformeerd naar mijn vriendin. In de Moudartstraat heb ik vernomen wat er tijdens de vlucht is geschied. De oude freule gaf mij zakelijk relaas, iets voor de krant, even onbewogen. We kennen elkaar. Ik heb José gezien, hij toonde mij zijn trouwring, hij had haast om alles te zeggen. Wat freule mij verteld had, herhaalde hij, - goed geleerde Ies. Agnes was ongesteld, tamelijk zwaar, kon niemand ontvangen. Maar ik moest haar zien, heb haar gezien...’

Zij zweeg een wijl. Dan ging zij voort: ‘Geen woord, maar haar oogen spraken. Alleen een beweging met de hand naar de schuif. Ik heb u het pakje gegeven...’

Ik kon een snik gehoord hebben, maar ik was te scherp aandachtig gebogen over al wat zij mij gezegd had, dit verwevend in het raam van mijn ervaringen en herinneringen, tot mij alles onverbiddelijk duidelijk werd.

‘De laster?’ fluisterde ik.

Zij keek om en knikte traag.

‘En dat huwelijk?’

‘Afgedwongen, - zij erfde de zaak. Moet een martelie geweest zijn.’

Moeilijk kroop ik recht. Als ik vóór haar stond, vroeg ik: ‘Moudartstraat?’

Zij keek mij onderzoekend aan. ‘Wat bedoelt ge?’ Daar ik niet antwoordde, morde zij: ‘Geen dwaasheden...’

Ik had haar niets meer te zeggen. Innerlijk was ik zoo ver-

vuld van wat ik gehoord had, dat Francine haast niet meer voor mij bestond. Zij merkte dit; met een ontgoocheld gebaar schudde zij het hoofd, greep naar tasch en handschoenen.

Met hard, gesloten aangezicht stond zij vóór mij. ‘Adieu, het had anders kunnen zijn...’ Een oogenblik wachtte zij, dan boog zij licht en ging. Ik weerhield haar niet.

Holler werd de stilte door het geluid van haar stappen. Een deur viel; ik hoorde weer het zwellend zeuren van den wind. Buiten werd een motor aangezet. Ik ben niet naar het venster gegaan.

Ik was onwezenlijk kalm. Nu ik wist, was de vernietigende onrust geweken; er bleef alleen een leegte in mij, die niet te vullen was. Ik schikte alles weg; ook de bloemen, maar mijn handen rilden als ik ze aanraakte. Achter mij sloot ik de deur. Mijn stap was zeker. Over de binnenkoer, de trap af, langs de korte dreef naar de lage poort. De triestige regen viel zonder ophouden, maar wat raakte mij dat? Er leefde een rustig evenwicht in mij, dat in zijn koele strakheid haast geluk was. Ik wist duidelijk wat ik doen zou.

XXI.

TRAM, TREIN, EINDELOOZE REGENSTRATEN, EN IN DIEN triestigen doolhof de Moudartstraat. Ik stond vóór het hooge, grauwe huis. Het verborg zijn geheim goed. Een zware, zwarte poort, roerlooze gordijnen, die de buitenwereld afsloten, een melancholieke gaslantaarn aan de stoep.

Ik weet niet hoe dikwijls ik de donkere straat met de glimmende keien, die dreven van regen, op en af heb geloopen, mijn oogen gevestigd op de roerlooze poort, of achter de venstergordijnen naar een beweging speurend. Ik was beslist en ik wist dat ik niet wijken zou, maar telkens wanneer ik de poort naderde, groeide dat zenuwachtig angstgevoel dat mij verlamde. Wanhopig ging ik voorbij.

Ik herkauwde in bitterheid al de harde woorden die mij vandaag gezegd waren, en ingeschakeld in dit triestige verhaal lag vóór mij, als geëtst in vlijmscherpe lijnen, het tragische verloop van mijn leven, meer nog van dit andere leven. Er was geen laffe weekheid in mij. Toen schelde ik aan.

Rustig vroeg ik naar José. De bediende ging mij vóór, ik wachtte in de groote kamer. De stilte was met mij, leefde in de zware schilderijen aan de wanden, in dit tapijt, - in de wereld die ik buiten deze kamer wist.

Een klop op de deur, José stond vóór mij. Ik zag hoe zijn aangezicht verstarde, ik geloof dat ik glimlachte. Hij herpakte zich snel. Zijn stem sneed: ‘Wat komt gij hier doen?’

Ik was geen hond en liet mij niet buitenjagen. Hij dreigde nogmaals, sprak van telefoon en politie. Ik glimlachte, maar bewoog niet. Geen van zijn bewegingen ontsnapte mij. Mijn lichaam stond gespannen als een veer. Ik zag dat hij onzeker werd; zijn blik ging naar de deur, maar als ik de hand hief, kromp hij ineen.

Hij vroeg wat ik verlangde, en zenuwachtig ratelden de woorden uit zijn mond. Hij had in den familieraad over mij gesproken en op zijn voorstel waren ze genegen mij in dienst te behouden. Hij hoopte dat ik niet ondankbaar zou zijn. Vruchteloos wachtte hij op een antwoord van mij.

Hij zou misschien wel uitvoeren wat hij overwogen had, namelijk mij als zijn vertegenwoordiger met de leiding van de zaak gelasten; hij had meer dan zijn handen vol te Brussel. Het plan was reeds uitgewerkt, hij zou het even halen, wij konden het samen bestudeeren. Eén stap deed hij naar de deur, meer niet. In het vale licht van den invallenden avond zag hij groen; waarschijnlijk vermoedde hij reeds, dat hij in de val gevangen zat.

Hij zweeg, en slechts af en toe keek hij schuw naar mij op; hij vluchtte mijn oogen. Toen begon hij aarzelend, met haast bevende fluisterstem, over Agnes en haar ziekte, die onverbiddelijk was. Ik zag de doffe schittering van den ring aan zijn vinger. Radeloos wrong hij zijn handen. Zijn stem floot van den angst.

‘Ik ben het, niet geweest,’ fluisterde hij heesch, ‘tante heeft alles geschikt, alles geregeld. Ik kon haar niets weigeren. Zij...’

Lafaard, hij kroop weg achter een oude vrouw en schond de

waarheid. Een doffe woede klom in mij, eerst als ver aanruischen van onrustige wateren, dan snel en overrompelend als de storm. Een onmenschelijke kracht stond in mijn lichaam gespannen. Ik hief een van de zware stoelen als een veer, en boven mijn hoofd scheen hij in de lucht te zweven.

José stak in laf smeekgebaar de armen omhoog, hij krijschte schor als een nachtuil. Ik hoorde een deur kraken, maar op dit oogenblik viel de slag.

Bloed spoot op mijn handen, in mijn aangezicht. Er was gejammer als van een kind. De stoel rolde over den vloer, tegen de tafel aan.

Ik keek naar de deur. Spitsmuis. Zonder eenig geluid zakte zij in elkaar.

Stilte als een bedreiging. Ik was moe; een zoete, walgelijke smaak vulde mij den mond, ik spuwde. Aan mijn voeten kreunde iets. Ik ging langs de tafel rond, mijn stappen hoorde ik niet. Met een zakdoek wreef ik over mijn handen, over mijn aangezicht.

In de gang liep ik op den bediende. Hij boog en ik ging hem sprakeloos voorbij. Achter mij viel de deur geruischloos dicht.

Avond en regen, en deze oneindige doolhof. Op de natte keien leefde de schijn van de schaars verlichte uitstallingen. Kleine, grauwbruine broodjes, en leege, glazen flesschen. Een kind, armelijk van kou, natte klissen in den mageren nek, stond met den neus tegen de ruit. Ik lei mijn hand op dit hoofd; ik geloof dat ik schreide, onverwacht en ontegenhoudbaar. Schuwe oogen, en een plotse angst, die mij wrang ontstelde. Het kind vluchtte, ik stond alleen.

Een agent dook uit de schemering op, in dit licht. Ik doorstond zijn blik, hij ging voorbij. Ik slenterde voort. Felle,

roode lichten van een bioskoop ontstelden mij; rauwe muziek kraakte in mijn hoofd. Ik vluchtte naar de barmhartige duisternis van de smalle straten, daar was ik geborgen. Een groot verlangen naar rust maakte mij week; in de hei liggen, alleen het gesuizel van den zwervenden wind, en hooge wolken. Ben, mijn broer, die zwijgend naast mij staat en weet. Moeder, moeder en haar zachte hand. En Agnes, Agnes...

Ik draafde door, straat in, straat uit, de wereld is oneindig groot, en geen weg is lang genoeg om te vergeten. Aan dezen draai zal ik den hemel zien, de varende wolken, misschien de hooge boomen van de dreef en de donkere vormen van de gekende gebouwen.

Genadige regen, en de troosteloosheid van nachtstraten. Eén lichtje lokte, en ik wist dat daar de thuis wachtte. Er was een gang, mager verlicht door een dansende gasvlam. Vertrouwelijk gesuis, en binnen een rustige, zware stem. Ik opende de deur. Warmte kwam mij koesterend tegen. Achter de tafel zat, rustig zijn pijp rookend, een politieman. Ik stak de handen uit en zei: ‘Ik heb het gedaan.’

* * *

De eenzaamheid van de cel was mij een weldaad. Opgenomen worden in die stilte, onderduiken in die zee, geen menschen zien. Eén dag, twee dagen, slapen, slapen.

Dan week mijn rust. Ik hoorde stemmen, gekreun aan mijn voeten, dat krijschen als van een dier in stervensnood. Mijn droomen waren gespannen van breidellooze verbeeldingen, en als de morgen daagde, - de bleeke klaarte, die in het hooge raampje groeide, - zocht ik rust, die mij in den langen nacht niet gegund werd.

Het leven liet mij niet los. Aan thuis dacht ik als aan een

ver, verloren paradijs, onbereikbaar. En het overige achtervolgde mij. De haast dagelijksche marteling vóór den onderzoeksrechter werd een schrikbeeld, dat mij onverbiddelijk achtervolgde; het minste gerucht deed mij angstig rillen. Eens bekennen is zwaar. Herhalend bekennen is moordend. Het kwam mij voor, dat de onderzoeksrechter er een wellust in vond mij telkens te herinneren aan wat gebeurd was.

De aalmoezenier verhaalde mij dat José gekwetst was, doch herstelde; bij Spitsmuis was het niets dan een bezwijming geweest. Mij liet dit koud; zij waren uit mijn leven verdwenen. Met even groote onverschilligheid had ik het bericht van hun dood vernomen. Alles was voorbij. Ik had een glimlach voor de bedenking, dat deze omstandigheid bij het beoordeelen van mijn daad wel gewicht in de schaal zou leggen. Menschelijke gerechtigheid liet mij vreemd. Kon zij herstellen? Ook mijn daad kwam in een nieuw licht vóór mij staan. Wat had ik gewonnen? Een plots losschietende reflex, met de mogelijke gevolgen, in ruil van een menschenleven, twee menschenlevens?

Een verdediger kwam mij bezoeken. Zijn zalvend medelijden walgde mij. Al wat hij me met sierlijk golvende stem - beroepsmisvorming, - zei, prikkelde me tot het uiterste, maar hij liet zich door niets afschrikken, noch door mijn zwijgen, noch door mijn bitsige antwoorden, noch door mijn afkeer, dien ik ondubbelzinnig liet blijken. Hij rook de zaak die hem gelegenheid bood naam te maken, en verheugde zich over het slachtoffer. Ten einde raad heb ik een aanvraag gedaan om van dezen verdediger verlost te worden.

Wie een misdaad begaat in volle koelbloedigheid, moet er ook de volle verantwoordelijkheid en de daaruit voortspruitende gevolgen van dragen. Waarom moest ik ver-

dedigd worden? En tegen wie? Mijn vraag werd verworpen. Een wetsdokter berichtte mij dit, en vaderlijk vroeg hij mij naar de beweegredenen die mij gedreven hadden. Hij haalde medelijdend de schouders op als ik zweeg. Op een zijvraagje heb ik hem, zonder eenige passie, gezegd dat ik mij niet herinnerde ooit een van mijn familieleden te Geel geweten te hebben, en dat hij geen verdere poging in 't werk moest stellen om mij onverantwoordelijk te doen verklaren. Ik had de wetenschap gehoond, hij keerde mij zwijgend den rug toe en ging.

's Avonds bracht de portier mij een pakje. Geur van appelen kwam mij te gemoet; met bevende vingers heb ik het touw losgeknoopt. De vruchten lachten mij tegen; in mijn hand lag de sterrenet, blozend, als een bloem. Ik heb geschreid.

Het boompje tegen de haag, kromgegroeid van den westenwind en van de drachten. Ben, mijn broer, heeft ze geplukt, voorzichtig, en in wat hooi gelegd. Moeder heeft ze gekeurd. De kleine mannen hebben ze gezien. Niemand heeft er iets bij gezegd.

Over muren, huizen, straten en velden staat de brug naar thuis gespannen, en mijn verlangen schreit als een ontroostbaar kind. Nu hangt er mist over de velden, en de zon glimlacht als een bejaard mensch. De ploeg gaat geruischloos door den malschen grond, de voren glimmen, er wandelen kwikstaarten. Ben, mijn broer, kijkt over den akker; hij is alleen. En Maria, mijn zuster, roept in den avond de kleine mannen bijeen; er is één plaats open aan de tafel. Moeder slaapt niet in de lange regennachten.

En ik slaap niet. Een groot verlangen verteert mij. Bosschen en hei, de schop die in mijn handen rust, de geur van mest en het rinkelen van de bel als het paard nadert. 's Avonds de schijn van de lage lamp, iedereen gebogen over de rookende pap. En moeder, moeder...

* * *

De aalmoezenier heeft mij het bericht van Agnes' dood gebracht. Zijn woorden deden mij geen pijn; hij heeft het zóó gezegd, dat ik het traag in mij kon opnemen, zoodat het nu met zijn woorden, met den klank en de bewogenheid van zijn stem, in mij onuitwischbaar gegrift staat. Ik zal het nooit vergeten. Hij is barmhartig geweest en heeft mij zijn medelijden gespaard. Na zijn relaas is hij heengegaan; ik zal hem eeuwig dankbaar zijn.

De kring is vernauwd; ik ben alleen, en nu zij dood is, heeft zij mijn leven verlaten en is reeds ver. Er was een kind dat mij glimlachend toeknikte, tot de jonge vrouw die tegen mij aandrong en smeekte: ‘Verlaat mij nooit.’ Het leven heeft ons geraakt. Zij wordt herinnering, ik kan haar niet weerhouden.

Zij wordt uit mij gerukt. Koortsig roep ik haar op uit mijn geheugen en zij verschijnt, maar het is of een mist tusschen haar en mij stijgt.

Ik weet dat ik dezen nacht niet zal slapen. Het is of alle pijn rust; mijn denken is strak gespannen, en er zijn oogenblikken dat alles, wat ik in verbeelding naspeur, in de werkelijkheid treedt en mij lijfelijk aanwezig wordt. Ruischen van blaren, de klank van haar stem, de tinteling van oogen. De verborgen geur van haar haren, wanneer haar hoofd tegen mijn schouder lag. Het is een geluk dat ik niet dragen kan. Eén oogenblik doorhuivert het mij met stralende hevigheid. Dan is het of alles verglijdt; ik doe onmenschelijke pogingen om te weerhouden wat mij als water tusschen de vingers heenvloeit. Ik kan niet roepen, iets wringt me de keel dicht, een verterende angst vreet aan mijn hart, en in den nacht worstel ik met den engel.

* * *

De dagen gaan, eender in hun grijze eentonigheid. Ik heb arbeid gekregen, maar niemand kan mijn denken stilleggen. Ik hoor de regens neerruischen en het zachte huilen van den wind. Soms meen ik het zwiepen van de magere dennen te hooren, maar ten slotte glimlach ik om deze dwaze verbeeldingen. Het gebeurt dat de maan over den vloer wandelt; het komt onverwacht, een bleeke vlek leeft verstild op den grauwen steen en staart mij aan; ik volg dit licht met verteederde aandacht. Als het traag verdwijnt, aangevreten en verknaagd, is liet of een vriend mij verlaat. In den donkeren nacht lig ik verlangend te staren naar den vagen schemer, die in het hooge venster leeft. Nu moet, de harde sterrenhemel over de wereld gespannen staan, en de scherpe maansikkel drijvend op dit donkere meer; misschien zijn er wolken, licht omrand door den zilverkillen schijn. Dit licht op de breede helling van den Konijnenberg, de harde schaduwen van de eiken en de holen onder de losgevreten boomwortels. Ginder de hoeve...

XXII.

IK BEN HET MIDDELPUNT GEWEEST VAN VEEL OOGEN, VAN veel woorden, en ik was alleen in die zaal, waar ik stemmen hoorde en schaduwen zag. Ik heb gedwee geantwoord op de vragen die mij gesteld werden, maar ik weet niet meer wat ik gezegd heb. Dit verlangen naar rust verleerde mij.

Het is mij bespaard gebleven moeder hier te zien. Ik geloof dat Ben daar was, mijn broer, en ook Maria, mijn zuster, maar ik heb hun stem niet gehoord. En Spitsmuis moet daar geweest zijn, klein en vernepen, en ook José. Er is een felle woordentwist geweest; ik heb de stemmen gehoord, de hevige gebaren gezien, maar er was een andere aanwezigheid. En wat maakte mij die drukte?

Eens heb ik geluisterd, omdat het zoo ademloos stil was en enkele woorden mij troffen. Een statige man, wit en zwart, stond recht; zijn stem was streng, zonder pathos, en zijn sober gebaar boetseerde wat hij zei.

‘Een kind komt uit de hei naar de stad. Het groote leven staat vóór hem, bekorend en bedwelmend, en hij is niet sterk genoeg. Het overrompelt hem. Honger naar kennis, honger naar macht, en dit is zijn verderf geweest. Waarom is hij niet in de hei gebleven?’

Midden al den welsprekenden onzin, heeft hij deze vraag gesteld, die mij schokte. Waarom is hij niet in de hei gebleven? Ik vraag het mezelf af; ik kan geen antwoord geven.

De hei, - ze is mager, en het romantisch geklets over haar purperen tapijt kan mijn medelijdenden glimlach lokken. Maar er is meer dan wat grauw kruid, en in het voorjaar dat mirakel van rilden berk en de vurige vlaggen van bloeiende brem. Mijn wezen is gegroeid in dien mageren grond, mijn jeugd is gebonden aan boomen en struiken, beemden en kanten, aan den berg en het zand dat in den harden zonneschijn gloeit, aan de hooge, rustig varende wolken. Die lucht is van mij, en de snijdende wind die over de buigende boomtoppen scheert, als de kinderen langs de winterwegen naar het dorp kuieren en in de grauw verkleumde handen blazen. Ik ben een deel van dit volk, dat wroet en lacht, de hardheid van het leven kent en den schoonen moed om het te leven nooit verliest. De moeders wroeten zich krom, zij hebben tijd om te glimlachen als zij hun kinderen zien, de rijke vrucht van dit magere land. En wij staan gebogen naar den grond, den vervloekten en gezegenden grond, die onze kloeke jeugd opzuigt, onze kracht verteert, er tegen vecht en zich slechts weiger geeft. Rillen wij niet, als de klok over dood luidt en onze pastoor hem, dien wij begraven, zijn laatste kruiske geeft? Wij knielen naar den grond, de vogels scheren in kladden boven ons hoofd en de wind neemt flarden van de gebromde weesgegroeten mee. De toren is grauw en hij draagt iets van de armoe die ons allen eigen is, maar hij is rust voor onze zwervende oogen en hij wijst van den grond, waar wij wroeten, naar dat andere land. En de gilde bindt ons aan dezen, die vóór ons denzelfden strijd hebben gestreden; in den roffel van de trom leeft hun zwijgende gedachtenis;

wij zijn een schakel in den ketting, onmisbaar en bindend. Vâ Fons en Moe Trees, en de jonge vrouw die haar kind draagt, de kromgewerkte man die naar de mis strompelt, de moeder die blind wordt en het wrerk niet laten kan, omdat het moet; en de oude vrouw, alleen in de alkoof met haar leven, en die niet sterven kan; en al de wroeters die op den akker staan, naar den grond hangen, de hei vervloeken en haar niet missen kunnen; mijn vader, die er zijn dood haalde, mijn moeder, verwoest en geteisterd, en Ben, mijn broer, en Maria, mijn zuster, en al de anderen die denzelfden weg zullen betreden. Andere namen, verscheiden gestalten, anders van snit, maar één groote familie, één alomvattend gezin. Ik kom, ik kom...

Waarom is hij niet in de hei gebleven? Ik voel het: ik ben er niet uit geweest, en dreigde ik een oogenblik ontrouw te worden, zij zuigt mij thans met onweerstaanbaar geweld aan.

Zij hebben niet begrepen waarom ik schreide, lang en stil, het aangezicht in mijn handen geborgen, als schaamde ik mij.

* * *

De aalmoezenier heeft me gezegd: ‘Binnen enkele weken zult ge vrij zijn.’ Ik heb hem gevraagd hoe het moeder ging, en de anderen. En dan, stil, hoe het buiten was, want ik had de geuren van lauwen regen geroken, en ik wist dat de sneeuw gesmolten was. Het verlangen dat mij verteerde, heb ik niet kunnen verbergen; maar hij begreep en zweeg.

Ik heb de dagen geteld, en met mijn verlangen groeide mijn angst. Het vreemde, dat mij traag tegemoetkwam, ontstelde mij.

Het was een regendag toen de poorten voor mij open-

gleden. Door de wolken brak de bleeke zon, en het schrille licht deed mijn oogen pijn. De straten waren verlaten, er waren geen kinderen.

Huizen en straten gleden voorbij. En dan plooiden de velden open. Weer zat de lucht dicht, en de wind berende het magere wintergras; het zou nog wel regenen.

Het was donker als ik aankwam. Er was een huiver in mij, die elk gebaar verstilde en eenzaamheid zocht. Ik ben langs de smalle paden gegaan, ik vluchtte menschen. Ik herkende de vertrouwelijke boomen, in het losse zand was mijn stap zeker.

Ik heb op den berg gestaan, waar de wereld aan mijn voeten lag. In de groeiende schemering verzonken de bosschen en de donkere massieven van de rustig gezeten woningen. Ik heb de lucht, die uren ver over bosch en hei heeft gedreven, diep ingeademd. En dan naar huis.

De open werf en de bornput, en de kale vlier; in den stal de vertrouwde geluiden. Aan de deur heb ik een poos luisterend gestaan. Het moest etenstijd zijn, ik hoorde bidden.

De stemmen vielen als ik in de deur stond. Een stilte, die als een berg op mij woog. Ik zag moeder, Ben, en de vragende aangezichten. Dan hoorde ik Maria: ‘Bid opnieuw, hij kan aanschuiven...’

Zoo werd ik opgenomen in den kring, dien ik nooit verlaten had. De pap rookte, wij zaten zwijgend gebogen.

* * *

Nu hebben wij samen dit gevecht tegen den mageren grond hernomen. Ben, mijn broer, wist wat ik noodig had. Het was nog niet het voorjaar, maar langs de greppels en de gracht had het winterwater een afloop gevonden. Toch lag de grond zwaar en sompig, elke schop woog als lood.

De grond, het zachte zavel dat in mijn hand leeft. Wij zullen hem dwingen in dit gevecht lijf aan lijf. Grauw liggen de klompen te bleeken in het magere licht van de zon; mijn dagtaak is geteekend door warmer kleuren en verscher steek. Ik meet het uur aan de pijn die in mijn lichaam knaagt. Ik stap in het spoor van Ben, den voortrekker; bij God, ik zal niet versagen.

Soms poos ik, leunend op mijn schop, en mijn oogen zwerven over de hei, vinden rust in dit donkere groen van de jonge bosschen. Ginds ligt de berm, waar de gentiana's in het najaar bloeien. Boven de lage bosschen punten de torens van de stad. Het is voorbij, het is voorbij.

Het is niet goed achterom te zien, en wat kan het baten? Het hout van de berkestruiken wordt paars en glanst, de knoppen zwellen en zie hoe de brem uitdagend groen wordt. Er hangt een geur in de lucht van versch sap, en de bleeke zon vleit. En ik weet: dit voorjaar zal komen.

EINDE